

קונטרס כשרות החלב

יצא לאור ע"י

ועדת הרבנים לכשרות החלב

בהכוונת מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

לתגובות - vadathacholov@gmail.com

כשרות החלב

חז"ל הק' גזרו על חלב עכו"ם שאסור בשתיה, והוא כל שאין ישראל רואה שדין זה שייך רק בחוץ לארץ שהרפתות שם ע"פ רוב הם בבעלות עכו"ם, אבל בארץ ישראל שכמעט כולם בבעלות ישראל ליכא נפק"מ בהאי דינא. אבל למעשה יש נידון גדול בפוסקים גבי חלב של מומר, אם דינו כחלב עכו"ם, דמומר לחלל שבת עשאוהו כגוי לכל דבריו. דהנה גבי בישול עכו"ם (בבישול מומר) יש שהחמירו בזה מאחר שעשוהו לגוי לכל דבריו, ויש שהתירו מאחר שסיבת איסור בישול עכו"ם הוא משום חתנות, וכאן, כיון שמותר לישא את בתו - תו ליכא למיסר משום חתנות. וגבי חלב של מומר לחלל שבת, דעת הדרכי תשובה שדינו כעכו"ם לכל דבריו, וכ"כ בתשו' לבושי מרדכי דכאן חמור יותר (מבישולי עכו"ם), לפי שאין זה גזירה של חתנות אלא שמא עירב בו דבר טמא, וחשש זה שייך אף בו. ומרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג יו"ד סי' קטו) כתב, דאף אם נאמר דמחלל שבת בפרהסיא אין דינו כגוי - מ"מ 'שומר' הוא לא יכול להיות באם העובדים ברפת הם גוים (עובדים זרים). ואף שכתוב בפוסקים שאם הפועלים גויים והבעל הבית הוא ישראל מותר אף בלא נכנס ויוצא, [ויש נידון אם צריך שיהא בית ישראל באותו חצר], היינו משום דמירתת מבעל הבית, אבל אם בעה"ב מומר והוא עצמו חשוד על הדבר בודאי שאינו יכול להיות שומר, ואז חלב זה חוזר לגזירה שחלב עכו"ם אסור באין ישראל רואהו.

והנה בגדר גזירת חכמים דחלב עכו"ם, דעת רוב הפוסקים דגזירה זו גזרו במנין ואסרו גוף החלב, אפ"ל שיבטל הטעם, וסיבת הגזירה דחשש עירוב חלב טמא מ"מ לא בטל הדין והחלב אסור, וכדעת הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ג' ריש שער ו'), וכן פסקו הרמ"א (סי' קטו ס"א) והגר"א (שם) והחיד"א (שו"ת יוסף אומץ סי' סד) ובית מאיר (שו"ע סי' קטו) ובשו"ת תשובה מאהבה. וכן הכריע החתם סופר (יו"ד סי' ק"ז) שאפ"ל שבודאי אין בו חלב טמא - מ"מ האיסור נשאר במקומו כל דאין ישראל רואהו. ודעת החכמת אדם (כלל ס"ז סעי' א) שגזירת חלב לא היתה גזירה במנין, מ"מ כל מקום דאיכא חשש כל דהו - החלב נאסר, ולא מהני אומדנא דמוכח שלא עירב בו חלב טמא, כגון שאין באותו העיר חלב טמא, ודלא כפרי חדש שהתיר בכה"ג.

וידועים דעתם של החזו"א (יו"ד סי' מ"א סק"ד) והאגרות משה (יו"ד ח"א סי' מ"ז) להתיר בזמננו כשיש 'מירתת' מפיקוח ממשלתי, [ובזמננו יש 'מירתת' גם שיש בדיקת מדגם של המחלבה, אף שעל מיעוט חלב טמא אין הבדיקה מועלת], אבל למעשה כבר נתבאר דעת האחרונים שחלב עכו"ם נאסר בגזירת חז"ל ולא משום חששא, ולכן אפילו שבטל הטעם באיסורא קיימי, ולדבריהם ליכא נפקותא אם יש מירתת או לא, ואף במקום שאין מצוי כל כך שיערבו חלב טמא באיסורא קיימי. ויתירה מזו, הנה כתב החת"ס שכבר קיבלו עלינו ישראל, שאפילו במקום שאין חשש חלב טמא לאסור חלב עכו"ם. וכ"כ החיד"א (בברכ"י סי' קט"ו סק"א) שכן פשטה ההוראה בכל גלילות טורקיא וארץ הצבי, ולכן, כל שאין ישראל רואהו בשעת חליבה או עכ"פ יוצא ונכנס - יש לאסור החלב. והנה בזמנינו, המצב ברפתות, כפי ששמעתי מכמה מרבני ומפקחי הכשרויות השונים הוא כך:

החלב שבהשגחת הבד"ץ דהעדה החרדית, הרפתות של שומרי תו"מ וממילא סומכים על בעל הבית, ובשאר הרפתות, יש להם השגחה על כל חליבה וחליבה, ולצורך זה הם מחזיקים במספר רב של משגיחים לפקח בכל הרפתות שבהשגחתם. לעומתם, ועדת מהדרין של תנובה, מאשרים רפתות שיש בהם מצלמות, וכידוע שנחלקו המורים אם אפשר לסמוך על המצלמות ובזה חשיב רואהו או שלא. מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל היה מיקל בזה, ותו יש מירתת במה שיכול לפתוח את סרט הוידאו ולראות. וסברנו שהמהדרין של תנובה סומכים על המצלמות, וכך מקובל בעולם שעיקר היתרם הוא משום המצלמות, ובתוספת זה הם גם נכנסים ויוצאים כ-20 פעם במשך השנה, וא"כ כיון שיש מצלמות אפשר לסמוך על זה ולהתיר את החלב ברפתות אלו.

אך לאחר שביירנו וחקרנו, התברר שלא כך הם פני הדברים. הן אמת שהם סוברים שמצלמות 'מתירות', ומשתמשים בו לחלב של גויים ממש, שבהם שמים מצלמות ומסתכלים בו בכל חליבה וחליבה, אבל המציאות היא שברפתות של ישראל מחללי שבת אין מצלמות, [וגם במקומות שיש - לא משתמשים בהם כלל בימות החול], ומתוך 640 רפתות, יש מתוכם סה"כ 10% מצלמות, ומשתמשים בזה בשביל שבת, ובימות החול - סומכים על משגיח שנכנס 5 פעמים בחודש [דהיינו בכל שבוע פעם אחת, ופעם יש פעמיים בשבוע], והם סוברים שבזה סגי שיחשב שמירה של יוצא ונכנס, וכמו ששינינו שמהני יוצא ונכנס. וזה היתר דחוק, וצריך ביאור רב, אחרי שהם יודעים שבדרך כלל אחרי שביקרו פ"א אינו מגיעים מיד שוב, ובפוסקים איתא שאף כשיוצא באמצע החליבה לתפילה, כיון שיודע שאין חוזר מיד - תו ליכא היתרא דיוצא ונכנס, (עי' ש"ך סי' קי"ח ס"ק ל"ז), ובפרט שהם יודעים כמה פעמים הם מגיעים בחודש.

¹ מתוך דברים שנשא הגאון שליט"א בכנס רבני הכשרות בחודש אב תשע"ט.

כשרות החלב הנצרך לכתחילה

מבוא

לפני שנפתח בבירור הנושא מתוך המקורות, נקדים ונציג את העובדות לאשורן. לפני מספר שנים התעורר ויכוח הלכתי בקרב גדולי תורה ופוסקי ההלכה, אם ניתן לסמוך על המצלמות המוצבות ברפתות, בהן ניתן לראות שהחולבים חולבים אך ורק בהמות כשרות, שיחשב כמו שישראל רואה - לכה"פ כיושב בחוץ ויכול לראות את החליבה דש"ד משום דמירתת². ידוע שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל נטה להתיר, ואילו מרן השבט הלוי זצ"ל נטה לבסוף לאיסור. מקובל בעולם שההבדלים בין כשרות 'העדה החרדית' ל'ועדת מהדרין' הוא בדבר זה, אך לאחר הבירור - שונים הם פני הדברים לחלוטין כפי שנתברר, שב'ועדת מהדרין' מסתמכים בעיקר על 'יוצא ונכנס' ולא על מצלמות, ובהיתר זה יש לפקפק טובא וכפי שנראה בס"ד. חשוב להדגיש, כי כל דברי דלהלן הם ענינים של משא ומתן בהלכה. אולם למעשה ודאי שההכרעה איננה בידי, והיא נתונה רק לגדולי ישראל ולעמודי ההוראה. לא באתי כאן אלא לעורר את הדברים, את הנכון יקרב ואת הטעות ירחקו.

להלן העובדות אשר שמעתי מפייהם ומפי כתבם:

א. תחילת השתלשלות העניינים, הם דברים ששמעתי מרב קהילת 'משכן התורה' באלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א שסיפר לי שבמהלך סיורו במחלבת טרה, שמע כמה דברים, ושוב שוחח עם כמה מרבני ועדי הכשרות השייכים למחלבת תנובה וטרה, שהעובדות הידועות לגבי ההבדל בין רמות הכשרות הוא ענין המצלמות בלבד - איננו נכון, כיון שברוב הרפתות אין מצלמות כלל [לפי המספרים שהוא שמע, קיימים 640 רפתות, ורק ב-60 מתוכם יש מצלמות], ולכן ההבדל הוא בין חליבה עם משגיח כפשוטו, לבין חליבה בהסתמכות על משגיח היוצא ונכנס, אחת לשבוע בממוצע [ביקור 5 פעמים בחודש כלומר, ארבע פעמים - אחד בכל שבוע, והפעם החמישית באקראי, כדי שתמיד יפחדו שיגיעו

² הנה במצלמות יש ב' נידונים, באופן שידוע שלא אמורים לראות את המצלמות ממש בשעת החליבה (כמו בשבת), שאז יש חשש רחוק שאפשר לרמות ולמחוק חלקים מהתמונות בלא שישומו לב לכך, (ואף שזהו חשש רחוק שהרי כפי המציאות בשביל לפרוץ ולזייף ע"י האקרים צריך משאבים עצומים של ארגון גדול, ואין למישהו בעולם סיבה לזייף ולהשקיע בזה משאבים כה גדולים), מ"מ כיון דבחלב עכו"ם חוששין אף לחששות רחוקות כמש"כ החכ"א, לפיכך יש שאסרו בזה, וכ"ש לפמש"כ החת"ס שאפילו היכא דודאי לא עירב חלב טמא אסרו כל שאינו רואהו. והיכא שיכול לראות במצלמות ממש בשעת החליבה, שם קיל יותר, אלא דאף בזה יש שכתבו דלא אריך למיעבד הכי, לאחר שהיכן שעומד אדם ממש מירתת יותר ממה שרואהו דרך המצלמות, ומעשים כל יום שכאשר יש שומרים בפועל על המקום לא יבואו גנבים מאימת השומרים, ואילו כאשר יש רק מצלמות יש הרבה יותר גנבים, והיינו לפי שהמירתת יותר בטבע הוא במה שרואהו ממש. (מיהו זה פשוט דלדין ישראל רואהו, א"צ ראייה בפועל אלא אפשרות שיכול לראות דע"ז מירתת, וכדחזינו דמהני יוצא ונכנס, ואפי' כשיושב כל העת מחוץ לעדר ויכול לראות כשעומד חשיב כישראל רואהו, ולפיכך סגי ג"כ מה שרואה דרך המצלמות, וע"ז איכא הידיעה של ישראל רואהו, אף שאין לזה תורת עדות, ולפיכך יש להכשיר מצלמות אף לדעת החת"ס).

והנה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהתיר לרבני ועדת מהדרין להשתמש ברפתות בא"י במצלמות, מ"מ בחו"ל לא הסכים להתיר, וכפי ששמעתי בהקלטה שאחד מרבני ברזיל (האדמו"ר מראצפערט שליט"א) דיבר עמו בנוגע למצלמות שנעשו שם ברפתות, ורבינו הגרי"ש הביע את מורת רוחו ואמר לו (תרגום מאידיש): "צריך לדעת שחלב עכו"ם זה טרף, היום זה מצלמות ומחר זה משהו אחר, וככל הגוים בית ישראל", ע"כ. והיינו שסבר שהתיר בחו"ל לפקח על החליבה דרך מצלמות, זוהי פירצה, ואולי משום שבחו"ל הבהמות הם גם בבעלות גוים וחמיר טפי. ובבירור אצל תלמידיו הקרובים של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אמרו, ששמעו מרבנינו בזמן שהתיר המצלמות שאמר שהוא רק בתנאי, שניתן לראות במצלמות את מיכלי החלב ריקים ונקיים ולאחר מכן את כל החליבה ובין כל החליבות עד לחליבה הבאה, **ושצריך שיצפו במצלמות מתחילת החליבה ועד סופה**, וכן במיכלי החלב (שהם ריקים קודם החליבה, עד שעת לקיחתם - שלא הכניסו לשם חלב זר), ואין לסמוך על עצם הצבת המצלמות ובידיעה כי ניתן לצפות על החולבים משום מירתת. וס"ל דזה עדיף מישראל רואהו לפי שידועים בודאות שאין חלב טמא, ויש בזה את הבירור של ישראל רואהו, אבל באופן שאין צופים בכל תהליך החליבה ליכא שום היתר, עכ"ד. ולאחר שבכשרות הנ"ל אין צופים במצלמות בנעשה במשך 'כל' השבת בכל רפת ורפת, כי אם קצת מכאן וקצת מכאן, לכא' לא ברירא דחשיב בכך ישראל רואהו והחלב מותר.

אפילו יום למחרת], וכל זה ברפתות של ישראל אף אם אינם שומרי שבת או שומרי מצוות. מאידך, ברפתות של גויים, כגון בחליבת חלב עיזים וכיוצ"ב, שם ישנן מצלמות, וע"פ דרישת הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א, מביטים המשגיחים ורואים בפועל באמצעות המצלמה את תהליך החליבה. בחליבת שבת קודש, היכן שיש מצלמות רואים באמצעותן במוצאי שבת, שמי שהיה נוכח בזמן החליבה היו רק גויים ואין יהודים שחיללו שבת. עכת"ד.

עוד סיפר לי הגרש"ז רווח שליט"א, שישב יחד עם הגאון רבי שלמה מחפוד שליט"א, ובתוך הדברים הגיעו לענין החלב, וסיפר לו מה שהוא שמע, והיו קשים הדברים אצלו, כי גם הוא ידע שהכל בהסתמך על ראיית המצלמה. והיה נוכח עמם הרה"ג רבי דוד טהרני שליט"א, שהתקשר מיד לטלפון של אלון ט. אחד ממזכיריו של רב תנובה, ואכן, הוא אישר לו שאלו הם הנתונים, שרק ב-10% מהרפתות יש מצלמות וכל השאר מסתמכים על סמך 'מירתת' של יוצא ונכנס. [והיינו שההבדלים בין הכשרויות הנ"ל הם, שב'העדה החרדית' ישנו משגיח כשרות בכל חליבה וחליבה, ואינם מסתמכים כלל על מצלמות. והחלב הנחלב בשבת באופן המותר נלקח רק מרפתות שומרי תו"מ או כשיש במקום משגיח כשרות. ב'ועדת מהדרין' ישנו משגיח שמגיע פעם אחת בשבוע, וסומכים דנחשב בכך 'יוצא ונכנס'. ובחליבת שבת מסתמכים על מצלמות הן לענין חלב עכו"ם והן לענין חלב שבת. כל רפתות הבקר שבפיקוחם הם בבעלות ישראל – אך אינם שומרי תו"מ, וברפתות העיזים והכבשים ישנם גם רפתות בבעלות גויים, אך בהם כשרות 'מהדרין' סומכים רק על מצלמות].

ב. לאחר בירור שנעשה על ידי כמה גורמים רבניים וכשרותיים עם מפקח החלב בתנובה הר' אריק שאול, עולים הנתונים הבאים:

ברוב הרפתות אין מצלמות כי אם משגיח שבא כ-5 ביקורים בחודש, וע"ז סומכים שנחשב יוצא ונכנס ומירתת. נתוני המצלמות הם, שעל כ-250 מתוך 900 מליון ליטר חלב ישנן פיקוח של מצלמות, ודבר זה נעשה כדי לפקח על החלב שנחלב בשבת, כשבכל מוצ"ש מביטים במצלמות, ומה שנחלב בהיתר נלקח לפס יצור של מהדרין, וכל שנעשה באיסורי שבת נלקח לכשרות רגילה (לא מהדרין). בשאר המקומות שאין מצלמות יש משגיח בכל יום ראשון, הבדוק קודם החליבה שמיכל קירור החלב שברפת ריק, כדי שהחלב של איסור (שנחלב בשבת) לא יכנס לפס יצור מהדרין. [א"ה. וכפי המשתמע נראה, שלדין יוצא ונכנס (במה שבא בביקור פתע ובצורה אקראית, באופן שאין לעובדי ובעלי הרפת מושג מתי יבוא, דהיינו מלבד מה שמגיע בכל יום ראשון) יש סה"כ שני ביקורים בחודש, (וזה יכול להיות ששתי הפעמים יהיו ברצף באותו יום או בהפרש יום או במשך החודש), וא"כ עיקר ההשגחה על חלב עכו"ם הוא במה שהמשגיח מגיע פעמיים בחודש. ואחרי שמגיע פעם שניה, לכאור' המירתת הוא חלש, לאחר שהם יודעים שבדרך כלל הוא אינו מגיע פעם נוספת, וצ"ע].

בחליבה שבפיקוח ה'העדה החרדית' מוצב משגיח בכל חליבה וחליבה. ובנוסף יש מפקח מעליהם שמגיע באופן פתאומי פעם אחד בחודש. ב'תנובה', החלב בשבת הוא מרפתות של שומרי מצות, וב'טרה' יש גם בשבת (ברפתות של חילונים) משגיח בכל חליבה וחליבה.³

ג. אחר כל זה מצאתי שהדברים מפורסמים להדיא על ידי רבנות תנובה, ופורסם בחוברת הדיגיטלית (באתר) 'נתיב החלב' ח"ב (ניסן תשס"ו עמ' 24. יש להדגיש שבחוברת המודפסת [לא זאת שמופיעה באתר] בדף האחרון 'תנובה במספרים' הושמטה משום מה השורה האחרונה (להלן) כותב המאמר הוא הרב זאב ויטמן רב תנובה.

³ ושמעתי עדות ממפקח בוועדת מהדרין אשר בודק בכל מוצ"ש במצלמות, שבאחת הרפתות בהם חולבים שני גופי הכשרות, הוא רואה דרך המצלמות את המשגיח של העדה החרדית בשבת במהלך החליבה. (אך לטענתו הפיקוח על חילולי שבת – דרך המצלמות יעיל יותר, והדברים הובאו בארוכה בנספח המצ"ב בסוף המאמר). ופשוט שאף אם פעם אחת המשגיח לא הגיע, מ"מ מירתתי מלערב חלב טמא.

מערכת הכשרות במספרים – תשס"ו

מבצע פסח:

- 800 רפתות ומכוני חליבה – פיקוח על סינון החלב ועל החלפת מזון הפרות, והרחקת כל חמץ מאזור החלב.
- (השמשנו כאן כל מבצע פסח, מאחר שאינו קשור לענינו).

תחומי ההשגחה והפיקוח:

- פיקוח על הפרדת חלב מהדרין (ללא חשש חליבת שבת או הובלת חלב באיסור) מחלב בכשרות רגילה.
- פיקוח למניעת חלב נכרים (השגחה על החליבות במקומות בהם יש חולבים לא יהודים).
- פיקוח על ניתוחי פרות (למניעת חשש הטרת הפרות).

ובמספרים:

- השגחה על 850 ניתוחים במשך שנה (ממוצע של כ-3 ניתוחים ביום!).
- השגחה על כ-400 רפתות בהם יש חולבים לא יהודים.
- השגחה על כ-300 רפתות מהם מפנים את חלק השבת ביום ראשון כדי לאפשר לקלוט מרפתות אלו חלב מהדרין בימי שני.
- צוות ההשגחה מונה 7 משגיחי שטח, ועוד מעל ל-200 מצלמות המוצבות בכ-50 רפתות ודירים המשרות קבצי תמונות וסרטונים מהרפתות ישירות למשרד רב תנובה והמסייעות בהשגחה.

הנה אם כן לפנינו עדות ברורה (משנת תשס"ו) מאחראי על הכשרות בועדת מהדרין, שרק מיעוט מהרפתות יש בהם מצלמות, דהיינו שמתוך למעלה מ-400 רפתות שהחולבים אינם יהודים, יש סה"כ 50 עם מצלמות, והשאר מסתמכים על 7 משגיחים שהם אחראים לפקח על הניתוחים (כ-3 ניתוחים ביום) על הרפתות ביום ראשון מפני חליבת שבת שנעשה באיסור, ועל כל הרפתות במשך השבוע מדין יוצא ונכנס⁴, (ובזמנינו כל הרפתות בתנובה בימות החול מפקחות בצורה הנ"ל). והפלא הגדול, שלאחר כ-14 שנה למרות שגדל מספר הרפתות בהם חולבים נוכרים, ואין בעיה לרפתנים לעמוד בדרישות הכשרות מצד החליבה בהיתר (בשבת), ההשגחה במצלמות לא גדלה, ובשבת אין השגחה, לא מצד שבת ולא מצד חלב שחלבו עכו"ם, והיינו שאין כלל דרישה מצד ועדת מהדרין להצבת מצלמות ברפתות.

מערכת הכשרות במספרים – תש"פ

רב תנובה במענה לשאלת הרב י. ד. ק. מיום ראשון ג' כסליו תש"פ בדבר המציאות המעודכנת לשנת תש"פ,

- היום יש הרבה פחות רפתות בגלל שחלק מהקטנות נסגרו וחלק התאחדו. מספר הרפתות כהיום בערך 450.
- יש היום מצלמות בערך כ-65 רפתות.
- אחראי על המצלמות הוא עדיין אריק שאול (מאז ההתחלה).
- 6 משגיחים עובדים מלא ברפתות, עוד שניים חלקי, ויש לנו עוד 3 ממלאי מקום שאנו נעזרים בהם כאשר יש משגיח שנעדר או שלא יכול להגיע לפיקוח כנדרש.

מסקנת הדברים:

שרוב המכריע של חלב תנובה שבכשרות 'ועדת מהדרין', הוא ללא השגחה, לא ע"י מצלמות ולא ע"י השגחה פיזית בכל חליבה, ומסתמכים רק על מה שהמשגיח מבקר פעם בשבוע (חליבה אחת מתוך עשרים ואחד חליבות). לא כן בכשרות 'העדה החרדית' שישנה השגחה פיזית בכל חליבה וחליבה.

4 והנה בשנת תשס"ו היה בפיקוחם לפסח 800 רפתות, ולשאר ימות השנה כ-750 רפתות, שמתוכם 400 רפתות שהחולבים אינם יהודים – וסומכים עמם כ"כ בעל הזקן אהרן גם לענין שבת – ומשתמשים בו לכשרות רגילה, 300 רפתות ע"י ישראל מחללי שבת – ובחול משתמשים בו לכשרות מהדרין (עם פיקוח ביום ראשון) שלא יתערבבו בו החלב שנעשה ע"י חילולי שבת, 50 רפתות חולבים אינם יהודים – והפיקוח בשבת נעשה ע"י מצלמות – ומשתמשים בו לכשרות מהדרין. ובפסח עוד 50 רפתות שומרי שבת (בכשרות הבד"ץ) לאחר שהספקת המזון כשר לפסח נעשה ע"י תנובה. והיינו שכשרות תנובה היתה אז בכ-750 רפתות. ומאז היה מספר רפורמות ברפתות, ונסגרו רפתות קטנות והגדילו את הרפתות שנשארו, וכהיום כמעט כולם בימות החול בכשרות מהדרין ע"י יוצא ונכנס, ובשבת החלב עובר לכשרות הרגילה.

לאחר שמונחים לפנינו עדויות אלו, אמרנו לעסוק בזה ע"פ הלכה, האם משגיח היוצא ונכנס, בדרך כלל אחת לשבוע (בממוצע חליבה אחת מתוך 21 חליבות שבועיות), ואת רוב החליבות אינו רואה כלל, לא בתחילתם ולא בסופם, לא פיזית ולא על ידי מצלמה, האם חשיב החלב כחלב ישראל למהדרין או לאו? ומה הדין כאשר בעל הרפת הוא ישראל מומר, אם אפשר להחשיבו כשומר להאי דינא של חלב ישראל או לאו, ובזה החילוניו בס"ד.

בדין חלב וגבינות של עכו"ם או ישראל מומר, והמשגיח יוצא ונכנס כמה פעמים בחודש

⁵ בע"ז (דף לה ע"ב) תנן, ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה, חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו וכו'. ובגמ' מפרש דאין החשש משום אחלופי (שיתן לישראל חלב טמא בחזקת חלב טהור) לפי דטהור חזיר וטמא ירוק (וניכר במראה בין טהור לטמא ואי אפשר להחליפו) אלא משום איערובי (שיערב חלב טמא בתוך חלב טהור). וכ"פ בשו"ע יו"ד (סי' קט"ו סעי' א'), חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור, שפא ערב בו חלב טמא. [וכתב הש"ך (סי' קט"ו ס"ק י"ד, וסי' קי"ח סק"ח) דאף דהוי חשש דאורייתא, אפ"ה אין צריך חותם בתוך חותם, לפי שהחשש שמא עירב הוא רק מעט דאל"כ זה ניכר, וכן רוב המצוי בינינו הוא חלב טהור].

ושם (דף לט ע"ב) תנן, ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו וכו'. ובגמ', תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו ואינו חושש, היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דתיב לא חזי ליה ניהוש דלמא מייתי ומערב ביה קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת ולא מיערב ביה. והנה בביאור שאלת הגמ' אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, האם פשיטא שמועיל יושב בצד עדרו, ומ"מ צריך שישיב, או פשיטא שאין חשש כלל ואפילו בלא כלום אין חוששים לדבר טמא, מצאנו שלש שיטות בראשונים. יש שהחמירו דאף היכא דליכא טמא בעדרו בעי שיהא הישראל רואהו בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל, ואם לא היה שם יש להחמיר שם אפילו בדיעבד, [כ"ד המרדכי (סי' תתכ"ו) והסמ"ק (מצוה רכ"ג)], וי"א דלכה"פ בעינן שהישראל יושב בצד העדר מבחוץ לראות שאין מביאין חלב טמא מבחוץ, ויש שהקילו דבכה"ג לא חיישינן למידי ולא בעי שמירה לא בפנים ולא בחוץ. ולדינא כתב הטור והעתיקו המחבר (סי' קט"ו סעי' א'), וז"ל: חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור, שפא ערב בו חלב טמא. הנה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו מן אפילו אין הישראל יכול לראותו בפעם שהוא חולב, הנה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצדו, ישראל אפילו אינו יכול לראותו בפעם הוא יושב אם יכול לראותו עומד מן הישראל שפא עומד וישראל יושב בצד העדר, והוא שידע שחלב טמא אסור לישראל, ע"כ. ומבואר בלשונו, דבאין דבר טמא בעדרו 'וישראל יושב בצד העדר' ואינו יכול לראות החליבה כלל מותר, ודייק הט"ז (סק"ב) דמשמע דעכ"פ בעינן שיהיה יושב מבחוץ לשמור שלא יביא דבר טמא מבחוץ לתוך העדר, וכן דעת הש"ך והפר"ח והרבה מגדולי האחרונים.

וכתב הרמ"א, ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה, וישראל בפלי שלא יהיה בפלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארץ כלל מ"ה). ונהגו להחמיר שלא יחלב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלב בו, שפא נשארו בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים, מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה (ש"ד ועס"ק ח'). והנה בפשוטו הרמ"א קאי על סוף דברי השו"ע דאירי שיש דבר טמא בתוך עדרו, וקשה דא"כ איך שייך לומר שבדיעבד אין לחוש לכל זה, הא ביש טמא בעדרו לכו"ע צריך שיהא ישראל רואהו, דהא יש לחוש שיחלוב דבר טמא לתוך הטהור. וע"כ כתב הט"ז (סק"ד) דצ"ל שדברי הרמ"א קאי על ריש דברי השו"ע באין דבר טמא בעדרו, דהמחבר פסק דסגי ביושב מבחוץ ואין צריך לראות תחילת החליבה ולא הכלי, ועל זה כתב הרמ"א דלכתחילה יש לחוש ולראות תחילת החליבה ולראות את הכלי, ובדיעבד סגי כדעת הטור שיושב בחוץ, אבל אם אינו יושב בחוץ פשיטא דאסור דיעבד לכו"ע. וסיים הט"ז ולענין הלכה נראה דיש להחמיר ולאסור אפילו דיעבד כל שאינו רואה הישראל תחילת החליבה אפילו באין שם דבר טמא (וכדעת המרדכי). והש"ך (סק"ח) ביאר כונת הרמ"א דביעבד אין לחוש לכל זה, כלומר, שאין צריכים לכל זה אלא סגי בשהיה שם בתחילת החליבה אפילו לא ראה בכלי. אולם הש"ך עצמו חולק וס"ל דלכו"ע מעכב אם לא ראה בכלי.

⁵ מאמר זה נלקט מתוך גליון 'אספקלריא', ונכתב ע"י הרב ישראל מאיר פלמן שליט"א

היוצא מכל הנ"ל, דבאין דבר טמא בעדרו, להרמ"א לדעת הט"ז בדיעבד סגי ביושב בחוץ ואינו רואה כלל החליבה, ולדעת הש"ך צריך להיות בתחילת החליבה אלא שלא צריך לראות בכלי. ולדינא, הט"ז והש"ך הסכימו שצריך להיות בתחילת החליבה, וראית הכלי, לט"ז אינו מעכב ולש"ך הוא מעכב.⁶

והנה בגמ' (ע"ז שם) מבואר, דהיכא שישיראל יושב בצד העדר וכשהוא יושב אינו רואהו וכשהוא עומד רואהו, מהני אפילו יש לו בהמה טמאה בעדרו, דמירתת הגוי שלא יעמוד ויראה. אולם היכא דאינו נמצא שם כל הזמן (כגוונא דהתם דכל רגע יכול לראות מה שעושה) אלא יוצא ונכנס, כתב הט"ז (סק"ג) דכל שכן דמהני, דהא אפי' גבי שחיטת כותי מהני כשישראל יוצא ונכנס כדאיתא בפ"ק דחולין. וכוונת דבריו דאם התירו כשהוא יושב כל זמן החליבה ואינו רואה מטעם שיכול לראות כ"ש דיוצא ונכנס למקום החליבה והישראל רואה את החליבה דמירתת טפי לשקר לערב דבר טמא בתוכו. ולפ"ד היכא דיוצא ונכנס ויושב מחוץ לעדר י"ל דלא מהני, אולם הפרישה שם (סק"ג) כתב דגם זה מהני, והעתיקו בש"ך (סק"ד).

וע"ש בש"ך שדימה זאת ליין נסך, דאיתא בשו"ע (ריש סי' קכ"ט) דמהני יוצא ונכנס אף בדברים שאם הוחלפו יש בהם איסור תורה מטעמא דמירתת. והנה המעין שם יראה שבדבר זה יש כמה הגבלות. ואעתיק את לשון המחבר (שם סעי' א' וסעי' ב'): הַמְנִיחַ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים בְּחִנּוּתוֹ וְיָצָא, או שְׁהִיָּה לוֹ יָיִן בְּסִפִּינָה או בְּקֶרֶן וְהִנִּיחוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים וְהִלֵּךְ לוֹ לְבֵית הַכֶּנֶסֶת או לְבֵית הַמֶּרְחֵץ, או שְׁהִיָּה עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מַעֲבִיר לוֹ חֲבִיטוֹת יָיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהִנִּיחוֹ לְבָדוֹ עִם הַיָּיִן וְיָצָא מִתּוֹ, אֶפְלוּ שְׁהָה זְמַן רַב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָרָא בְּכָל שָׁעָה עֵתָה יָבֵא וְיֵרָאֵנִי... בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים שֵׁשׁ דָּרָךְ עֲקָלְתוֹן שֵׁיכּוֹל לְבָא עָלָיו פְּתָאם, שְׁלֵא יִרְאֵנוּ, וְכֵן כְּשֶׁהִלֵּךְ לְבֵית הַמֶּרְחֵץ, הִלֵּךְ דָּרָךְ עֲקָלְתוֹן, בְּעֵנִין שְׁלֵא יֵדַע הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים שְׁהִלֵּךְ לְבֵית הַמֶּרְחֵץ. אָבֵל אִם רָאָה שְׁהִלֵּךְ לְכֶנֶס לְבֵית הַמֶּרְחֵץ, יוֹדַע שְׁלֵא יִמְהַר לְבֵא. (סעי' ב'): הָא דְּשָׂרִי כְּשֵׁשׁ דָּרָךְ עֲקָלְתוֹן דּוֹקָא כְּשֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים 'לְבָדוֹ', אָבֵל אִם הֵם שְׁנִיִּים או יוֹתֵר אֲסוּר, שְׁאֵפְשֵׁר לְאַחַד מֵהֶם לְשֹׁמֵר הַדָּרָךְ עֲקָלְתוֹן וְהָאֲחֵר יָצָא. ולפ"ז לגבי חלב ג"כ דוקא אם יכול לבא כל רגע ולראות החליבה שרי, אבל אם אינו יכול לראות מיד, כגון שהנכרי יכול לראות שבא הישראל ואז יכול להרחיק החלב טמא, לא מהני יוצא ונכנס. וכן אם שני גוים במקום החליבה שאחד יכול לשמור להודיע לגוי שהישראל בא, ג"כ לא מהני יוצא ונכנס, וכ"כ הפר"ח (סי' קט"ו סק"כ) בהדיא, דאף כשאין דבר טמא בעדר אין להתיר כשהגוים שם הרבה, דשמא ישלחו אחד מהם לאיזה כפר שהוא סמוך לעדר להביא חלב טמא משם, וגם לזה יעמידו צופה, ומצי לאישתמוטי שלא יראה איזה יהודי, ע"ש. ויש להוסיף עוד מש"כ המהרשד"ם (יו"ד סי' נ"ב) דיוצא ונכנס מועיל, דוקא כשנמצא סמוך למקום העדר ויכול להכנס שם כל רגע, אבל אם נמצא בריחוק מקום אף שרגיל לבא תמיד בעת החליבה לא מירתת כל כך ואסור.

ומעתה נבא לדון בניד"ד עד כמה ברור היתר זה של משגיח הבא כמה פעמים בודדים בחודש. ויש לדון מכמה פנים:

- א. לפמש"כ המהרשד"ם דאם הישראל אינו יושב בסמוך להעדר לא מהני מה שהישראל מורגל לבוא לשם.
- ב. לפמש"כ הפר"ח דבדאיכא כמה גוים לא מהני מה שהישראל יוצא ונכנס דאחד יכול לערב ואחד ישמור. וביותר דיש מחלבות (לכה"פ בחלקם) שעומד שומר בחוץ ויכול להודיענו טלפונית מיד כשמופיע המשגיח.
- ג. השו"ע הגביל דווקא בדיכול לבוא דרך עקלתון, דהיינו שיכול לבוא מיד בלא שימת לב, וזה לא שייך במחלבות מאחר שצריך להכנס דרך פתחים עד שמגיע למקום החליבה, ואין יכול לראות מיד כשבא. זאת ועוד שכיום בדרך כלל מרושת במצלמות שיכולות להודיע כשהמשגיח מתקרב.⁷
- ד. דאחרי שהמשגיח יוצא משם אינו מגיע מיד שוב, ותו הוי כמפליג, דלא מהני ביה היתרא דיוצא ונכנס.⁸

6 הנה בזמנינו גם ברפתות שאין דבר טמא מ"מ יש אפשרות להכניס חלב טמא ע"י כדים ניידים, ודבר זה א"א להבחין אף ע"י מצלמות מה קורה בתוך הכד, שהרי במכון החליבה מכניסים כדים, ולפעמים חולבים בכדים חלב הפסול לשיווק כגון חלב שיש חומר מעכב, דהיינו חומר נוגד חיידקים (מבהמה שמקבלת או קיבלה אנטביוטיקה) ושוב לא יוכלו להחמיץ (במחמצת, שהרי חומר זה לא יתן לחיידקים שבמחמצת לפעול) ולעשות ממנו גבינה, וכן אחרי החליבה שוטפים את הצינורות החליבה ע"י ששואבים מים מאותם כדים. ויש פעמים שבאמת שואבים חלב מאותם כדים, ודבר זה קורה בב' אופנים, א' כשיש פרה צולעת ברפת, שאינה יכולה להכנס למכון החליבה, חולבים בחוץ במכשיר חליבה ידנית לתוך הכדים הנ"ל, ואח"כ כשהקדים מלאים שופכים אותם ישירות לתוך המיכל הגדול. ב' כשבטעות החליפו עם פרה תקינה (שמקבלת אנטביוטיקה) וחלבו לתוך הכדים הנ"ל, וכשראו את הטעות, אז שואבים מהכדים הנ"ל במערכת החליבה מיד לתוך צינורות החליבה. ג' בפרה שמקבלת או קיבלה אנטביוטיקה, את חלבה דרך כלל מביאים לעגלים לשתות, וכשיש ריבוי פרות עם אנטביוטיקה אז כשמסימים לקבל את התרופה, הכדים שחולבים אז מכניסים למקרר, ומבצעים בו בדיקות שמברר שגופם כבר נקי מהנוגדנים, (ודרך כלל אחרי שלש שעות יש כבר תשובות), ואז הוא שופך את החלב לתוך המיכל הגדול של החלב. לפיכך משגיח שנמצא בשטח עדיף עשרת מונים מהשגחה ע"י מצלמות.

7 והנה יש שהעירו שאף באופן שיש משגיח צמוד ברפת (כנהוג ב'העדה החרדית'), נמי הוא מסתמך על יוצא ונכנס, כי הוא צריך להשגיח בכמה מקומות ברפת והוא עובר ממקום למקום ואין יכול לראות כל הזמן את כל הפרות הנחלבות ואת כל מיכלי החלב, וכן הוא מפסיק באמצע לצרכיו, וא"כ הרי לעולם לא משכח"ל השגחה צמודה בכל החליבה. וא"כ אם טענה זו (ב' וג' וד' וה') נכונה, הרי כל שיש כמה גוים ברפת ובמכון החליבה, תו א"א להתיר מדין יוצא ונכנס, וא"כ לא יהני אף משגיח צמוד בכל רפת, ואין להתיר אא"כ יש מצלמות, שע"י"ז יש פיקוח על כל רגע ורגע. אולם נראה שלמש"כ הרמ"א (שהבאנו בסוף מאמר זה, בד"ה ושורש הנידון) שלבהמת ישראל ובדיר ישראל מהני מה שישראל רואה רק חלק מהחליבה, א"כ תו אין צריכים להגיע להיתרא דיוצא ונכנס. [עוד אפשר שמאחר שהישראל נמצא כל הזמן באזור הרפת תו חשיב כמו שהישראל דר עמו בשכונתו דאין צריך לראות כלל החליבה].

8 ודבר זה הוא בין הנעשה ב'עדה החרדית' שאחרי שהמשגיח יוצא מהרפת בפעם הראשונה והשניה (והולך להשגיח על רפתות אחרות) אינו מגיע מיד שוב, וכ"ש בנעשה ב'ועדת מהדירין' שמגיע בממוצע רק פעם אחת בשבוע, ואחרי שיוצא משם אינו מגיע מיד שוב. אלא שלפמש"כ דבדיר ישראל סגי

ה. בשו"ע מבואר דההיתר דיוצא ונכנס הוא משום מירתת, וע"כ בעינן שהגוי יודע שחלב טמא אסור לישראל ואז איכא מירתת, וכמש"כ המחבר בהדיא 'והוא שְׂיֻדָּע שְׁחָלַב טָמֵא אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל', ובמצאות הדברים, במפעלים הגדולים אין הגויים יודעים כלל מפני מה בא ישראל (כי לא עולה בדעתם שחוששים שיערבו חלב טמא), ואף אם בעל המפעל יודע, מ"מ מוכח בשו"ע מדין שפחות החולבות דכל הפועלים צריכים לידע שאסור לערב חלב טמא⁹.

ו. ומלבד טענות אלו דלא מהני הכא דינא דיוצא ונכנס, יש להוסיף עוד מש"כ הדרכי תשובה (סקי"א) בשם הכנה"ג שצריך יוצא ונכנס בכל חליבה וחליבה, דברי הסמ"ק (מצוה רכ"ג) דלעולם צריך שיהיה ישראל רואהו בתחילת החליבה ואח"כ מותר אם יוצא ונכנס, ובספר משמרת הבית (פ"ג הערה 12) הביא שכן דעת הרמ"א ועוד.

ויש שרצו להתיר משום שבזמנינו חשש דחלב טמא אינו מצוי כל כך, וגם דהחלב נבחן ע"י מעבדה שאין שם תערובת חלב טמא¹⁰. [וכן יש רפתות שיש מערכות חליבה שבהם יש חיישינים הגורמים לכך שהמערכת לא תפעל אא"כ מכניסים בהמות המיועדות, וא"כ הגוי לא יוכל להכניס בהמה טמאה כי לא תוכל להיחלב¹¹]. אך לדינא כבר כתבו הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ג' ריש שער ו') והשערי דורא (סי' קי"ד) דגזירת חלב עכו"ם היא גזירה שגזרו במנין, ואע"פ שבטל הטעם לא בטל הדין, וכ"כ הכסף משנה (פ"ג ממאכה"א הט"ז) והחזיק אחריו החת"ס (יו"ד סי' ק"ז) דהוי גזירה אף היכא דליכא חלב טמא, דאף דיסוד איסור חלב עכו"ם הוא משום עירוב חלב טמא, מ"מ אחר שאסרו חלב עכו"ם גזרו בכל ענין אף היכא דליכא חשש דלא פלוג רבנן, ולכן אפי' שבזמנינו הוא מילתא דלא שכיחא שיערבו חלב טמא מ"מ מאחר שנאסר במנין ממילא אין להתיר בשום אופן¹².

וכן נראה מדברי הרמ"א בסי' קט"ו סעי' א' חֶלֶב שֶׁל עוֹבְדֵי פִּזְשָׁאָה, אֵינוֹ מוֹעִיל אִם יַעֲשֶׂה אַחֵר כֶּף גְּבִינֹת אוֹ חֶמְאָה מְמָה, 'אַלֵּא נִשְׁאַרְתָּ בְּאִסּוּרָה' וְכָל מֶה שֶׁנַּעֲשֶׂה מְמָה אֲסוּר, (מְרַדְכִי פֶּא"מ וְאַגְדָּה שֶׁם וְתִשׁוּבַת מִהָר"ם סִי' רִי"ו וְאוֹ"ה וְרִשְׁפִּי"א וְבֵית יוֹסֵף וְנִרְאָה לֹמֵר שֶׁכֵּן דַּעַת הַרְמָפִּ"ם וְדִלָּא כְּהַרְבַּ הַמַּגִּיד), ומבואר שאף דכשנעשה גבינה וחמאה יש מקום להתיר מ"מ באיסורא קיימי. וכן דעת הגר"א (שם), והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ס"ד). וכן דעת כמה מגדולי האחרונים שאיסור חלב עכו"ם הוא אפילו במקום שודאי אין תערובת חלב טמא, ספר הזכרונות למהר"ש אבוהב מגדולי חכמי ספרד (זכרון ג' פ"ג), שו"ת מעיל שמואל (סי' י"ב, והביאו החיד"א בברכ"י יו"ד סי' קט"ו). והאריך בזה בפלא יועץ (ערך 'דברי חכמים') שאפילו שבודאי ליכא חלב טמא יש לאסור משום לא פלוג, ועוד שמלבד הטעם לפי הפשט יש בהם צפוני סודות, ותמת ישרים תנחם, שלא לסור מדבריהם ימין ושמואל, והעובר על דבריהם הוי כאוכל נבלות וטרפות. וכנגדם הרדב"ז (בתשו' סי' אלף קמ"ז / ח"ד סי' ע"ה) חילק בין חלב לגבינה, דבחלב כשליכא חשש דבר טמא מותר ובגבינות אסור, והחכ"א (כלל ס"ז הלכה א') ג"כ חילק כנ"ל, אלא שכתב דבחלב אף שהחשש שעירב בו דבר טמא הוא רחוק מאוד מ"מ אסור (ודלא כפר"ח שהובא בסמוך), ורק כשודאי שאין שם דבר טמא מותר, אבל גבינות עכו"ם גזרו עליה לאיסור אפי' שידוע בודאי שאין בו שום דבר איסור. והפר"ח (סי' קט"ו סק"ו) למד בדעת הרמ"א שאפי' דליכא חשש עירוב טמא אסור דלא פלוג בגזרותם, ולדינא פסק הפר"ח שאם אין דבר טמא בעיר מותר החלב אף ללא ישראל שרואהו, ואם יש דבר טמא בעיר אף שאין לאותו גוי דבר טמא מ"מ צריך לראות

מה שרואים מקצת החליבה, ואין צריך שיראה את כל החליבה, א"ש מה שנעשה בפיקוח העה"ח. ושמעתי שבתקופה האחרונה חיברו את המשגיחים של העה"ח למצלמות ההבטחה שברפת, ולפיכך אף אחרי שיוצאים מהרפת בפעם הראשונה והשניה, לא הוי כמפליג מאחר שיכול לשוב ולראות את החליבה דרך המצלמות שאצלו, ואין לחוש יותר.

9 אולם בזה י"ל דלמירתת סגי במה שהם יודעים שאסור לערב שום דבר, אף אם הוא מצד אחר ולא מצד האיסור, כמו הכא שיודעים שאסור להם לערב שום דבר מצד רשויות החוק או מצד קפידת בעה"ב, ומה נפק"מ בזה שאינם יודעים שחלב טמא אסור. ועוד השיב הרב ויטמן מתנובה (על טענה זו), שהגויים כן יודעים שהמשגיחים באים על מנת להשגיח ולוודא שחולבים רק את הפרות הבריאות, ולא מערבים שום דבר שאיננו מחלב הפרות הבריאות והמאושרות לחליבה.

10 וד"ז נבחן לפי בדיקת דגימות החלב באחוזי שומן, ובאחד העלונים פרסמו אף שיש קוד מיוחד במחשב שמזהה ע"פ אחוזי השומן את סוג החלב. (אך אינו ברור האם בתערובת מיעוט טמא ניתן להבחין). אולם הרב ויטמן מתנובה מכחיש בדיקות אלו, ואצטט את אשר כתב לי: לא נכון מה שכתוב במאמר, שיש שרצו להתיר משום שבזמננו החלב נבחן ע"י מעבדה על מנת לוודא שאין בו תערובת חלב טמא, אף אחד לא מתיר בגלל סיבה זו **מכיוון שבדיקה כזו לא נעשית**, ואם היו רוצים לבצע בדיקה כזו יהיה צורך לפתח טכניקה ייחודית לבדיקת הדבר, מכיוון שבבדיקות שנעשות היום אין אפשרות לזהות ערוב חלב טמא (כי אין צורך בכך מכיוון שאין חשש שמישהו באמת יערב חלב טמא, לכן לא בודקים זאת ולא מפתחים בדיקה כזו). ולגבי בדיקות שומן ואיכות החלב, אעתיק מש"כ הגר"מ גרוס שליט"א בנתיב החלב ה' עמוד 90 לגבי הובלת חלב ע"י מחלל שבת, וז"ל: "ויש להעיר לגבי המירתת מחמת בדיקות איכות, נראה שבבדיקות איכות אין אפשרות מעשית לגלות שהחלב הוחלף וממילא אין לומר שבבדיקות אלו גורמות למירתת"

11 ודבר זה קיים רק בחליבה רובוטית, שהחליבה היא ע"י פרות מזהות, ואין יכולת להכניס דבר שאינו מזהה. אולם גם בזאת פיקפקו, מאחר שהם יכולים להזרים מיד לכלים, ועוד הרי בדיקת הקוד ואחוזי השומן הם בידי בעלי המחלבה ולא בידי ההשגחה, וא"כ אין זה מפוקח בתמידות בידי ישראל.

12 ויש שכתבו דמהני בדיקת מעבדה, וכן מהני במצלמות מה שרואה באמצעותם ובעזרתן אף שצופים בו מאוחר יותר, וראיתם מהא דמקשי בגמ' (דף לה ע"ב), ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד, הרי מבואר בגמ' דיש להתיר החלב ע"י בדיקה שתוכיח שמדובר בחלב טהור, והגמ' רק דחתה זאת בגלל הסיבה שא"א לבצע את הבדיקה (דקא בעי ליה לכמא) או משום שהבדיקה איננה בדיקה טובה דיה (כיון דבטהור נמי איכא נסיוני דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא), וא"כ מבואר דשפיר ניתן להכשיר את החלב ע"י בדיקה מאוחרת יותר. אולם ראיתם טעות ביסודו, שהרי הגמ' איירי ביסוד גזירת חלב עכו"ם, דמקשי' אמאי גזרו משום חשש איערובי הא יכול לבדקו, אבל אחרי שגזרו תו אסרו חלבם בכל גווי כל שאין ישראל רואהו, ולא מהני בדיקות כ"א במה שישאל רואהו בשעת חליבה ממש.

קודם החליבה אם אין דבר טמא בכלי, וכן צריך לשמור מבחוץ שלא יביא חלב טמא ממקום אחר, ואם יש דבר טמא בעדרו צריך לראות החליבה. ובשול"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' ל"ד) כתב להוכיח מדברי הרמ"א סי' קט"ו דלא מהני אומדנא להתיר החלב (וחמיר מגבינה), וז"ל: ואם רָאָה עֵשֶׂית הַגְּבִינֹת וְלֹא רָאָה הַחֲלִיבָה, יֵשׁ לְהִתִּיר בְּדִיעֶבֶד, כִּי אֵין לְחוּשׁ שְׁמָא עֵרֵב בּוֹ דְּבָר טָמֵא מֵאַחֵר שֶׁעֲשָׂה גְבִינֹת מִן הַחֲלֵב, כִּי דְּבָר טָמֵא אֵינוֹ עוֹמֵד וּבִדְאִי לֹא עֵרֵב בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מֵאַחֵר שֶׁדָּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת גְּבִינֹת (תְּגָהוֹת אֲשֶׁר י"י פא"מ וּבְאֶרֶץ), וּמִכָּל מְקוֹם אֲסוּר לְאָכֹל הַחֲלֵב כֹּף (שָׁם). והיינו דהרמ"א תפס את טעם ר"ת לעיקר שכיון שדעתו לעשות ממנו גבינה בודאי לא עירב בו חלב טמא, ואפ"ה אסר החלב, ולכא' אם יש אומדנא שלא עירב חלב טמא, אז אמאי החלב עצמו אסור, הא יש אומדנא שלא עירב בו דבר טמא, ומה לי היתר הגבינות ומה לי היתר החלב, וע"כ דלענין גזירת חלב שחלבו גוי לא מהני שום אומדנא, ורק ישראל רואהו מהני או יוצא ונכנס דהוה כישראל רואהו. ועי' בחזו"א (יו"ד סי' מ"א סק"ד) שהשיג על דברי החת"ס שבמקום שאין חשש תערובת חלב טמא לא אסרו חלב הטהור.

ולמעשה מסקנת החת"ס היא, שלדעת הרמ"א יש לאסור חלב עכו"ם אפילו כשאין חשש תערובת חלב טמא, וכתב שכן מנהג בני אשכנז, ובני ספרד חלקם נוהגים היתר ע"פ הפר"ח והרדב"ז, [ועי' בספר שדה חמד (אסיפת דינים, מערכת חלב נכרי אות א') דהרב 'פתח הדבר' (ח"ב ריש סי' קצ"ו) תמה במה שכתב החת"ס שהמנהג הספרדים להתיר דבר זה, דהא"ך לא זכר דכמה רבני האחרונים נצבו כמו נד על דבריו ומסקי להחמיר, והביא כן מהרב בית דוד ומתשובה מאהבה ומהחיד"א ומספר חקרי לב, ע"ש. ועי' בספר שאילת משה (שיעור כז פ"ג) שהביא מגדולי האחרונים שמנהג הספרדים ברוב המקומות להחמיר בזה, ובחיד"א בספר שו"ר ברכה (סי' קט"ו) כתב שבארץ ישראל פשטה ההוראה לאיסור]. וז"ל החתם סופר: הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקים, אך לו יהיה שיהיה דעתו כהרדב"ז, עכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאיסור, ורמ"א וכו"מ כתבו כותייהו, ואנו נוהגים כן, אפ"ל הלכה כאינך פוסקים, מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דעה, ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה, ועמג"א סי' תקנ"א ססק"ז, ע"כ. נמצא לדבריו דאף לדעה המתרת (הרדב"ז) מ"מ מאחר שכבר קבלו אבותינו עליהם כאותו דעה (האוסרת) תו אסור עלינו מדין נדר ואין לו התרה כנדרי מצוה, ואם יעבור על האיסור נמצא שעובר על איסור נדר 'דאורייתא', אבל לדעת האוסרים (הרשב"א) אם ישתה חלב עכו"ם יעבור רק על איסור 'דרבנן' שהרי לא קיבלו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כך מעיקרא, נמצא שחומרו (דרשב"א) קולו, וקולו (דרדב"ז) חומרו.

והנה יש שרצו להתיר חלב עכו"ם מטעם מירתת, מצד חוקי הממשלה שאם יתפסו שעירבו חלב טמא יענשו ויסגרו את העסק שלהם, [ואף שמצד פסידא בזה שמערכת ההשגחה יסירו את הכשרות למקום ובכך כל השומרי תו"מ לא יקנו מהם לא מירתת (וצריך תנאי מירתת יותר מדוקדקים) כדחזינן גבי יין נסך, היינו שמשום חשש הפסד לא מירתת כל כך בחשש רחוק שאולי יתפסוהו, אבל מחשש תפיסה על מה שעבר על החוק חייש טפי, ולפיכך א"צ בזה לכל הנך תנאים שהוזכרו גבי יין]. וכמש"כ החזו"א (יו"ד סי' מ"א סק"ד) דכשיש פיקוח ממשלתי וצפויים לעונש על זיוף יש מקום לומר דאפשר לסמוך על זה כמו שפחות וכמו יושב בצד העדר. ברם ע"ש בחזו"א שנראה דלפי מש"כ החת"ס שחז"ל אסרו חלב עכו"ם אפ"ל היכא דברור שאין תערובת חלב טמא משום לא פלוג, א"כ כמו שכל אומדנא שבעולם לא מהני ה"ה דלא מהני מה שמירתת ממהמשלה, וכל שאינו בגדר ישראל רואהו אסור. ואף דסגי נמי ביכול לראות מטעמא דמירתת, היינו משום שהוא נכנס נמי בגדר ישראל רואהו, וכל שיכול לראות הוה בכלל רואהו, אבל מירתת שא"ל להכניסו בגדר רואהו אסור, וכמש"כ שם התוס' (ד"ה תנינא להא) דמאי דתני במתני' רואהו לאו דוקא, אלא ר"ל יכול לראותו, ומה"ט לא קתני במתני' היתר היכא דמירתת אלא דוקא ברואהו, ולהכי מירתת מהמשלה וכדו' מסיבות חיצוניות אינו אלא כאומדנא שאין חלב טמא דמ"מ אסור משום גזירה. ולכן לפמש"כ החת"ס דבני אשכנז קיבלו עליהם לאיסור אף שודאי לא עירבו בהם חלב טמא יש לאסור אף בכה"ג, ואף החכ"א שהתיר, לא התיר אלא כשוודאי, אבל היכא דאיכא חשש רחוק אסר¹³, והכא אף ע"י הפיקוח הממשלתי מ"מ אינו בגדר ודאי, (וחזינן שבנ"א עוברים על חוקי ממשלה בשביל רווח ממון). וע"ש בחזו"א שכתב דכשיש פיקוח מהמשלה, לחת"ס אסור וכנתבאר, אבל לפר"ח דבידוע או ע"פ אומדנא שאין דבר טמא מותר ה"ה דמהני פיקוח ממשלתי, ושם דעתו נוטה כדעת הפר"ח להיתר.

אמנם בספר קריינא דאיגרתא (ח"ב סי' קכ"ג) ממרן הקה"י, כתב שהיתרו של ה'חזון איש' היה רק בזמן המלחמה שלא היה מצוי חלב, ולפיכך התיר לחלושים מבני הישיבה להשתמש באבקת חלב, מחמת ההיתר של פיקוח הממשלה, אבל בלא זה אסור. ובשול"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ל"ח, להגרמ"י בריש) הביא בשם הגר"מ סולוביצ'יק זצ"ל ששאל לחזו"א בדבר שאומרים בשמו שהתיר בזמנינו חלב עכו"ם מאחר שאין מצוי במחלבות חלב טמא כלל, והשיב בזה"ל: מה עוד יאמרו עלי, בקרוב יאמרו עלי שאני מתיר גם אשת איש. וכן מעיד רבי

13 פשוט כי אפ"ל מחלבה גדולה כמו תנובה, כשהם רוצים להכניס לתוך החלב משהו (אפ"ל כשהוא נוגד לחוק), אז אם אין פיקוח הדוק (או אין דרך לפקח או שהפיקוח לא רציני) או אפשרות להתפס, הרי הם מערבים כרצונם. וכזכור פרשית הסילקון בחלב שהיה בתנובה (ב-1995) שהוסיפו את הכימיקל פולי דימתיל סילוקסאן לחלב העמיד, ללא ידיעת הציבור והכשרות. (וכיון שחלב דבר אחר ע"פ פירסומים זרים הוא גורם לחיי מדף, והיינו שזה חומר משמר טבעי, וגם שאין אפשר לגלות בבדיקות מעבדה על חלב טמא, הרי אם תנובה יהיה להם ענין להשתמש בזה, הרי יש לחוש לזה יותר מהכנסת חומר סילקון).

ישראל וועלץ זצ"ל (בשו"ת דברי ישראל, סי' ט"ז) **שהחזו"א אמר לו**, דאף כשיש פיקוח ממשלתי אינו מתיר רק לילדים קטנים דהוה כמו חיי נפש, וכן ביולדת תוך ל' כמו בשבת, אבל לשאר אנשים ונשים **אפילו כשהם חולים שאין בהם סכנה אין להתיר**, ע"כ¹⁴.

כשעשוהו מחלב זה גבינות, האם קייל טפי?

הנה חז"ל אסרו חלב עכו"ם וגבינת עכו"ם מטעמים שונים, אולם חלב עכו"ם וישראל רואה העמדת הגבינה לא אסירא אלא מצד חלב עכו"ם, אולם ד"ז (כשהוא גבינה) קילא טפי, דבגמ' (לה ע"ב) מקשינן: ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד, אי דקא בעי לגבינה ה"נ הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא ונשקול מינה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא, ואב"א אפי' תימא דקבעי לה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי. ומבואר דחלב עכו"ם אסור משום איערובי, וגבינת עכו"ם לתירוץ קמא מותר לפי שחלב טמא אינו עומד וא"כ ניכר שאין בו חלב טמא, ולתירוץ בתרא אסור דחיישינן שחלב הטמא שבו נשאר עם הניסיובי בתוך הגומות שבגבינה. והנה הרי"ף והרא"ש גרסו במקום 'איבעית אימא' – 'השתא דאתית להכי', כלומר, שהם פירשו מסקנת הסוגיא שגבינת עכו"ם אסור משום חשש דחלב טמא ביני אטפי.¹⁵

ובדעת הרמב"ם (פ"ג מאכא"א הי"ב והי"ג) מצינו מבוכה, וז"ל: חלב בְּהֵמָה טְמֵאָה אֵינוֹ נִקְפָּה וְעוֹמֵד פְּחֻלָּב הַטְּהוֹרָה, וְאִם נִתְעַרְבַּ חֵלֶב טְמֵאָה בְּחֵלֶב הַטְּהוֹרָה כְּשֶׁתַּעֲמִיד אוֹתוֹ יַעֲמוֹד חֵלֶב הַטְּהוֹרָה וְיֵצֵא חֵלֶב הַטְּמֵאָה עִם הַקּוֹם שֶׁל גְּבִינָה. וּמִפְּנֵי זֶה יִתֵּן הַדִּין שֶׁכָּל חֵלֶב הַנִּמְצָא בְּיַד עֲכוּ"ם אֶסוּר שְׂמָא עָרַב בּוֹ חֵלֶב הַבְּהֵמָה טְמֵאָה. וּגְבִינַת הָעֶפְרוֹ מִתְרַתְּ שְׁאִין חֵלֶב הַבְּהֵמָה טְמֵאָה מִתְגַּבֵּן. אָכֵל בִּימֵי חֲכָמֵי מִשְׁנָה גָּזְרוּ עַל גְּבִינַת הָעֶפְרוֹ וְאֶסְרוּם מִפְּנֵי שְׂמֵעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֶבֶה שֶׁל שְׁחִיטָתָהּ שֶׁהִיא נִבְלָה. וְאִם תֹּאמַר וְהִלָּא עוֹר הַקֶּבֶה דְּכָר קָטָן הוּא עַד מְאֹד בְּחֵלֶב שְׂעָמָד בּוֹ וְלָמָּה לֹא יִבְטֵל בְּמַעוֹטוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמַּעֲמִיד הַגְּבִינָה, וְהוֹאִיל וְדָבָר הָאֶסוּר הוּא שְׂעָמָד הָרִי הַפֶּל אֶסוּר כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר. וּמִבּוֹאֵר בְּדִבְרֵינוּ דְּגְבִינַת עֲכוּ"ם מוֹתֵרֶת לִפִּי שְׁאִין חֵלֶב טְמֵא מִתְגַּבֵּן, וְכַתֵּב הֵרֵב הַמְּגִיד דֶּה־רַמְבַּ"ם לֹא חָשַׁשׁ לְתִירוּצָא בְּתֵרָא דְקָאֵי בְּנֵי אֹטְפִי, לִפִּי דְּבַגְמ' שֶׁם (דף ל"ה ע"א) נִתְּנוּ בֵּהּ הָאִמּוּרָאִים טַעֲמִים הֵרֵבָה אִמְאֵי אֶסְרוּ גְבִינַת הָעֶפְרוֹ, רַבִּי חֲנִינָא אָמַר לִפִּי שֶׁא"ל לֵה בְּלֹא צִחְצוּחֵי חֵלֶב (וְאִפְשָׁר שֶׁהוּא טְמֵא), שְׁמוּאֵל אָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קִיבֵת נְבִילָה, וְאִתָּא שֶׁם עוֹד לִפִּי שֶׁמַּחֲלִיקִין פְּנִיָּה בְּשׁוּמָן חֲזִיר, וְלֹא חָשַׁשׁ הַרְמַ"ם לִב' טַעֲמִים הָאֲחֵרוֹנִים לִפִּי שְׁעָלֵיהֶם יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת יִבְטֵל בְּמַעוֹטוֹ, וְכֵן הִקְשָׁה הֵרֵב רַבִּינוּ יוֹסֵף הַלֵּוִי ז"ל לְטַעֲמִיָּה דְּשְׁמוּאֵל וְתִירֵץ דְּכִיּוֹן דְּאוֹקְמֵי קָא מוֹקִים אֵינוֹ בְּטֵל, וְז"ל רַבִּינוּ וְא"ל וְהִלָּא עוֹר הַקִּיבָה וְכו'. וּמ"מ יֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים ז"ל שֶׁפִּירְשׁוּ שְׁאִין הוֹלְכִין בְּאִיסוּרֵין אֵלּוּ שֶׁל עֲכוּ"ם אַחֵר נִתְּיֵנָה טַעֲמִים שֶׁחֲכָמִים רָצוּ לְהַרְחִיק מֵאֲכִלְיָהֶם וְלֹא אָמְרוּ שִׁיְהִיָּה חָשֵׁשׁ בְּנוֹתָן טַעַם בְּדוּקָא וְהִבְיָאוּ רֵאִיָּה לִזְוֵה, וְזֶה דַּעַת הַרְמַ"ם ז"ל וְהַרְשָׁב"א ז"ל וְלִדְבָרֵיהֶם הַטַּעֲמִים הָאֲחֵרִים קִיִּימִים הֵם, וְזֶה דַּעַת הָרַבֵּ"ד ז"ל בִּהְשִׁגוֹת, ע"כ. וְהַפְּרִי חֲדָשׁ סִי' קט"ו סק"כ הִבִּיא אֶת דְּבָרֵי הֵרֵב הַמְּגִיד, וְסִיִּים שֶׁהֵאֱמַת יוֹרָה דְּרָכּוֹ שֶׁהַרְמַ"ם ג"כ סוֹבֵר שֶׁאֶסוּר לִקְנוֹת חֵלֶב מִהָעֶפְרוֹ וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה גְבִינָה,

14 והנה רבים מהחרדים בארה"ב סומכים לענין חלב עכו"ם כהיתרו המפורסם של בעל האגרות משה, שהובא בספרו שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' מ"ז), שחלב המיוצר תחת פיקוח ממשלתי יש לסמוך על זה, מאחר דמירתת מלערב שם חלב טמא לפיכך חשיב כמו שישאל יוצא ונכנס, וסמכו על זה לענין לכתחילה. אולם לאחרונה נמצא מכתב חדש מכת"י של בעל האגרות משה מרן הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, שנמצא בין עיזבונותיו של הרב יצחק הופמן (עסקן אמרקאי שדאג להסדיר אוכל כשר לחולים יהודים בארה"ב), שבו מתברר שלא כן פני הדברים. שבו מרן הגר"מ פינשטיין זצוק"ל מציב גבולות בנוגע לחלב עכו"ם גם כשמיוצר תחת פיקוח ממשלתי, כי ניתן לסמוך על כך רק במקום שקשה להשיג חלב ישראל, אך בבתי החולים בניו יורק שניתן להשיג חלב ישראל אין לסמוך על כך, וכן מי שנוהג להחמיר ולשתות רק חלב ישראל שבשגחה יש בזה חשש ענין נדרים ואסור לו לסמוך על פיקוח ממשלתי. ונעתיק כאן דברי תשובתו:

ה' מר חשון תשכ"ד

בדבר חלב הקאמפאניעס, אף שיש טעמים להקל, ודאי שהוא רק במקום שליכא חלב ישראל שהוא תחת השגחת רבנים יראי ה', אבל במקום שאיכא חלב ישראל שהוא בהשגחה וכדומה כל עניני חלב צריך להחמיר, וכל שכן אלו שבבתיהם נזהרין לאכול רק מחלב ישראל שבהשגחה שצריכין ליזהר שהוא גם מחשש ענין נדרים, וממילא גם בהאס פיטעלער המתנהגים במאכלי כשר שיש להם לתקן מה שאפשר להם בזה להשיג מאכלי חלב שבהשגחה, כי בפה ניו יורק ליכא בזה שום דוחק. ולכל הפחות ישיגו מאכלי חלב שבהשגחה לאלו שנוהרין בזה בבתיהם, ולא לכופ אותם ח"ו שיאכלו שם מה שנוהרים שלא לאכול.

נאום משה פינשטיין

ולדבריו נראה דמי שמקפיד לשתות חלב רק ממקום שיש ישראל רואהו ממש, אינו יכול לסמוך בדיעבד על יוצא ונכנס כל דהו, מצד התירו של בעל האגרות משה שיש להתיר ע"י פיקוח ממשלתי, מאחר דאיכא ביה חשש נדר.

[ובעיקר היתרו של האגרות משה להתיר נכרי ע"י פיקוח ממשלתי מטעמא דמירתת, בשו"ת משנה הלכות (חלק ד' סימן ק"ג) כתב להשיג ע"ז בהרחבה, והוסיף שגם האגרות משה שהתיר הוא לפי שע"פ חוק הממשלה אסור לערב שום חלב טמא בטהור, אבל חקרתו בעצמי בחוקי הממשלה ונתברר לי אשר חוק הממשלה שלא לערב אינו עולה אלא ל-98 אחוז, ולמשל אם זה הוא חלב צריך להיות 98 אחוזים חלב טהור ושני אחוזים אינם צריכים לגלות מה יש בו, וזה הנקרא 'סוד מקצועי', שהם יש להם דבר סודי האידך להטעים את המוצר שלהם, ואינם צריכים לגלות שני אחוזים, וזה יכול להיות חלב טמא או כיוצא בזה, וא"כ פשוט דבזה לא שייך שום מירתת ושום היתר, ולא מבעיא לשיטת הפוסקים דחלב טמא אסור במשהו ואינו בטל אלא אפילו למ"ד בשישים הכא ליכא ששים].

15 הנה גבינה קילא לפי שחלב טמא אינו מתגבן ובע"כ שהוא מחלב טהור, ושאינו מחלב שאינו ניכר בו אם הוא מטהור או מטמא. הנה בכלל חלב הוא כל דבר נוזלי כשוקו וכדו', וכן לבן באדי (שאינו מוחמץ כמו לבן וגבינה, אלא יש בו חומר מעצב כמו פודינג וניל, ואינו כרוש מחמת ההגבנה). אולם לבן/ יוגורט/ שמנת חמוצה, יל"ע אי דינו כחלב או כגבינה, שהרי הוא חלב שמערבים בו מחמצת, וזה גורם לכרישה של החלב, אבל אין מפרידים ממנו את המי חלב ולא פירש ממנו כלום, וחלב טמא אף שאינו מתגבן מ"מ אפשר לעשותו תוסס (חמוץ, נוזלי כמו יוגורט- רביון), ולכן אף שאינו מתחבר אחד לשני ונעשה גבינה, וכשיפריד את הנוזל לא יהיה לו על מה להתפס, מ"מ בלבן שפיר הוא יכול להשתלב ויהיה קצת נוזל בתוך הלבן, וצ"ע.

וכפשטות הש"ס דחיישינן לביני איטפי, ומה שכתב הרמב"ם שגבינת העכו"ם מותרת מן הדין היינו דוקא גבינת הגוי כמש"כ התוס' (שם דף לה ע"א ד"ה לפי) דכשהגוי חולב כדי לעשות גבינה אינו מערב חלב טמא דידוע שאינו עומד, וסיים הפר"ח דלרמב"ם אם מבשלה אח"כ מותר הגבינה לפי שהלכו להם הצחצוחי החלב, ומ"מ לענין דינא לא קי"ל כוותי' לפי שהרב יחיד הוא בדבר זה. היוצא מכל הנ"ל, דחלב מעכו"ם אסור, ולעשות מהחלב גבינה לרוב ראשונים אסור, ובפרט להרי"ף ולהרא"ש שגרסו בגמ' השתא דאתית להכי, וכשלוקח גבינה מעכו"ם וראה ישראל עשית הגבינה לרמב"ם ולתוס' מותר ולשאר ראשונים אסור. ולדינא פסק הרמ"א (סי' קט"ו סעי' ב') כדעת ר"ת, וז"ל: ואם רָאָה עֲשִׂית הַגְּבִינֹת וְלֹא רָאָה הַחֲלִיבָה יֵשׁ לְהַתִּיר בְּדִיעֶבֶד, כִּי אֵין לְחוּשׁ שְׁמָא עָרַב בּוֹ דְּבָר טָמֵא מֵאַחַר שֶׁעָשָׂה גְבִינֹת מִן הַחֲלֵב כִּי דְּבָר טָמֵא אֵינוֹ עוֹמֵד וּבִדְבָרֵי לֹא עָרַב בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מֵאַחַר שֶׁדַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת גְּבִינֹת (הַגְּהוֹז אֲשֶׁר"י פא"מ וּבְאַרְף).

והנה נחלקו הראשונים לענין חמאה של גויים, אם יש לחוש לחלב טמא שנשאר בין הנקבים. ועי' בהגר"א (סי' קט"ו ס"ק י"ז) שביאר שהמחלוקת הוא בב' תירוצי הגמ', דהגאונים המתירים סוברים כשינוי קמא שאמרו אי דקבעי ליה לגבינה הכי נמי, ואף שיתכן שנשאר חלב טמא בין אטפי לא חיישינן לזה, והגאונים האוסרים סוברים כתירוצא בתרא דאסור לעשות גבינה מחלב גוי משום שנשאר ביני אטפי, וכשיטת רבי חנינא דטעם איסור הגבינות לפי שא"א בלא צחצוחי חלב, ורוב האמוראים אינם סוברים כרבי חנינא שאסר משום צחצוחי חלב, ועל כן אין לחוש לזה. עוד כתב דסבר המתירים עפ"מ ש"כ התוס' דעכו"ם שחולב להקפות גבינה וחמאה אין לחוש לעירוב חלב טמא, וע"כ אין לחוש לביני אטפי. ועוד אפשר דבחמאה ליכא לביני אטפי, ועל כן במקום שנהגו להתיר אין מוחים בידם, עכ"ד. ולדינא עי' בשו"ע סי' קט"ו סעי' ג', הַחֲמָאָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים אֵין מוֹחִין לְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁנוֹהֲגִין בּוֹ הֵתֵר, וְאִם רַב בְּנֵי הַמָּקוֹם נוֹהֲגִים אִסוּר אֵין לְשַׁנּוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מְנַהֵג אִם בְּשִׁלָּה עַד שֶׁהִלְכוּ צִחְצוּחֵי הַחֲלֵב מִתְּרָת. וכתב הרמ"א גם מִתֵּר לְבִשְׁלָה לְכַתְּחִלָּה בְּדֵי שֶׁיִּלְכוּ צִחְצוּחֵי חֲלֵב (בֵּית יוֹסֵף). וְאִם בְּשִׁלָּה עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִתְּרָת, דִּסְתָם פְּלִיגָה אֵין בְּנֵי יוֹמָן (בֵּית יוֹסֵף לְדַעַת הַפּוֹסְקִים).

ולעיל הובא דברי הכס"מ והחת"ס שאף במקום אחר שאסרו חלב עכו"ם גזרו בכל ענין אף היכא דליכא חשש דלא פלוג רבנן, ולכן אפי' שבזמנינו הוא מילתא דלא שכיחא שיערבו חלב טמא מ"מ מאחר שנאסר במנין ממילא אין להתיר בשום אופן. אולם בספר 'שאליל משה' כתב דאיכא נפקותא ביניהם, דלכס"מ חלות גזירת חלב עכו"ם חל בשעה שהישראל לוקח את החלב מן הגוי, אבל בעודו אצל הגוי עדיין לא חל שום איסור, וע"כ כתב דכל שקונה הישראל חלב מהגוי חל ע"ז איסור חלב עכו"ם, ואף אם הישראל מעמיד החלב ועושהו גבינה אפילו גוף הגבינה אסורה דאין החלב חוזר להתירו, ורק אם קונה גבינה או חמאה מגוי דאינו בכלל גזירת חלב גוי, בזה גוף הגבינה אינו באיסור חלב גוי, ורק יש חשש דביני אטפי. אבל החת"ס סובר דחלות גזירת חלב חל כבר בשעה שנמצא אצל הגוי, וגזרו על החלב בעין ולא על הגבינה אף שבא מחלב גוי שנאסר, וע"כ הטעם כיון שנשתנה בטל איסורו, ורק אח"כ גזרו על הגבינה גם כן, ולפ"ז י"ל דכשם שאם הגוי עשה את הגבינה אינו בכלל גזירת חלב, ה"ה אם ישראל קונה חלב מגוי ועשאו גבינה גוף הגבינה מותר כיון שנשתנה, ושוב אח"כ גזרו חכמים על הגבינות, והאיסור הוא משום שנשאר חלב שלא נשתנה ביני אטפי. היוצא לפ"ז דגבינות עכו"ם קילא יותר, ובפרט בזמנינו דליכא חשש דחלב טמא, אך אם הישראל קעביד הגבינות יש להחמיר וכו"ל.

עוד נפקותא איכא בין חלב לגבינה, לענין בהמות ישראל שחלבו נכרים (כמו רוב הרפתות המצויות בא"י שהם בבעלות ישראל ועובדי הרפתות והחליבה הם גוים, והרפתות אינם בבית ישראל או בשכונתו¹⁶) אסור, וכן דייק בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' יב) מלשון חז"ל **חלב 'שחלבו' נכרי ואין ישראל רואהו, הרי שתלו האיסור במעשה החליבה, ולכן לא אמרו חלב של נכרי, אבל לענין גזירת גבינות כתוב 'גבינות של נכרים', ולא גבינות שעשו נכרים.**

והנה בזמנינו מצב הרפתות שבא"י, עובדי הרפת הם גוים, וגם הבעלים אף שהם ישראל מ"מ ברוב המקומות הם מחללי שבת שדינם כמומר¹⁷ וחלבם אסור, ורק במקומות שבעלי הרפת הם שומרי מצות, מבואר ברמ"א (סי' קט"ו סעי' א') שאם הוא בבית ישראל או

16 והיינו שיש מקומות שהרפתות אינו בבית ישראל או בשכונתו. ויש ישובים שהרפתות הם מאחורי ביתם, אך יש בית עכו"ם – דהיינו הבית שיחד הישראל לעובדים זרים שאוכלים וישנים שם – מפסיק ביניהם. ויש קיבוצים שאף שאין בית עכו"ם מפסיק מ"מ הם ישראל מומר.

17 אולם לשיטות שאין דינם כגוי, בפשוטו כיון שהוא לא בכלל הגזירה תו ש"ד. אולם דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאמר שאף אם אין דינו כגוי מ"מ 'שומר' הוא לא יכול להיות מאחר שהוא עצמו חשוד בדבר ולא מירתת מיניה. ומאידך יש שרצו להקל, דאף דחשוד על איסורים מ"מ אינו חשוד על זה מאחר שאין לו שום רוח בדבר, ואדרבה יש לו אינטרס כלכלי שלא לערב חלב טמא מצד חוקי הממשל ומערכת הכשרות (אף דלאיסור לא חייש), ולא שייך לומר שנאסר במנין שהרי אם אין דינו כגוי הרי כלל לא היה בכלל גזירת חלב עכו"ם, וכיון דליכא חשש שיערב תו לית ביה שום חסרון, ושפיר הוי שומר דהגוי מירתת ממנו, מאחר שאין רצונו שיערב שהרי אם יגלו זאת בבדיקות (דגימות) יהיה לו הפסד רב. [נפלא גדול מה שראיתי בתנובה (נתיב החלב ח"ד עמ' 125) שאף אם המשגיח הוא מחלל שבת בחליבה או בהדלקת מכשירי חשמל בשבת או בנסיעה בשבת (מומר ע"פ ההלכה), מ"מ אם הוא מקפיד (ד"כ) על כשרות – דהיינו שהוא מסורתי, הרי שקיים מירתת מלערב חלב טמא כמו ביהודי שומר תורה ומצות, ואין צריך יוצא ונכנס שם והחלב של אמצע השבוע הוא מהדרין ללא משגיח. (וגם בשבת במה שהגוי חולב חשיב שהישראל עומד על גביו, כיון שבדרך כלל הוא נעשה ע"י הגוי, ותו אין החלב נאסר גם מה שנחלב ע"י הישראל לכה"פ לענין דיעבד). ודבר זה הוא פלא, דאף שלעצמו שומר הוא על כשרות, וכי איכפ"ל מה שאחרים ישתו, וכי כשיהיה לו סיבה כלכלית (להוסיף דבר טמא, למשל לטובת אחוזה השומן) ימנע מלעשות זאת, וא"כ האיק' יחשב לשומר. זאת מלבד שדעת הרבה מגדולי ישראל שחלב שחלבו עכו"ם והישראל מומר חוזר וניעור גזרת חלב עכו"ם, ותו אין זה מחשש תערובת חלב טמא גרידא אלא הוא חוזר לגזירת חכמים, ותו לא סגי במירתת גרידא בלא שיששראל רואהו, וכל שהוא מומר לא חשיב 'ישראל' רואהו. וכל דבריו הוא לאידך גיסא באופן שאינו מחלל שבת בפרהסיא, אך אינו מקפיד על כשרות בביתו, שבזה י"ל דאף דלא חשיב מומר מ"מ שומר אינו יכול להיות].

בשכונתו גם כשלא נמצא שם הישראל מותר, ובפשוטו הוא לפי דמירתת יותר שיבוא לפתע הבעלים, [וברמ"א הלשון דמאחר ושהוא פבית ישראל או בפכונתו אין לחוש לדבר טמא, ואינו ברור אם הוא משום מירתת או שבכה"ג כלל לא חיישין שהכניסו מבחוץ דבר טמא, ולא היה בכלל גזירת חלב עכו"ם, ודעת מרן הגריש"א זצ"ל שהוא משום מירתת].

ועל כן קשה מאוד להקל לאוכלי 'מהדרין' לסמוך על היתרא דיוצא ונכנס במה שנעשה במחלבות חמש ביקורים בחודש,¹⁸ [ובפרט שחלקם הוא ביום ראשון בזמן קבוע, כך שהמירתת הוא על פחות מביקור אחד לשבוע]. והיחיד שמצינו שהיקל בשיעור דיוצא ונכנס הוא בשו"ת זקן אהרן (יו"ד סי' מ"ו), אך כתב דצריך פעם אחת בשבוע, ובתנאי שהחולבים אינם יודעים מתי יובא, ובצירוף עוד היתרים – שחולב לגבינות ואין חלב טמא מצוי (והיינו דליכא חלב טמא בעדרו ובכל הסביבה) וגם נבדק במעבדה וכו'. הרי חזינו שגם לדבריו אין ברור לו שמהני מה שיוצא ונכנס רק פעם אחת בשבוע, ולא התיר אלא בצירופים אחרים. אולם פחות מפעם בשבוע גם הוא לא התיר. עוד שמעתי מחכ"א שכל האי היתרא הוא כשהנכרי עשה הגבינות ולא בעודנו חלב, דהא התם איירינן לענין לתת הכשר על גבינות שנעשות בפאבריק של נכרי ומשגיח ישראל עומד להשגיח על כל העבודה ועשיית הגבינות ועל דברים המעמידים, שבזה התיר הרמ"א בדיעבד כשחולב לגבינות והנכרי עשה הגבינות אף שלא ראה החליבה, ובזה כתב שאם נכנס ויוצא פעם בשבוע יש להתיר לכתחילה בצירוף עוד כמה צדדי היתר, אבל כשהוא חלב שאסור לדעת הרמ"א אף בדיעבד, וצריך להתיר מן הדין יוצא ונכנס, לא מצינו מי שיקל בלא שיוכל לבוא כל רגע. ויש להוסיף עוד דבזמנינו יש רפתות שהחלב שלהם נשלח בקביעות למחלבה ברחובות, ששם משתמשים בו רק לחלב ולא לגבינה, וא"כ הם חולבים מעיקרא לצורך חלב ולא לגבינה, ותו ליכא היתרא דזקן אהרן. [ועי' בשו"ת מלמד להועיל להגרד"צ הופמן זצ"ל (ח"ב סי' ל"ו) שכתב דבאופן דמירתת הנכרי מלערב דבר טמא משום פיקוח ממשלתי, ויש משגיח ההולך כפעם בפעם אל מקום החליבה, יש להקל כי אם לגבינה, אבל החלב עצמו מ"מ אסור, אף דידיענן שאין מעורב בו דבר טמא משום דנאסר במנין]. ועוד דיש רפתות (שאחד מהם אני ראיתי בעיני) שיש בהעדר שלהם גם סוסים, ויש שם סוסה שהמליטה, וא"כ יש שם חלב טמא בעדר, ותו גם צירוף זה שכתב הזקן אהרן יורד, (מיהו חלב טמא כמו חלב חזירים אין מצוי בישראל, רק בהמה טמאה כמו סוסים, אבל בדרך כלל נותנים לסייח לינוק ולא חולבים את הסוסה, ובפרט שחלבה הוא מעט. ועמש"כ בזה בספר חלב ישראל כהלכתו (עמו' כ' הערה כ"ד). כמ"כ מה שמצוי בעולם שהיו מערבים חלב חזירים בדוקא ולא שאר חלב, וזאת מב' סיבות, א' שאחוזי השומן בהם מרובה (ובמקום שאחוזי השומן עומדים קצת פחות מהתקן שהוא 3% מערבים בהם חלב זה כדי להגיע לאחוזי השומן הנצרכת, ועי' בשו"ת מלמד להועיל' שהביא שבחלב חזיר יש 6% שומן ו6% חלבון – כמעט כפול מחלב פרה), ב' שהגוים טוענים שחלב זה גורם לחיי מדף (בפרט ברפתות קטנים שאין לוקחים מהם החלב כל יום, הרי זה גורם לשמירת החלב), ועמש"כ בזה בספר 'חלב ישראל כהלכתה' מהרב יודא גראס מברוקלין. מיהו לדינא אין נפק"מ בכל זה, וחז"ל גזרו כל שבהמה טמאה בעדר, וליכא נפקותא איזה סוג), ובכלל יש שטענו שבזמנינו א"א לצרף היתר זה שאין דבר טמא מצוי בעיר וכדעת הפר"ח, מאחר שכהיום אפשר להביא ממקום רחוק בקירור ובזמן קצר, וצ"ע.¹⁹

18 ובפרט שהמשגיח שיוצא ונכנס נמצא בכל רפת כמה דקו', ועיקר מקומו הוא במכון החליבה, הרי שאפשר להכין ישירות למיכלי החלב ללא שום בעיה, ובפרט בין החליבות שלעולם אין אז שום ביקורת, ויש אפשרות להכניס חלב באישור ידני, כך שאין שום ראייה שלא נכנס שם דבר טמא. וכיון שאין מצלמות, ועובדי הרפתת נמי לא מירתת כיון שבכל גווי יקחו מהם חלב זה, ואין הם מקבלים שום תמורה במה שמשתמשים בו למהדרין בימות החול.

19 והנה ב'ועדת מהדרין' טוענים שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה, דלמירתת סגי מה שהמשגיח בא פעם אחת בשבוע, אולם הגר"מ קארפ שליט"א אמר שכל היתרו הוא בהסתמך על בדיקת מידגם הנלקח מכל חלב, אולם לאחר שהרב ויטמן כתב (הובא בתשובתו הערה 6) שאין אצלם כזו בדיקה א"כ נפל ההיתר לבירא עמיקתא.

ובקונטרס הליכות שדה גליון 97 עמוד 11 הובא שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה, שבחליבת עכו"ם ברפת ישראל אם הגוי אינו מירתת אין להתירו, הגם שאין דבר טמא מצוי בזמנינו, וכל שהישראל הוא מומר נידון החלב כחלב עכו"ם. ובעמוד 12 הוסיף שאם מירתת מחמת בדיקות מעבדה, יש להתיר רק בצירוף שהמשגיח יהא יוצא ונכנס מספר פעמים בשבוע, הגם שלא יהא בכל חליבה וחליבה, וגם זה התיר רק ברפת ישראל ולא ברפת של גוים. אולם בהליכות שדה גליון 112 הובא קצת בשינוי, שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל התיר שיהא המשגיח יוצא ונכנס פעם אחת בשבוע בזמן החליבה, בב' תנאים, א' דוקא ברפת של ישראל, ב' שבעלי מקפידים (אף שהוא מומר) מחמת בדיקות המעבדה שעושים מכל חליבה וחליבה לבדוק את טיב החלב, ומשום כך הם מקפידים שלא יתערב בחלב שלהם מחלב אפי' טהור של משק אחר, מחשש שיתגלה פגם במשלוחי החלב ויפסלם, או שלא ישלמו עבורו את מלא התמורה. וממילא גם פועלי הנכרים מירתתו ממנו, ויראים המה לערב חלב אחר. וכ"ה בקונטרס נתיב החלב (ח"א עמו' 33) שהגר"י אפרתי שליט"א אמר שאל לרבינו הגריש"א בגוונא שזה חלב ישראל (מומר, אך אינו חשוד לערב) ויש מירתת מחמת בדיקות הנ"ל, אם אפשר להתירו, וענה לו הגרי"ש שבצירוף מה שנכנס ויוצא פעם בשבוע יש להקל כמש"כ הזקן אהרן. וכמדומה בזמנינו יש כשרויות מהדרין שמשתמשים בהיתר זה, גם לרפת של נכרי, וגם היכא שאין בדיקות מעבדה. ויש לציין עוד שבבירור שעשיתי בכמה משקים של הקיבוצים הדתיים שתו"מ, הוברר שנתונים אלו אינם מדויקים, ובכל מקרה ידוע שכן יש העברות ממשק למשק. יתרה מזו אף אם המחלבה בתנובה ידעו על העברה שכזו בכמות סבירה ולא חריגה לא יעשו ענין במידה ואיכות החלב תקינה, ואין זה מתפקידם לפקח על מכסות החלב אלא של משרד החקלאות ומועצת החלב, וכל תפקידם זה לדווח על כמות החלב שהם קיבלו מכל משק ומשק. וא"כ ליכא כלל מירתת מחמת בדיקת מעבדה. אלא דיש לדון דמ"מ בגלל בדיקות איכות במעבדה אם רפתן רוצה לערב חלב ממשק אחר עליו לדעת ולסמוך על אותו המשק שהוא מייצר חלב תקין באיכות, ולכן הוא יקפיד שהגוי לא יהיה עצמאי לקבל החלטה במקומו על ערוב חלב ממשק אחר! ותו, אם היהודי אינו חשוד לערב חלב טמא ואין גזרה חלב עכו"ם על יהודי אז גם שחולב גוי אין חשד כי הגוי מירתת ולא יערב, מיהו עדיין יש לחוש שהגוי יערב חלב טמא שעומד בתקן בהסכמת בעה"ב, ואף דלא חיישי' שהמומר יערב מעצמו מ"מ הוא לא יתנגד לכך, וצ"ע. ואפשר עוד דבגזירת חלב עכו"ם, לשיטות שזה חשש תערובות ולא הוי גזירה בדבר שבמנין צריך נותן טעם, אבל לחולקים אין צריך כדי נותן טעם וחששו אף לשמא יערב כל שהוא, ועל זה ליכא מירתת שהגוי יערב קצת חלב טמא, וכמש"כ החזו"א (סי' מא סק"א) דגזירת חלב אינו משום דיש חשש תערובות מן הדין דהרי אף אם יערב הגוי חלב טמא בטהור אין לחוש שיערב הרבה חלב

והנה הגיע לידי מכתב כתי"י מהגר"י אפרתי שליט"א להרב ז. ויטמן – תנובה, מתאריך מנ"א תשנ"ה, [דברים שהורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחברת תנובה], ומפני חשיבות הדברים העתיק את המכתב כלשונו:

הוספת לשאל – אודות חליבת עכו"ם לגבינה, שיש בה מירתת והורה מרן שליט"א להוסיף לכך בדיקת משגיח כמבואר בשו"ת זקן אהרון, ועתה שאלת שהרי בשבת אינו מירתת מהמשגיח והאם סגי במירתת מחמת הבדיקות²⁰.

טמא שיהיה נרגש הטעם, אלא החשש הוא שמא יערב דבר מועט שאין בו בנותן טעם ואפ"ה גזרו חכמים. וכ"כ הפר"ח (סי' קי"ב ס"ק כ"ד) דבחלב לא אמר' בטל במיעוטו, שהרי כתבו הראב"ד הרמב"ן והרשב"א והר"ן ושאר אחרונים דבדברים של גוים לא הלכו בהם אחר נותן טעם כדי שלא יפרצו. 20 והנה כיון שיש"א שהמירתת הוא בדיקות מעבדה, ביררתי את הדברים, בראשית מה הבדיקות הקיימות, ועל מה יש מירתת ועל מה אין.

א. בדיקות שכתוב בתקנון איכות החלב:

במחלבה בקבלת החלב יש את הבדיקות הסף לפני שאיבת החלב אל המחלבה -תנובה

- טעם, ריח ומראה זרים. - זה במראה עינים חוש הריח של אופיני לחלב רגיל.
- לכלוך וגופים זרים - ע"י הסינון בפריקת החלב למחלבה.
- חמיצות - חמיצותו עד מעלות סוקסלט.
- מעכבים חומרים - שאין מעכבים לריבוי חידקי מחמצת לעשית הגבינות/לכן כמו אנטביוטיקה.
- מיהול במים בשיעור העולה על 1% - בדיקה ע"י מחשב של נקודת הקיפאון, חלב נקפא ב-0.530 ז"א בחצי מעלה מינוס נקודה 3 ומים נקפאים באפס מעלות במידה ונקודת הקפאון תהיה קודם ל-0.512 זה אומר שיש מים בחלב.

במקביל נשלח בדיקה למעבדה בקיסריה מעבדה מוסכמת ע"י המחלבות והרפתנים לחשבון התשלום

- חלבון -רכיב החלב.
- שומן - שומן החלב.
- חיידקים כללי - נקיון מערכות החליבה והקירור ויעילות הקירור החלב.
- תאים סומאטיים - תאים סומאטיים הם בעיקר תאי דם לבנים המצויים באופן טבעי ומצויים גם במוגלה. כאשר יש ספירה גבוהה של תאים סומאטיים בחלב ניתן להסיק כי חלה תגובה דלקתית בעטין שהוביל להיווצרות מוגלה. (הבדיקה נעשה מכלל החלב כאשר יש פרות בודדות חולות והם יכולות לעלות את רמת התאים הסומאטיים של כלל החלב, למעשה אחת לחודש הרפתנים עושים בדיקה של כל פרה בנפרד כאשר בא לרפת דוגם לכל החליבה ודוגם כל פרה בנפרד על אחוז שומן ואחוז חלבון ותאים סומאטיים לדעת את מצב בריאות הפרה גם באופן קליני לא רואים דלקת או גבינה מתוך העטין במצב של דלקת = דלקות תת קליניות).

ב. מש"כ רב תנובה בחוברת נתיב החלב ח"ז עמ' 130 (סעי' ד') שהבדיקה שממנה מירתת הוא הבדיקה לחיידקים ולכן אין חשש שיערב חלב זר, ע"כ. שמעתי מכמה רפתנים (מהגדולים במשק) שדבריו לא מדויקים, בראשית הביאו לידי את 'תקנון איכות החלב' (סעי' 11) שבדיקת החיידקים הוא לזיהום שנוצר במערכות החליבה או הקירור, ולא ממקור של הפרות או בע"ח כשר או טמא, ולפיכך אין שום ידיעה מבדיקה זו על עירוב חלב זר ממקור אמין של חלב נקי וטרי. ומה עוד שבדיקה כזו נעשית 3 פעמים בחודש, ואם יש חריגה אפשר לתקן בבדיקות הבאות את התוצאה לתשלום, וא"כ אין מירתת לעירוב חלב ממשק למשק, (ומדי פעם אנו שומעים ויודעים שכן מעבירים חלב ממשק למשק בגלל הפיקוח על מכסות החלב, שיש רפתנים בחוסר ייצור ואחרים בעודף ומעבירים בניגוד לחוק מאחד לשני) או עירוב חלב טמא.

כמ"כ אין לתנובה שום אפשרות לדעת לפי כמות החלב על חריגה בכמות של 500 ליטר, כי תנודות החלב משתנות מכל יום, עקב יבוש פרות או בהריון או מכירה של פרות, ימים חמים, חלוקת מזון באיחור, או לחלופין מספר המלטות חדשות, קניית פרות חולבות, ומזג אויר קר או טעות בחלוקת מזון מרוכז, ולכן בכמות סבירה אפשר בלי בעיה לערב חלב זר ללא חשש מצד המחלבה שירגישו על חריגה.

ג. וכדי לברר את המציאות הדברים אם יש מירתת ע"י בדיקות שומן וכדו', שלחתי לכמה רפתנים את השאלה הנ"ל: אם אני לוקח חלב איכותי מאחר, האם אחוזי השומן משתנים כי לכל פרה או משק יש אחוז אחר, ואז ממילא אם לראובן יש אחוז שומן ידוע או מפורסם מהמשק שלו. וכאשר הוא מערבב, הוא ימצא אחוז אחר, אם כן הוא יבוא להישאל על כך, וממילא הוא מירתת ולא יעשה זאת. או לחלופין רוב ככל המשקים עומדים על אחוז מסויים בממוצע, וממילא גם מר שלמה מקוממיות האחוז שלו מסויים, וגם של מר אחמד מטירה עומד על אחוז ממוצע כמו כולם. ואם כן, אין כל משמעות לאחוזי השומן, כי ברגע שאני ארצה לערבב אין לי כל בעיה לעשות, כי הוא ואני שוים.

אני מחפש את המירתת! מחפש את הפחד שהיהודי עומד לפניו בכואינו לחשוש לעירוב. אין אני חושש לחלב טמא, אלא גם לחלב מבהמה הנלקח מרפתות של גויים וכיו"ב.

והעתיק את דבריהם: קודם כל אין חלב טמא, גם חלב של סוסים הוא מעט ולא חולבים אלא בדרך כלל נותנים לוולד לינוק מהסוסה. וזאת ועוד דאין שום מעלה בחלב זה ע"פ חלב פרה הן בשומן הן בחלבן [אך יש בו מעלות אחרות במרכיבו, שאינם קשורים לחלבון ולשומן, כמו שמכיל ליזוזים, אנזים שפועל כאנטיביוטיקה טבעית ומסייע למערכת החיסון, פרוטאינים, מינרלים, ויטמינים, חומצות שומן חיוניות, אנזימים ביו-אקטיביים וקו-אנזימים שמספקים לעור הזנה מאוזנת ולחות מספקת. תכולת ויטמין גבוהה בו במיוחד (כמעט פי 4 מתכולתו בחלב פרה). חלב חמור מכיל יותר לקטופרין מחלב פרה ומגוון ניכר של ליזוזימים. – מתוך מאמר מר' פיירס מנהל חוות החמורים בקפריסין Golden Donkey על מעלת חלב החמורים], לפיכך אין חשש אמיתי שיערבו חלב זה עם חלב כשר. [א"ה, כעת הגיע לידי ספר חלב ישראל כהלכתו, ובו הובא כמה עדויות שיש לחוש אף לחלב סוסים, ע"ש מכתב (ח"ג מכתב ד') מהגרא"י וועסטרהיים זצ"ל על מפעל בגרמניה שיש לה הכשר מגוף כשרות בארה"ב, שהוברר שמייצרים שם אבקת חלב מחלב סוסים, שחלב זה מאד בריא ואצל הנכרים נעשה זה חלב חשוב ומבוקש, הגם שמחירו פי ארבע מחלב פרה. וע"ש (מכתב ה') מכתב מהגר"ל פדווא שליט"א שמעיד שמע מעל רפת גוי, דכאשר הסוסיה יש לה חלב אחר שנוולדה סוס, ובדרך כלל הסוס הצעיר שותה כל החלב, אבל אם מוכרים הסוס הצעיר והסוסיה מצטערת מהחלב והבעה"ב חייב לחלוב האם כדי שלא יצטער, ואף שלא יוצא הרבה חלב רק 3-4 ליטר חלב מ"מ אינו רוצה לשפוך ולהפסיד כמה פרוטות, ואינו רואה שום סיבה שלא לערב החלב של הסוסיה לתוך חלב הפרה. ועוד שם הביא עדות מגוי שאמר שיש לו חממה סודית שלא יחמיץ החלב מהר, שהוא מטפח כמה טיפות חלב חמור לתוך החלב]. חזירים אין מצוי כ"כ בארץ ישראל. אולם מצוי חלב נאקות (נקבות הגמל) על אף שחלבם הוא מעט כ-6 ליטר ביום ואחוזי השומן הוא קצת יותר נמוך מחלב פרה, מ"מ יש לזה ביקוש משום צורכי בריאות שבה שמכיל פי 10 יותר ויטמין C ומכיל יותר סידן ואשלגן מחלב פרה, מ"מ אין חשש שיערבו זאת מאחר שחלבם יקר מאוד. [א"ה, ועי' בשו"ת שמלת חיים להגרי"ח זוננפלד זצ"ל שכתב דהיתרא של 'הפרי חדש' דבמקום דליכא למיחש לתערובת אין איסור, לא שייך בארץ ישראל מאחר ששם גמלים שכחי טובא, אף דליכא התם חזירים, ו'הפרי חדש' כתב דהיתרו בעיר אמסטרדם דלא היו שכחי אף גמלים].

ברשימות יצרני חלב בקר לשנת 2019, כמעט אין רפת "יצרן חלב רשום של גויים" למעט אחד "מבאקע אל גרביה" עם 500 אלף ליטר שנתית ואחד "מטרמה" עם 724 אלף ליטר, (והם רפתות קטנות, וע"פ השמעות הם משוקים למחלבות פרטיות). שונה הדבר בחלב עזים וכבשים, שבהם מצוי יצרני חלב רשום של גויים.

והורה רבינו מרן הגרי"ש שליט"א להשיבך, שכבר ביאר דעתו שודאי חלב כזה אי אפשר להחשיבו כמהודר ועיקר הקולא כאן הואיל והתברר כי הנכרי מירתת מחמת הבדיקות כמו שנתבאר במכתב הקודם, ולכן וודאי היה רצוי להימנע מלהשתמש בחלב זה, אולם אם חלב זה בא בתערובת עם שאר ימים ובצירוף כל הטעמים להתיר ניתן ליטול חלב זה ולהשתמש בו בגבינה כשרה [לא למהדרין] וכמובן בהתאם לתנאים שדברנו בעבר כי כל מערכת שישתמשו בה בחלב זה יעבירו אחר כך במערכת מים חמים לפחות בגובה אותם מעלות חום שהשתמשו במערכת בעת עשיית הגבינה, ורק אחר זה יוכלו לשוב ולהשתמש במערכת. עכ"ל המכתב.

ומבואר בדבריו שלא התיר בצירוף מה שנכנס ויוצא פעם אחת בשבוע, רק משום שהנכרי מירתת (וד"ז אינו ברור אם כלל יש מירתת), ורק לגבינה וכמו שמשמע בתשו' הזקן אהרן, ובלא זה דעתו שאף לכשרות רגילה - לא למהדרין א"א להתיר, [ובבירור שעשיתי, בתנובה בכשרות רגילה (לא למהדרין) משתמשים בחליבה של שבת בלא מצלמות אף לחלב, ובידיעה ברורה מראש שחלב זה מגיע לתנובה רחובות שמיצר רק חלב], ורק כשכא בתערובת עם שאר ימים ניתן להתיר מחמת מירתת ולגבינה לכשרות רגילה ולא למהדרין²¹, ואז צריך להכשיר את כל המערכת במים חמים כדי שיוכלו להשתמש בו למהדרין. נמצא שדעת מרן הגרי"ש שבמקומות שאין מצלמות א"א להשתמש בחלב לכשרות מהדרין אף בחלב של יום ראשון כל זמן שלא נעשה בו הגעלה²².

ועל כן קשה מאוד להקל לאוכלי 'מהדרין' לסמוך על היתרא דיוצא ונכנס הנ"ל, ובפרט לבני אשכנז שקיבלו עליהם חלב עכו"ם לאיסור גמור אף באופן שבדאי אין שם חלב טמא כמש"כ החת"ס.

שורש הנידון הוא בתרתי:

א'. אם בהמת ישראל וגוי חולב היא בכלל הגזירה דחלב עכו"ם, ותו הוי דבר שבמניין שאף שבטל הטעם (דאין מצוי בזמנינו חלב טמא) לא בטל האיסור, או דאינו בכלל הגזירה רק יש חשש דאחלופי כדמבואר בשו"ע (סי' קי"ח סעי' ב' בהגה"ה) לענין השולח או המפקיד חלב אצל הגוי, ובאופן דלא שכיח כלל דבר טמא ואינו חשוד לערב י"ל דליכא חשדא דהחלפה ואף כשאין ישראל רואהו מותר. והמתירים סמכו עצמם על תשו' אבני נזר (חיו"ד סי' ק"ב) שכתב, שגזירת חלב היה רק בבהמת עכו"ם, שעשוהו חז"ל לגוף החלב חפצא של איסור וצריך שישים נגד כולו, אבל בבהמת ישראל אין החלב אסור אלא דיש חשש דאחלופי ורק החלב טמא אסור, ולפיכך אינו אסור הכלי מפני ספק מעט חלב טמא שיש בו, לפי שהכלי בולע הרבה יותר חלב טהור, ואם יבשל בכלי ודאי יהיה בתבשיל שישים נגד החלב טמא שנבלע בכלי וכו' ומימלא גם הכלי מותר לדעת הרשב"א בכלי שדרכו להשתמש בשפע עד שיהיה שישים מותר לבשל בו, ואף לדין שאוסרים משום גזירה כמו באינו בן יומו, מ"מ אין איסורו אלא מדרבנן אם היה ידוע שעירבו בו חלב טמא, וכיון דאינו אלא חשש עירוב הוי ספיקא

לגבי השומן החלב, ערוב חלב באופן סביר עם רפת סבירה מאותו איזור (לפעמים עם אותו מזון מאותו מרכז מזון), זה אפשרי ואין שינוי משמעותי עם כזה שלאחד היה 4% שומן ולשני היה 3% שומן, השוני הסביר הוא פסיק או 2-3, ז"א אחד עם 3.6 והשני 3.8 שומן בעירוב זה לא משמעותי, וגם שבכל משלוח יש שינוי בגלל מזג אוויר או מזון וכדו'.

יש אפשרות להעביר חלב מרפת לרפת, אך צריך סיבה לעשות העברה כזו, ויתכן שהסיבה תהיה להעברה ממשק למשק רשום בגלל מדיניות מכסות החלב וכדו', והיינו דכל רפת צריך רשיון יצור למכסות החלב שבו הוא זכאי בשנה, מכירת החלב נעשה בהסכמים מראש, ומי שיש לו עודף יצור מקבל קנסות (והפתרון לזה למכור פרות, אך יש זמנים שמחיר הפרות בשוק נמוך שהדבר לא רוחי, ואז מוכרים את העודף למי שחסר) וכן מי שיש לו חסר – תת ביצוע, מלבד מה שלא יקבל את התשלום המסוכס, הוא גם לא יקבל מכסות חלב לשנה הבאה ויפסיד את היכולת להגדיל את היצור בשנה שאחרי.

עברת חלב משק למשק היא בניגוד לכללים המותרים, אבל לכאורה זה גם לא מעניין את תנובה חוץ מהחובה שלהם לדווח על כמות החלב תוצאות הבדיקות על אחוז שומן ואחוז חלב למועצת החלב. ואם החלב עומד באיכותו (למה שזה יפריע למישהו בתנובה כל עוד אין חריגה ופריצה מהמסגרת הכוללת בכמות לא סבירות).

ומצד בדיקות איכות (תאים סומאטיים), מאחר שכל הרפתות שבמעדון (יצרן חלב רשום במשרד החקלאות ובמעוצת החלב) עוברים בדיקות, וכולם באותו מעבדה, ופעם בחודש כל פרה עוברת בדיקות איכות וכו', ויודעים שהפרה תקינה, א"כ אין ממה לחוש. ומצד בדיקת חיידקים – ראשית זה לא קשור לפרה, ובדרך כלל זה תקין – ובפרט שכולם חולבים באותו ציוד, וכשהמערכת תקינה אין ממה לחוש. ומצד בדיקות חלבון ושומן (התשלום שהרפתן מקבל הוא לפי אחוזי החלבון והשומן שבחלב שהם רכיבי החלב), ג"כ הוא יכול קבל לפי חשבון התוצאות של המשק שלו.

אך חלב ממקור זר (שאינו מחברי המעדון) כיון שהוא חלב שאינו מוכר, ולא עברו במעבדה שום בדיקות, אם יתודע הדבר ע"י הלשנה הוא יפסל מיד, ואם יתפס רפתן שלקח חלב מערבים בשטחים המצב שלו יהיה גרוע הרבה יותר באם יקח משכן שהוא נגיד יצרן של שטראוס או של מחלבה פרטית, ולכן החשש שלקח חלב ממשק 'לא מוכר' מערבים ועירב בחלב שלו הוא חשש לא סביר, בדיקות איכות מחייבות זהירות וביטחון שהחלב עומד באיכות מתאימה. אך עדיין יש חשש שיערב ממשק מוכר מערבים ויערב זאת בחלב שלו.

למעשה לא ידוע על בדיקת מעבדה שניתן להוכיח בבירור שלא הוכנס מעט חלב טמא איכותי.

21 והפלא שבתנובה מפרידים את החליבה של שבת בנפרד ומשתמשים בו לכשרות רגילה אף שאין בתערובת של היתר רוב, ובפרט בב' ימי חג כר"ה או שבת ויו"ט כשהם מחוברים מרוקנים את המיכלים כבר במוצ"ש, ולפעמים יש מצב שכולו הוא מחלב אסור.

22 והתמיהה הגדולה מה שהראוני כתוב בנתיב החלב ח"ז עמ' 115 (ע"י המפקח הרב א. ש.). דכשתורמים לשיבות חלב מכשרות רגילה, יש להתיר לכתחילה להשתמש בו, מאחר שכרגיל חלב של שבת בה ביחד עם חלב של היתר דער"ש ומוצ"ש. והפלא שלאחר שהורה הגרי"ש שדבר זה מותר רק לכשרות רגילה ולא למהדרין איך מתיר להתשמש בו לכתחילה, וביותר שהתיר אף חלב ולא רק לגבינה. וגם מש"כ שיש בו רוב חלב היתר, אינו ברור במציאות אם תמיד יש בו רוב היתר.

דרבנן לקולא, עכ"ד. ובספר שאילת משה כתב דד"ז תליא בפלוגתא הראשונים לענין גוי שחולב בהמת ישראל בדיר ישראל ובית הגוי מפסיק, דדעת האו"ה (כלל מ"ה דין ח') שאסור אפילו בדיעבד, ודעת מהר"י (בהגהות שערי דורא סי' פ"ב) שמותר בדיעבד משום דלא שכיח חלב טמא, והיינו דהאו"ה ס"ל שגזירת חז"ל בחלב שחלבו גוי נאמר גם בבהמת ישראל, אבל מהר"א ס"ל דלא גזרו בבהמת ישראל אלא דיש חשש דאחלופי, ובזה"ז דלא שכיח חלב טמא מותר בדיעבד.

ולדינא, העתיק מש"כ הרמ"א בסעי' א', וז"ל: וּשְׁפָחוֹת שְׁחוּלָבוֹת הַבְּהֵמוֹת בְּבֵית יִשְׂרָאֵל אוּ בְּדִיר שְׁלֵהֶם, כָּל מְקוֹם שֶׁאֵין בֵּית עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִפְּסִיק וְאֵין לְחוּשׁ לְדָבָר טָמֵא, מִתָּר אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה לְהַנִּיחַ אוֹתָן לְחֵלֶב, אִף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם יִשְׂרָאֵל כָּלָל, דְּמֵאֲחֵר שֶׁהוּא בְּבֵית יִשְׂרָאֵל אוּ בְּשִׁכּוּנָתוֹ אֵין לְחוּשׁ לְדָבָר טָמֵא (ש"ד סִימָן פ"ב בְּשֵׁם ר"ת ומהר"א ש"ס). אָבָל אִם בֵּית עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִפְּסִיק, צָרִיךְ לְהִיטֵל יִשְׂרָאֵל, כָּאִלּוּ חוֹלְבוֹת בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכְבִּים (או"ה ש"ס).... וְאִם חָלְבוּ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִקְצַת הַבְּהֵמוֹת וְלֹא הָיָה שָׁם יִשְׂרָאֵל, וְאַחֵר כִּדְּבָר שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל אֶל הָאֲחֵרִים, עָבְשׁוּ בְּזִמְנָה הַזֶּה שֶׁאֵין חֵלֶב דָּבָר טָמֵא מִצּוֹי כָּלָל, מִתָּר (הַגְּהוֹת ש"ד). מִיָּהוּ אִם לֹא בָּא שָׁם הַיִּשְׂרָאֵל עַד אַחֵר שֶׁנִּחְלְבוּ כָּלָם, הָיָה כְּחֵלֶב שֶׁנִּחְלְבוּ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים דְּאִסּוּר אִף עַל פִּי שֶׁאֵין דָּבָר טָמֵא בְּעֶדְרוֹ (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם הַר"ף וּבְשֵׁם סַמ"ק). [וּמִבּוֹאֵר דַּאִין הַאִסּוּר בּוֹזֵה מִשּׁוֹם חֵלֶב יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְקִידוֹ אֲצֵל הַנִּכְרִי בְּלֹא חוֹתֶם דְּחִיּוּשֵׁינָן שְׁמָא הַנִּכְרִי הַחֲלִיפּוֹ כַּדְּמִבּוֹאֵר בְּסִמּוּךְ ס' קי"ח, אֵלָּא הוּא מִשּׁוֹם אִסּוּר חֵלֶב נִכְרִי, וְכִלְשׁוֹן הַרְמ"א הוּא הַחֵלֶב 'כְּחֵלֶב שֶׁנִּחְלְבוּ עִכּו"ם דַּאִסּוּר'. וְכֵן מִבּוֹאֵר בְּלִבּוֹשׁ שֶׁהוֹסִיף עַל דְּבַר הַרְמ"א הַנ"ל, דְּהוּאִיל וְחֻכְמִים אֲסֻרוֹהּ לֹא פְּלוּג רַבֵּנּוּ, ע"כ]. חֵלֶב שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים אוֹסְרִים כָּלָם שֶׁנִּתְבַּשְׁלוּ בָּהֶם בְּשֶׁאֵר אִסּוּר, אִף עַל פִּי שֶׁאֵינּוּ רַק סִּפְקָ שֶׁמָּא עָרַב בָּהּ דָּבָר טָמֵא. הֵנָּה מִבּוֹאֵר בְּדִבְרֵינוּ שֶׁאִם נִמְצָא בְּמִקְצַת הַחֲלִיבָה הָרִי הַחֵלֶב מוֹתֵר, וְאִם לֹא נִמְצָא בְּכֹלֵל אִסּוּר, וְהִש"ךְ כֵּתֵב שֶׁמִּקּוּרּוֹ הוּא בְּשַׁעֲרֵי דוֹרָא (ס' פ"ב) שֶׁר"ת אֲסֹר לִר"א מִשְׁאַנֵּץ בְּבֵהֲמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּחְלְבוּ עִכּו"ם וְבֹא הַיִּשְׂרָאֵל בְּסוּף הַחֲלִיבָה, וּמִשְׁמַע שֶׁאִם רַק נִחְלְבוּ מִקְצַתָּן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹתֵר, אוֹלָם הִש"ךְ הִשִּׁיג דְּלִיכָא נִפְקוּתָא בֵּין רוּבּוֹ לְמִיעוּטָא וּמַעֲשֵׂה שֶׁהִיָּה כֹךְ הִיָּה, וְלִמַּעֲשֵׂה חִילָק הִש"ךְ בֵּין בִּהְמַת יִשְׂרָאֵל בְּדִיר יִשְׂרָאֵל דַּאִז לֹא חִיּוּשִׁי שִׁיחֲלִיף טְהוֹר בְּטָמָא דְּמִסְתַּפִּי מִיִּשְׂרָאֵל, לְהִיכָא שֶׁהוּא בִּהְמַת יִשְׂרָאֵל בְּרִשּׁוֹת הַגּוֹי דַּאִסּוּר. הַיּוֹצֵא מִכָּל זֶה, דְּבִדִּיר יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ רוֹאֵה הַחֲלִיבָה, לִרְמ"א אִסּוּר וְלִש"ךְ מוֹתֵר, וְלִכּו"ע אִם רוֹאֵה מִקְצַת הַחֲלִיבָה מוֹתֵר, [וְבִש"ךְ מִבּוֹאֵר שֶׁטַעַם הַהִיתֵר לִפִּי דְּבִדִּיר שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִסְתַּפִּי הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, וְנִרְאֵה דִּכ"ז הוּא כְּשֶׁהִרְפַּת סְמוּכָה לְבֵית אֵלָּא שְׁבִית הָעִכּו"ם מִפְּסִיק, וְלִכְךָ מִירְתָּא דַּעְתָּה יָבֵא, אֲבָל כְּשֶׁהִרְפַּת הוּא בִּקְצָה הַמוֹשֵׁב שֶׁלֹּא בְּסִמּוּךְ לְבֵית י"ל דְּלֹא מֵהֵנִי דְּלֹא מִירְתָּא. וְנִרְאֵה עוֹד דְּכִיּוֹן שְׁכָל הַהִיתֵר מִשּׁוֹם מִירְתָּא, אִם הִבְעָה"ב הוּא חִילוּנִי הָרִי לֹא מִירְתָּא מִמֶּנּוּ, וְאִף לִהְש"ךְ צָרִיךְ לְהִיתֵר דְּנִכְנַס וַיּוֹצֵא]. וּבְדִיר עִכּו"ם וְאֵינוֹ רוֹאֵה הַחֲלִיבָה לְכּו"ע אִסּוּר, וְכִשְׁרוּאָה מִקְצַת הַחֲלִיבָה לִש"ךְ אִסּוּר וְלִרְמ"א מוֹתֵר. וְבִט"ו (ס"ק"ו) כֵּתֵב שֶׁהַרְמ"א הִתִּיר רַק בְּבֵהֲמַת יִשְׂרָאֵל וְדִיר יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּדִיר עִכּו"ם בְּעִינֵי יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ מִתְחִילַת הַחֲלִיבָה, וְכ"ה בְּמִנְחַת יַעֲקֹב (כָּלֵל פ"ב ס"ק ט"ו) דְּהַרְמ"א סִמְךָ עַל דְּבַר מֵהֵרָא"ל לְהִתִּיר נִכְרִי חוֹלֵב בִּהְמַת יִשְׂרָאֵל בְּרִשּׁוֹת יִשְׂרָאֵל אֵלָּא אִם כֵּן רֹאֵה מִקְצַת הַחֲלִיבָה.

הַעוֹלָה מִכָּל הַנ"ל, דַּאִף בִּהְמַת יִשְׂרָאֵל הִיָּה בְּכֹלֵל גְּזִירַת חֵלֶב עִכּו"ם, וְכַדְּמִבּוֹאֵר בְּרַמ"א וְבִט"ו וּבְמִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הִתִּירוּ אִף בְּדִיעַבַּד אֵלָּא כִּי רוֹאֵה מִקְצַת הַחֲלִיבָה, וְלֹא כַּאֲבֵנִי נֹזֵר. וּבִסְפֵר 'שְׁאִילַת מֹשֶׁה' הוֹסִיף לְדִיּוֹק מִדְּבַר הַרְמ"א שֶׁכֵּתֵב, חֵלֶב שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים אוֹסְרִים כָּלָם שֶׁנִּתְבַּשְׁלוּ בָּהֶם בְּשֶׁאֵר אִסּוּר, וְלֹא חִילָק בֵּין בִּהְמַת עִכּו"ם לְבִהְמַת יִשְׂרָאֵל, אִף שֶׁהַרְמ"א לְעִיל מִיָּנִיָּה אִירִי בְּבֵהֲמַת יִשְׂרָאֵל, וּמִשְׁמַע שֶׁאִף בְּכַה"ג יֵשׁ לְאִסּוּר הַכִּלִּים, וְלֹא כַּאֲבֵנִי. וְעוֹד דְּהַרְמ"א כֵּתֵב שֶׁצָּרִיךְ שִׁשִּׁים נֹגֵד הַחֵלֶב, וְלֹאבֵנִי צָרִיךְ לְחֵלֶב בֵּין בִּהְמַת עִכּו"ם לְבִהְמַת יִשְׂרָאֵל, וְהַרְמ"א לֹא חִילָק כִּלּוּם. וְכֵן מִבּוֹאֵר בְּמַהֲרַש"ל וְהַש"ךְ וְהַגְר"א שֶׁהִסִּיבָה שֶׁהִתִּירוּ הַחֵלֶב כְּשֶׁהִשְׁפָּחוֹת חוֹלְבַת בְּרַפְתָּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַבֵּית הוּא מִשּׁוֹם שֶׁהִשְׁפָּחוֹת מִירְתָּא מִהַיִּשְׂרָאֵל 'וְהוּי כִּי־יִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב בְּצֵד עֲדָרוֹ שֶׁל נִכְרִי'. וְשו"מ שֶׁכֵּן כֵּתֵב לְהַדִּיא בְּתוֹ שׁו"מ מֵהַר"ט (ח"א סי' י"ב) שֶׁהִבִּיא סוּגִית הַגַּמ' (דף לה ע"ב) חֵלֶב לְמֵאִי נִיחּוּשׁ לִיָּה וְכו', וְכֵתֵב וְז"ל: וּמִתּוֹךְ שֶׁמַּעֲתָא מוֹכַח דְּחֵלֶב שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא אֵלָּא שֶׁנִּחְלְבוּ נִכְרִי מִדְּקָאֵמֵר אִי מִשּׁוֹם אַחֲלופִי וְכו' וְכֵן מוֹכַח לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה דְּקִתְנִי חֵלֶב שֶׁנִּחְלְבוּ נִכְרִי דְּמִשְׁמַע אֲפִילוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּיּוֹן שֶׁלֹּא רֹאֵהוּ, ע"כ.

ב. אִף אִם נֹאמֵר דְּגְזִירַת חֵלֶב עִכּו"ם הִיָּה רַק בְּבִהְמָה שֶׁבְּעֵלוֹת עִכּו"ם, מ"מ יִל"ע דְּכִיּוֹן שֶׁהִבְעֵלִים הוּא מוֹמֵר, וְדִינוֹ כְּנִכְרִי לְעִנְיָן כ"ד כַּדְּמִבּוֹאֵר בְּחוּלִין (ה' ע"א) וּבְעִירוּבִין (ס"ט ע"ב), אֲפֶשֶׁר דַּאִף הוּא בְּכֹלֵל גְּזִירַת חֵלֶב עִכּו"ם, [וְכ"ד הַשְּׁבִילִי דוֹד, הוֹבָא בְּדַרְכֵי תְּשׁוּבָה (כָּאֵן סַק"ד), וּבִשּׁו"ת שְׁמֵלַת חַיִּים (י"ד סי' תכ"ז). וְשו"מ שֶׁכֵּן מִבּוֹאֵר בְּתוֹ שׁו"מ כִּנְסַת הַגְּדוּלָּה (בְּעֵי חַיִּי יו"ד סי' קנ"ח) שֶׁזֶן לְעִנְיָן גְּבִינַת הַקְּרָאִים, וְכֵתֵב שֶׁהַדָּבָר תְּלוּי בְּמַחְלּוּקַת הַפּוֹסְקִים אִם הַקְּרָאִים בּוֹזֵז חֲשִׁיבֵי כְּנִכְרִים, וּמִבּוֹאֵר מִזֶּה דְּבִיִּשְׂרָאֵל מוֹמֵר לְחַלֵּל שְׁבִתוֹת בְּפִרְהִסְיָא שֶׁהוּא לְכּו"ע נִחְשָׁב כְּנִכְרִי פְּשִׁטָּא לִיָּה דְּגְבִינָתוֹ אִסּוּרָה כְּגִבִּינַת נִכְרִי], וְא"כ לֹא אִיכָּפ"ל בְּמָה שֶׁבּוֹזְמִינִי אֵין חֲשַׁשׁ דְּאֲחֲלופִי, וּבְכָל גּוֹוִנִי יֵשׁ לְאִסּוּר הַחֵלֶב.

וּלְמַעֲשֵׂה דַּעַת מֵרֵן הַגְּרִי"ש אֲלִישֵׁיב זצ"ל (קוֹבֵץ תְּשׁוּבוֹת ח"ג סי' קט"ו) שֶׁאִם הִרְפַּת שִׁיךְ לִיהוּדִים מִחֲלָלִי שְׁבִת וּפּוֹרְקֵי עוֹל, אִף אִם אֵין עֲלֵיהֶם גְּזִירַת חִז"ל דְּחֵלֶב עִכּו"ם (מֵאֲחֵר שֶׁהִבְהֵמוֹת שִׁיכִים לִיהוּדִים), מ"מ מֵאֲחֵר שֶׁהַחֲלָלִים הֵם גּוֹיִם, חוֹזֵר וְנִיעוּר הַגְּזִירָה שֶׁל חֵלֶב עִכּו"ם. וּבִסְפֵר מִשְׁמֵרַת הַבֵּית (עֲמו' ק"ל) הִבִּיא שֶׁשְׁמַע מֵרַבִּינוֹ הַגְּר"ח קִנִּיבֶסְקִי שִׁלִּיט"א, שֶׁלְּמַעֲשֵׂה יֵשׁ לְחוּשׁ וְלִהְחֲמִיר בְּחֵלֶב שֶׁל מִחֲלָלִי שְׁבִת שְׁדִּינוֹ כְּגוֹי, וְכַמִּשְׁכָּח בְּחִזּוֹ"א (ס' ב' סַק"ג) לְגַבִּי פִתּוֹ וּתְבַשִּׁילוֹ שְׁדִּינוֹ כְּגוֹי, וְכֵן בְּחִזּוֹ"א שׁו"ת וְחִידוּשֵׁים (ס' קל"ג) הוֹבָא מִכְּתָב מִהַחֲזוֹ"א דְּדַגִּים הַנִּעֲשִׂים בְּבֵית חֲרוּשֶׁת שֶׁל בִּלְתִּי שׁוֹמְרֵי תו"מ יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוֹם בִּישׁוּל עִכּו"ם, וְאִמֵּר דַּאִף דְּלֹא שְׁמַעְנוּ דַּעַת לְגַבִּי חֵלֶב עִכּו"ם י"ל דְּדִינָן שׁוֹה לְפָתוֹ וּתְבַשִּׁילוֹ, וּלְמַעֲשֵׂה יֵשׁ לְהַחֲמִיר.

תגובת הרב זאב ויטמן שליט"א - רב תנובה

באספקלריא לפרשת שופטים תשע"ט במאמר בנושא כשרות החלב נפלו אי דיוקים ואעיר על החשובים שבהם:

1. לגבי מצלמות נאמר שם (הערה 1) שיש מירתת פחות מאשר המירתת מאדם הנמצא במקום, ועוד כתוב שם שמעשים בכל יום ששומרים יעילים הרבה יותר מאשר מצלמות למניעת גניבות. המציאות הינה הפוכה לחלוטין. המילה האחרונה היום בשמירה הינה מצלמות ורק השימוש במצלמות הביא ביישובים רבים להפסקת הגניבות והחדירות. והוא הדין לגבי השמירה על החלב כל עוד היו משגיחים היוצאים ונכנסים לא היו בעיות ולא נשאלו שאלות, ואלו התגלו רק אחרי שהוצבו מצלמות שיעילותן שוות ערך ל-15-20 משגיחים בכל רפת ורפת.
2. הכותב מודע לכך ששינוי ההקלטות במצלמות דורש משאבים עצומים ואין כל סיבה בעולם שמישהו ישקיע משאבים כאלו לשינוי ההקלטות הנעשות ברפת, אלא שהוא כותב שבחלב עכו"ם חוששין אף לחששות רחוקות. האמת היא שההיפך הוא הנכון - בהשגחה על חלב נכרים לא חוששים לחששות רחוקים וסומכים על מירתת של הגוי גם כאשר אין השגחה צמודה על החליבה. בגמרא ובשולחן ערוך נפסק שגם אם יש בעדר בהמות או חיות טמאות והגוי חולב ידנית, כשהוא עובר מבהמה לבהמה ובקלות הוא יכול וגם רגיל חלוב את הטמאות כמו הטהורות, בכל אופן אין צורך בהשגחה צמודה ומספיק שישאל יושב בצד העדר במקום שהוא כלל לא רואה את החולב ואת מעשיו, אבל בפוטנציאל הוא יכול לעמוד ולראות את הגוי – עובדה זו, מספיקה ליצירת מירתת אצל החולב והחלב יהיה מותר, למרות שהגוי חלב בעדר שיש בו גם טמאות והיהודי לא ראה כלל את החליבה אלא רק ישב מבחוץ במקום שאם היה רוצה היה יכול לראות את החולב ומעשיו, ובאופן שהוא לא יכול להעיד ולא להיות בטוח שאין בחלב תערובת חלב טמא שהרי הוא לא ראה את החליבה כי הוא ישב בחוץ, וזאת במציאות בה יש בעדר טמאות.
3. מה שהגרי"ש אלישיב אסר את השימוש במצלמות בחו"ל והתיר בארץ איננו בגלל ששם הבהמות היו בבעלות גוי מכיוון שגם בארץ יש דירים בבעלות גויים שההשגחה נעשית באמצעות מצלמות בידיעתו ובהסכמתו ובברכתו ובאישורו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אלא מכיוון שבארץ הרב הכיר את מערכת הפיקוח בתנובה ואת אופן הצפיה במצלמות וסמך עליה, מה שלא היה נכון בחו"ל. כפי שכתבתי כבר כמה פעמים מצלמות כשלעצמן אינן פתרון קסם שיכול להחליף משגיחים אלא הן כלי עזר למשגיחים שצופים ורואים טוב יותר את הנעשה ברפת באמצעותן וצריך לדעת היכן להציבן ואין ליצור את המירתת ואיך וכמה יש לצפות בהן כדי שאכן הן יהיו כלי עזר שמשפר עשרת מונים את ההשגחה האנושית שאיננה נעזרת במצלמות.
4. בניגוד לכתוב במאמר הרפתות שבהשגחת הבד"ץ אף הן לוקחות מרפתות של יהודים שאינם שומרי שבת ואינם שומרי מצוות והדבר נכון הן לתנובה והן לטרה, והעובדה שמסתמכים במקומות אלו רק על משגיח נכנס ויוצא ולא על מצלמות איננה יתרון אלא חסרון ברמת ההשגחה ובאיכותה, ואכמ"ל.
5. הכותב מסיק שבזמננו אי אפשר להתיר מדין יוצא ונכנס מכמה טעמים, שמבחינה עובדתית חלקם אינם נכונים (לא בכל מקום יש שומר שיכול להודיע וכשיש שומר כזה - באמת לא סומכים על יוצא ונכנס. הגויים כן יודעים שהמשגיחים באים על מנת להשגיח ולוודא שחולבים רק את הפרות הבריאות ולא מערבים שום דבר שאיננו מחלב הפרות הבריאות והמאשרות לחליבה). אבל גם לו היה הדבר נכון, ובימינו שוב אי אפשר לסמוך על יוצא ונכנס, הרי שהדרך היחידה והבלעדית להשגחה צמודה שאיננה מסתמכת על יוצא ונכנס היא אך ורק באמצעות מצלמות, וכל השגחה אנושית שאיננה נעזרת במצלמות מסתמכת תמיד על יוצא ונכנס. אפילו במקרים בהם יש משגיח צמוד ברפת (דבר שקיים רק בחלק מההשגחות ורק בחו"ל) הוא מסתמך על יוצא ונכנס כי הוא צריך להשגיח בכמה מקומות ברפת והוא עובר ממקום למקום, והוא מפסיק את השגחה הצמודה לתפילות לאכילה למנוחה ולהתעסקויות אחרות ואין אף משגיח באף מקום בעולם שמישהו באופן צמוד על כל החליבה.
6. לא נכון מה שכתוב במאמר, שיש שרצו להתיר משום שבזמננו החלב נבחן ע"י מעבדה על מנת לוודא שאין בו תערובת חלב טמא. אף אחד לא מתיר בגלל סיבה זו מכיוון שבדיקה כזו לא נעשית, ואם היו רוצים לבצע בדיקה כזו יהיה צורך לפתח טכניקה ייחודית לבדיקת הדבר, מכיוון שבבדיקות שנעשות היום אין אפשרות לזהות ערוב חלב טמא (כי אין צורך בכך מכיוון שאין חשש שמישהו באמת יערב חלב טמא, לכן לא בודקים זאת ולא מפתחים בדיקה כזו).
7. במאמר נכתב, שגבינת עכו"ם קלה יותר מחלב עכו"ם, וגם זה לא נכון מכיוון שבחלב נכרים רבים הקלו שבמקום ובמציאות שאין חשש לערוב חלב טמא החלב מותר כי לא הייתה גזרה על חלב אלא רק אסרו מחשש מציאותי שיערבו חלב טמא בטהור, מה שאין כן בגבינת עכו"ם מוסכם כמעט ע"י הכל שזו גזירה גמורה וגם אם אין חשש לעשיית הגבינה מעור קיבת נבלה הגזרה בעינה עומדת והגבינה אסורה (מה שכן יש שהקלו זה לא בגבינת עכו"ם אלא בחלב עכו"ם שחלבו אותו לצורך עשיית גבינה).
8. במאמר כתוב שרוב הרפתות המצויות בארץ אינם בבית ישראל ובשכונתו – דבר שבמציאות איננו נכון.
9. עוד כתוב במאמר שמחללי שבת דינם כמומר וחלבם אסור וגם זה נגד מה שפסקו גדולי הפוסקים כמו הגר"פ והגרי"ש אלישיב, שגזרת חלב נכרים איננה מתייחסת לישראל מומר.
10. סיכום הדברים במאמר (שייתכן והיה אחרת לו הכותב היה מודע לעובדות לאשורן) הוא שקשה מאוד להקל לאוכלי מהדרין לסמוך על היתרא דיוצא ונכנס במה שנעשה במחלבות חמש ביקורים בחודש. צריך להדגיש ולומר, שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הייתה, בניגוד למסקנת הכותב, שניתן לסמוך על ביקורים אלו גם למהדרין, והוא זה שנתן את ההנחיות למספר הביקורים ותדירותם. הדברים הללו היו מוסכמים לחלוטין גם על הגר"ש וואזנר זצ"ל כפי שנמצא בידינו בכתובים בכתב יד קודשו מעבר לסיכומי פגישות שנערכו עמו פנים אל פנים.

בענין המצלמות:

רצ"ב דברים שפרסמתי בחוברת בנתיב החלב ד ושאושרו גם בחתימתם של חברי בד"ץ ועדת מהדרין תנובה – הרב מרדכי גרוס, הרב יעקב מאיר שטרן הרב עמרם אדרעי הרב אברהם י' סג"ל הורוביץ והרב דוב לנדאו כולם שליט"א. הדברים מדברים בעד עצמם ומחזקים ומרחיבים את הדברים שכתבתי לעיל.

השגחה באמצעות מצלמות

בחוברת "נזר התורה" תמוז תשע"א הובאו דבריהם של כמה רבנים היוצאים לערער על כשרות חלב ישראל כאשר ההשגחה נעשית בעזרת מצלמות וידאו. ואע"פ שעיקר הדיון מכון כנגד שימוש במצלמות לצורך אספקת חלב ישראל בקהילות קטנות בחו"ל, וכפי שמובא בחוברת, יש הבחנה והבדל גדול בין המצב בחו"ל למצב בארץ, אך מכיוון שחלק מהרבנים מערערים גם על הנעשה בארץ בפקוח ובהשגחת בד"ץ וועדת מהדרין תנובה המאשרת פיקוח בעזרת מצלמות אני רואה חובה לעצמי להעמיד דברים על דיוקם ואמיתותם.

לאמיתו של דבר אנו פטורים מלהשיב על דברי המערערים מכיוון שכל מה שנעשה בבד"ץ וועדת מהדרין תנובה נעשה לאחר התייעצות עם גדולי הדור – הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ש ואזנר שליט"א וכל מה שנעשה נעשה על פי פסיקותיהם, ובהתאם להנחיותיהם ובלא לסור ימין ושמאל מהדרכתם והכוונתם, ומכל מקום, מכיוון שיש בדברים שנכתבו בחוברת זו בכדי לערער על פסיקותיהם והכרעותיהם של גדולי הדור ולהטעות את הקוראים ביחס לעובדות ולהלכה אתיחס לדברים בקצרה.

קריאה בעיון של כל דברי המערערים מגלה שהם מעלים כנגד השימוש במצלמות שש טענות מרכזיות:

1. המצלמות אינן מהוות השגחה טובה וניתן לרמותן.
2. בחלב ישראל בעינין ראייה ולא מספיקה ידיעה והמצלמות אינן נחשבות כראיה כמו שלא יספיקו לעניין עדות או לעניין ברכות ראייה.
3. כאשר צופים לאחר תום החליבה אי אפשר להתיר בדיעבד את החלב שנאסר כבר כחלב עכו"ם.
4. המצלמות אינן יוצרות מירתת אצל החולבים.
5. גדולי הדור שהתירו שימוש במצלמות להשגחה על חלב ישראל התייחסו להשגחה הנדרשת ברפת של יהודי ולא כדי להציל מידי איסור חלב נכרים.
6. "חדש אסור מן התורה".

בטרם שאתייחס לטענות אלו כסדרן אקדים שתי הקדמות נחוצות:

א. העמדת הדברים כאילו המצלמות מחליפות את האדם הינה סילוף של המציאות. מצלמות ללא אדם הצופה בהן בדקדוק אינן מהוות השגחה כלל. אשר על כן, האדם הוא המשגיח והוא עושה זאת באמצעות מצלמות ובעזרתן, והמצלמות רק מסייעות לו לראות את החליבה עשרת מונים טוב יותר מאשר ללא מצלמות, ובשעות רבות יותר, וגם כאשר הוא לא נמצא במקום, וגם כאשר מדובר בשבת ובחג כשהוא לא יכול להיות במקום או לנוע ברכב בתוך הרפת הגדולה עליה הוא משגיח. בניגוד למשגיח ללא מצלמות, שהולך ממקום למקום ולא יכול לראות כל הזמן את כל הפרות הנחלבות ואת כל מיכלי החלב, ואת מקום ריכוז הפרות, ובניגוד למשגיח שיוצא מפעם לפעם לאכול, לשירותים, ולהבדיל, הולך להתפלל או סתם לנוח, ולעיתים רבות גם לישון, ובניגוד למשגיח שנמנע מלהגיע למקומות חשובים לצורך ההשגחה בגלל החשש שהוא יתלכלך ע"י הפרות, הרי המצלמות מסייעות לנו לראות את כל חלקי הרפת ואת כל מיכלי החלב וכל מקום אחר הדורש השגחה במשך 24 שעות ברציפות, ולמעשה השימוש במצלמות הינו שווה ערך להעמדה של 20 משגיחים מעולים על כל רפת במקום משגיח אחד או לכל היותר שניים, שמוצבים ברפת כיום ע"י ההשגחות הטובות והמהודרות (ברפת גדולה מוצבות עשר מצלמות ולעיתים ברפת גדולה מאוד עם שני מקומות חליבה מגיעים גם ל-20-15 מצלמות ברפת אחת. כל מצלמה השומרת במקומה 24 שעות ללא כל הפסקה שוות ערך לפחות לשני משגיחים שעובדים כל אחד 12 שעות ברציפות כשלמצלמות יש יתרון על פי שני המשגיחים מכיוון שהם משגיחות ללא כל הפסקה וללא כל ירידה בערנות וללא כל פחד לעמוד גם במקומות בהם יש סיכוי גדול להתלכלך מאוד).

ב. בדיוק כמו בהשגחה אנושית על חלב ישראל שיש מבצעים אותה באופן מהודר ונכון ויש שמבצעים אותה באופן רשלני שיש לפקפק מאוד אם השגחתם יכולה להחשיב את החלב הנחלב תחת השגחתם כחלב ישראל, כך גם לגבי השגחה באמצעות מצלמות – יש מערכות מצוינות שהשגחה באמצעותם עולה עשרות מונים על השגחה אנושית שאיננה משתמשת במצלמות והיא מהודרת הרבה יותר מאשר כל השגחה שלא עושה שימוש במצלמות. ולעומת זאת, יש מערכות השגחה המשתמשות במצלמות באופן שיש להטיל ספק רב האם החלב שתחת השגחתם יכול להיחשב כחלב ישראל, או מכיוון שלא צופים בחומר המשודר באופן מספיק ונאות, או מכיוון שצופים אך לא מבינים את משמעות הדברים אותם רואים, או מכיוון שלא מיידיעים את העובדים ברפת באופן שוטף בעובדה שצופים בהם ובמטרת הצפייה, או מכיוון שהמצלמות מוצבות באופן לא נכון או במקומות לא נכונים, או בגלל שאיכות המצלמות איננה טובה מספיק, או בגלל שהתקשורת איננה טובה, או שאין גיבוי למקרים בהם אין תקשורת, או בגלל שאין מספיק מצלמות המכסות את כל האזורים הטעונים השגחה ופיקוח ועוד ועוד.

וכעת לגופם של דברים וטענות:

1. **המצלמות אינן מהוות השגחה טובה וניתן לרמותן** – מניסיון של מעל חמש עשרה שנה של שימוש במצלמות לצורכי השגחה בכלל ועל חליבות בפרט, אין לי כל ספק, שבכפוף לאמור לעיל בשתי ההקדמות, הרי שאת מערכת ההשגחה הנעזרת במצלמות ניתן לרמות הרבה הרבה פחות מאשר ניתן לרמות מערכת השגחה המסתמכת על משגיחים אנושיים בלבד.
2. **בחלב ישראל בעינין ראייה ולא מספיקה ידיעה והמצלמות אינן נחשבות כראיה כמו שלא יספיקו לעניין עדות** – טענה זו נסתרת מגמרא מפורשת (ע"ז לט ע"ב) הקובעת שלצורך חלב ישראל לא בעינין ראייה ואפילו כשיש בהמה טמאה בעדר סגי בישאל יושב במקום שהוא לא רואה כלל את החליבה ובתנאי שהוא יושב במקום שאם הוא יעמוד הוא כן יוכל לראות את הגוי החולב, והחלב שנחלב ע"י הגוי הינו חלב ישראל כשר למהדרין ללא שהישראל ראה ולו רגע אחד מכל החליבה. ממילא, מיותר לסתור את הטענה שראיה באמצעות עדשת מצלמה איננה נחשבת לראיה או את הטענה שבהשגחה לצורך חלב ישראל בעינין ראייה המספקת לעניין עדות. עוד למדנו מגמרא זו שלצורך חלב ישראל אין צורך בהשגחה הרמטית ומוחלטת שכל החלב נחלב אך ורק מבהמות טהורות ואין כל צורך ברמת ידיעה הנדרשת לצורכי עדות, ומספיקה יצירת מירתת אצל הגוי באופן שתהיה אומדנא שהוא לא העז לחלוב בהמות אסורות שיש לו בעדר, ובאופן שבוודאי איננו מספיק כדי להעיד בבית דין שהחלב נחלב מבהמות טהורות בלבד.
3. **כאשר צופים לאחר תום החליבה אי אפשר להתיר בדיעבד את החלב שנאסר כבר כחלב עכו"ם** – על טענה זו יש להשיב שתי תשובות: האחת – העובדה שצופים מאוחר יותר יוצרת מירתת ברגע החליבה – מירתת שסגי בו כדי להתיר את החלב כחלב ישראל. וכפי שלא נאמר ברפת שחולבים חלב ישראל, שכניסת המשגיח לרפת בשעה 6:00 בבוקר לא יכולה להתיר את החלב שנחלב בשעה 5:00 בבוקר כאשר הוא היה עסוק בתפילה או בארוחת בוקר, הוא הדין לגבי הצפייה במצלמות. התשובה השנייה היא שהגמרא (ע"ז לה ע"ב) עצמה מעלה אפשרות להתיר את החלב שנחלב כבר ע"י בדיקה שתוכיח שמדובר בחלב טהור והגמרא דוחה זאת רק בגלל העובדה שהוא לא יכול לבצע את הבדיקה ("דקא בעי ליה לכמא") או שהבדיקה איננה בדיקה טובה דיה (כיוון דבטהור נמי איכא נסיוני ליכא למיקם עליה דמילתא). ואם כן מוכח, שעקרונית כן ניתן להכשיר את החלב ע"י בדיקה מאוחרת יותר (ולכן תמוה מאוד שבקונטרס נדפסו דבריהם של רבנים חשובים שמלגלים על האפשרות להכשיר חלב נכרים ע"י בדיקת מעבדה פשוטה, כאשר בגמרא מפורש שבדיקה יכולה להועיל. ועוד טועים הם בכך שהם חושבים שבדיקה כזו הינה בדיקה "קלה" ו"פשוטה", כאשר באמת זו בדיקה הרבה הרבה יותר יקרה ומסובכת מההשגחה באמצעות מצלמות).

4. **המצלמות אינן יוצרות מירתת אצל החולבים** – דבר זה יכול להיאמר רק ע"י מי שאין לו כל ניסיון בהשגחה באמצעות מצלמות כי האמת היא הפוכה לחלוטין. המירתת הנוצר ע"י המצלמות רב לאין ערוך מזה הנוצר ע"י משגיח הנמצא ברפת, שאין כל בעיה לעשות כמעט כל דבר מאחרי גבו בשעות בהן הוא נמצא במקום אחר ברפת או בזמנים שבהם הוא יוצא, שהרי כל המשגיחים כולם – גם אלו הנמצאים ברפת 24 שעות ברציפות – מתבססים על "יוצא ונכנס". עובדה ידועה היא שרק לעיתים נדירות מאוד קרה שמישהו נתפס בחריגה כלשהי בהשגחה אנושית של משגיחים, כשלעומת זאת בהשגחה באמצעות מצלמות שרואים הכל כל הזמן שכיח עד מאוד שמגלים הרבה מאוד דברים שמשגיח רגיל כלל לא רואה אותם ולא יכול לראותם. ואם מדברים באופן שוטף ורציף עם בעלי המקום על מה שרואים במצלמות הרי הדבר יוצר אצלם מירתת גדול מאוד כשהם יודעים שהכל צפוי והכל נרשם ואין דבר נעלם מעיני מערכת ההשגחה הנעזרת במצלמות.

5. **גדולי הדור שהתירו שימוש במצלמות להשגחה על חלב ישראל התייחסו להשגחה הנדרשת ברפת של יהודי ולא כדי להציל מידי איסור חלב נכרים** – מכתבו של הגר"ש וואזנר שנתפרסם אף הוא בקובץ מוכיח שמי שאמרו דבר זה בשמו פשוט מסלפים את דבריו, מכיוון שבמכתב החתום על ידו הוא מדבר על "דירים של ערבים". אמנם בנושא זה החמיר הגר"ש וואזנר יותר מאשר הגרי"ש אלישיב שהתיר זאת בשופי, ואילו הגר"ש וואזנר דרש שמעבר להשגחה באמצעות מצלמות יהיה משגיח בשר ודם שיבקר מפעם לפעם ברפתות (וגם מה שכתבו בשמו של הגר"ש וואזנר שלדעתו של מרן בעל "שבט הלוי" בעיניו שהמשגיח יגיע בזמנים קרובים זה לזה נסתר מהמפורש במכתבו של הגר"ש וואזנר בסג"ב-20 פעם בשנה שזה פעם בשבועיים וחצי).

6. **חדש אסור מן התורה** – כפי שנאמר לעיל אין כאן רפורמה מקלקלת אלא חידוש המשפר והמעלה את רמת ההשגחה עשרת מונים. וכפי שאף אחד לא יעלה על דעתו שלמשגיחים אסור להשתמש במערכות מיחשוב (שבלעדי השימוש בהן כיום אין ערך להשגחה על מפעלים מודרניים בימינו, בהם לא ניתן כלל להשגיח כדבעי ללא הכרת השימושים במערכות הממוחשבות במפעל) או להשתמש ברכבים או בטלפונים לצורך ההשגחה מכיוון שחדש אסור מן התורה, כך אין להעלות על הדעת לאסור שימוש במצלמות שהינן כלים שמשפרים את רמת ההשגחה בימינו עשרת מונים, ושבלעדיהן כמעט ואי אפשר להשגיח כיום על רפתות ענק בהשגחה אנושית מבלי להציב בכל מקום כזה עשרה משגיחים יותר – דבר שאין אף השגחה בעולם שמתקרבת לכך. כך שסיכומם של דברים הוא, שאף שאין מקום לערער על השגחה ללא שימוש במצלמות, שהרי כך נהגו לפני עידן המצלמות, הרי אין להכחיש את העובדה שהשגחה באמצעות מצלמות, אם היא נעשית באופן נכון, הינה מהודרת הרבה יותר מאשר השגחה ללא עזרת המצלמות. וממילא, כל מערכת השגחה צריכה להיבחן לגופה – העובדה שמערכת השגחה פלונית לא משתמשת במצלמות איננה מעידה בהכרח שהחלב ישראל שתחת השגחתה הינה מהודר יותר, והוא הדין מערכת השגחה המשתמשת במצלמות אין זה אומר בהכרח שהחלב שתחת השגחתה הינו מהודר פחות, וכל מערכת השגחה צריכה להיבחן לגופה – כאשר המצלמות הינן כלי שיכול לשמש כעזר רב להשגחה מהודרת מאוד, ובתנאי שיודעים כיצד להשתמש בכלי זה כראוי.

דברים אלו היו לנגד עינינו ומבטאים את דעתנו. חתימות הרבנים הרב מרדכי גרוס, הרב יעקב מאיר שטרן, הרב עמרם אדרעי, הרב אברהם י. סג"ל הורוביץ והרב דוב לנדאו (ראה בנתיב החלב ד עמוד 46). וכעת צרף את חתימתו על הדברים גם הגאון הרב פנחס פדאווי שליט"א שהצטרף לבד"ץ וועדת מהדרין תנובה אחרי עלייתו לארה"ק.

תגובת הכותב:

שלום וברכה,

אף שכתבתי בעניי באספקלריא לפני שבועיים מה שיש לשוחח בענייני הלכה לאחר ששוחחתי ושמעתי מפי פוסקים חשובים את הדברים, כל הרוצה לעסוק בדברי הלכה יבחר את הטוב בעיניו. דברי המגיב כאן הרב זאב ויטמן רב תנובה – מובאים כאן בלשונו.

בעניין רוב תשובות מה שכתב בענייני המצלמות, כבר כתבתי בתחילת המאמר שלאחר שהורה זקן מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לסמוך על זה, מי יבוא אחר המלך. [והבאתי גם את דעתו של בעל 'שבט הלוי' זצ"ל כפי שהובא בספר 'שאלת משה', ושם הובא כת"י דמרן הגרש"ו זצ"ל]. וכל נידונינו הוא לגבי המקומות (שהוא הרוב המוחלט) שאין מצלמות.

ובודאי שאין מתאים וראוי שאני הקטן יעמוד עמו בדברים בבמה זו, ובפרט בדבר שגדולי התלמידי חכמים עוסקים עמו בימים אלו, ואמור לעלות על שולחנם של גדולי הדור.

חשוב לציין שאנו דנים בסוגיא הלכתית זו, כיון שעד היום כל בר בי רב, ידע שהמחלוקת בין ועדת מהדרין ובד"ץ הרב רובין, לבין כשרות העדה חרדית והרב לנדא, כאשר הראשונים עם עוד ועדי כשרות סומכים על המצלמות שייחשב כחליבת ישראל, וכפי שהורה להם מרן הגרי"ש זצ"ל, ואצל השניים יש משגיח פיזית בכל חליבה וחליבה. אולם כעת מתברר שאלו לא העובדות, וביועדת מהדרין אין סומכים על מצלמות ברוב ככל הרפתות, אלא במיעוט ובכל האחרים אשר בהם חולבים העובדים הגויים, וברובם בעל הבית הוא לע"ע מחלל שבת, הם מסתמכים על ביקורת של יוצא ונכנס, ואף שהיתר זה דיוצא ונכנס ומירתת הוא ברור ומוצק בש"ס ובפוסקים, מ"מ יש בו תנאים ופרטים, ועדיין בני תורה הרוצים להדר ולא לסמוך על צירופי שיטות, מבקשים אחרת.

ובודאי חובה גמורה ליידע את ציבור הצרכנים הסומכים על ההשגחה (מדין עד אחד נאמן באיסורים), במציאות הברורה והצרופה (שגם הרב הנ"ל אינו חולק), שאין מצלמות אבל יש מירתת, החולבים הם גויים, אבל סומכים על ישראל מומר לחושבו כישראל לענין החלב. כדי שהם יחליטו איזו רמת מהדרין הם מעוניינים.

[בכשרות הגר"א וועסטהיים, שמעתי שיש מצלמות בכל הרפתות, ולכך ברוב הרפתות דמחלבת טרה מלבד המשגיח שיש בכל חליבה יש גם כן מצלמות, על אף שהעדה החרדית אין סומכין על זה, לפי שבזמן שאין משתמשים בחלבם להע"ה, נלקח לכשרות הגר"א וסטהיים, שהוא מסתמך על המצלמות. יצוין עוד שלבד"ץ יש גישה לפקח על המצלמות הנ"ל להוסיף פיקוח גם על המשגיח, ובתנובה הפיקוח הוא של הרב ויטמן שאינו מאפשר לבד"ץ לראות. נמצא שבכשרות העדה"ח יש גם משגיח בפועל וגם מצלמות].

תגובה מאחד מגדולי ההוראה שליט"א

על הנכתב בעלון אספקלריא הנז'

ראיתי את תגובת הרב של תגובה שליט"א אודות הכשרות בחלב ומוצריו. והנני להעיר כדרכו של תורה,

א. מש"כ שם שדעת רבינו הגריש"א זצ"ל שחלב מומר אינו בכלל גזירת נכרים. תימה הלא מפורש בתשו' רבינו חלק ג' סי' קט"ו, שכאשר בעל הבית מחלל שבת ואינו שומר תומ"צ, והפועלים ברפת גוים חזר הכל לגזירה זו, וז"ל בקובץ תשובות (שם): אך אם ברור הדבר שמפעם לפעם גויים העובדים אצלם חולכים את הפרות שעל ידם חוזר וניעור הגזירה של חלב עכו"ם, אף שהבהמות שייכים ליהודים הנ"ל וכל שכן באלה הקיבוצים שלא שייך כלל לומר שהיהודים שומרים על הגויים שלא יערבו חלב טמא, עכ"ל.

ב. מש"כ שהוראת רבינו זצ"ל שמועיל יוצא ונכנס פעם או פעמיים בשבוע, לא שייכת כזו הוראה ואין להאמין לכזו הוראה שבדבר האסור מדינא יועיל דבר זה, דבדין יוצא ונכנס מפורש בפוסקים שצריך שיהיה יוצא ונכנס בכל עת החליבה, ואף אם הודיעו שהוא מפליג או הולך לביהכנ"ס לא מהני, וכל הפוסקים שדנו על יוצא ונכנס הוא בשעת החליבה עצמה, כמבואר בפו' בסי' קט"ו, עי' דרישה וט"ז וש"ך (סק"ד) ופר"ח, וכלשונם 'מותר ביוצא ונכנס מטעמא דמירתת', וכ"כ בפרישה ס"ג, והוסיף דה"ה אפילו אינו יושב תמיד אלא יוצא ונכנס ויושב שרי וכ"ש יוצא ונכנס למקום החלב, ע"כ, והכל מיירי בשעת החליבה עצמה. ואף בהודיעו שהוא מפליג לא מהני כמבואר בסי' קי"ח ס"י, וכתב הש"ך סקל"ז מהרא"ש דאף בהודיעו שהולך לבית הכנסת דיודע שלא יבא מיד, וכל שבא פעם או פעמיים בשבוע יודע בבירור ששוב לא יבוא – אין זה יוצא ונכנס כלל, וכ"כ בפשיטות המהרשד"ם יו"ד סי' נ"ב דאסר יוצא במרחק חצי שעה אף לענין דיעבד, ובמנחת אלעזר ח"ד סי' כ"ה וז"ל: שמש"כ כת"ה דהוי ישראל יוצא ונכנס שם, שמעלתו בא לפעמים לתוך הכפר והם אינם יודעים מתי יבא, והכפר הוא בריחוק מקום (ממקומו בעיר) מהסתם בערך פרסה או יותר הרבה, הנה פשיטא דזה לא מיקרי לענינו יוצא ונכנס דיהיה מירתת בכל רגע שיבוא כו', ויוצא ונכנס הוי שיוכל לבא להדיר בכל רגע שלא ידעו מקודם אפילו רגע א' טרם בואו כמובן, והוא משנה מפורשת בע"ז (דף ס"ט ע"א) וכן פסקינן ביו"ד סי' קכ"ט סעי' א' ביין נסך דאם אמר להנכרי שהוא מפליג למקום אחר או שאני אבוא אחריו אז אסור היין משום יין נסך, עכ"ל.

ג. אם היתה כזו הוראה דמועיל יוצא ונכנס כזה, זהו רק בצירוף מצלמות וכידוע לכל, או כמבואר בהליכות שדה (גליון 112) שזהו על סמך שהבעל הבית מירתת מבדיקת מידגם של החלב ולכן לא יערב חלב טמא, ורק בצירוף זה הורה להקל. ומאחר שהרב של תגובה במאמרו מכחיש דבר זה, דאין מתיר בגלל מירתת של בדיקה זו כי אי אפשר כלל לזהות עירוב חלב טמא בבדיקות, א"כ נפל בבירא כל היתר זה, ואין לנו אלא ההיתר הידוע לכל שזהו ע"י המצלמות, ומאחר שהוברר שאין מצלמות רק בכעשירית מהמשקים אין כאן אלא היתר דיוצא ונכנס פעם בשבוע שאין לו משמעות בהלכה בדבר שלדעת רבינו הגריש"א זצ"ל הוא בגזירת חלב עכו"ם. תלמיד חכם שאמר דבר הלכה קודם מעשה שומעין לו לאחר מעשה אין שומעין לו [יבמות דף ע"ז ע"א], היה ידוע לכל שכל ההיתר של תגובה מהדרין הוא ע"י המצלמות ובצירוף היוצא ונכנס, וכעת שנתברר שאין מצלמות והכל עורבא פרח, באים ואומרים שדעת רבינו הגריש"א להתיר ע"י יוצא ונכנס לחוד של פעם בשבוע, בדבר שהוא סבר שאסור מדינא, שאין לו שום יסוד.

ד. כל זה אף לפוסקים דחלב מומר אינו בכלל הגזירה, וכל שכן להפוסקים דחלב מומר הוא בכלל הגזירה כמבואר בדרכי תשובה סי' קט"ו סק"ד בשם השבילי דוד ובתשובת לבושי מרדכי תניינא סי' נ"ו, וכתב שם דאף חמיר מבשולי עכו"ם ופת ויין נסך דשם הגזירה משום בנותיהן אבל כאן הוא שייך ממש בגזירה זו שמא יערב דבר טמא,

ע"ש. ולפ"ז צריך שמירה ממש כמו מחלב עכו"ם, ולדעת המחמירים במצלמות בחלב עכו"ם כמנהג חו"ל בהשגחה תמידית בשעת חליבה אף בזה יש לנהוג כן.

ה. גם השימוש במצלמות בחלב של גוים אינו למהדרין, וכידוע שיש מפקפקין בזה, ע"י תשובות והנהגות ח"ה, ובעל שבט הלוי זצ"ל במכתבו שנדפס בספר שאילת משה להגרמ"ש קליין שליט"א, ומנהג כל ההשגחות המהודרות בחו"ל בהשגחה תמידית בשעת החליבה כידוע, ואף שמרן זצ"ל התיר שימוש במצלמות כשהן טובות, מ"מ דברים רבים היה מורה מעיקר הדין אבל לא למהדרין, כמו בתשובתו על הבוצרת שהתיר אותה בח"ג סי' קי"ז, ומ"מ היה מורה להכשר למהדרין צריך לנהוג ככל הדעות ובלא שינוי, וכך מנהג היראים בכל מקום ולמה יגרע ציבור בני התורה בארץ ישראל לסמוך בחלב גוים ממש על מצלמות, וכמדומה שגם פרט זה לא ידוע ומפורסם. ומה עוד שרבינו הגרי"ש זצ"ל לא התיר מצלמות אלא בדיעבד בשעת הדחק כידוע, וגם זה הוא רק בתנאי שאח"כ יסתכלו בוידאו על כל שעת החליבה (מתחילתו ועד סופו), וכן על הדודים לראותם ריקים מקודם החליבה ואח"כ עד שעת לקיחתם שלא הכניסו בהם חלב טמא, ולא סמך עליהם מחמת מירתת. אבל בחלב של מחללי שבת שהפועלים גוים ויסודו הוא במירתת בזה הורה רבינו זצ"ל דהמצלמות הן אף לכתחילה ולמהדרין עם צירוף היוצא ונכנס, וכעת שנתברר שאין מצלמות, צע"ג אם אפשר לומר דהחלב למהדרין. ובתקוה רבה שיתוקן הדבר בקרוב ויתיקנו מצלמות בכל הרפתות והכל יבא על מקומו בשלום.

ו. בכל אופן אין שאלה על החלב ומוצריו, ואף בלא משגיח שיוצא ונכנס פעם בשבוע, רבים המתירים בפיקוח ממשלתי בדיעבד ובצירוף דעת הכפ"פ תשב"ץ פר"ח ורדב"ז פרי תואר ובית דוד ועוד, והוראת החזו"א והאגרו"מ בפיקוח ממשלתי, והנידון בתורת מהדרין למנהג כל היראים דמקפידים בכל אופן על ההשגחה תמידית וכרבותינו החכמים אדם המטה יונתן והחתם סופר והבית מאיר ומעיל שמואל ודבר שמואל ותשובה מאהבה ועוד.

בברכת התורה

תקציר הדברים:

- ✓ חלב עכו"ם נאסר מחשש שעירבו בתוכו חלב טמא.
- ✓ אין צריך שיעמדו שם כל שעת החליבה, וסגי אף יוצא ונכנס.
- ✓ הסכמת רוב הפוסקים שגם באין דבר טמא בתוך עדרו צריך להיות בתחילת החליבה.
- ✓ דעת הרמ"א והגר"א ורוב מגדולי האחרונים, דחלב עכו"ם אסור אף במקום שבוודאי אין שם תערובת חלב טמא.
- ✓ היוצא ונכנס הנעשה בזמנינו, מצינו בו ו' חסרונות.
- ✓ בהמת ישראל וגוי חולב, דעת הרמ"א שאף זה בכלל גזירת חלב עכו"ם, וכן דעת המהרי"ט.
- ✓ מומר חולב, מצינו גדולי האחרונים דס"ל דדינו כעכו"ם אף לענין גזירת חלב עכו"ם.
- ✓ דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דהיכא דגוי חולב והבעלים הוא מומר, לכו"ע חוזר וניעור גזירת חלב עכו"ם. על כן בנעשה בזמנינו, שהחולבים הם גוים, ובעלי הרפתות הם ישראל מומר, תו לדעת רוב הפוסקים חלב זה בכלל חלב עכו"ם, ואסור מדרבנן.
- בכשרות העדה החרדית, יש משגיח כשרות בכל חליבה וחליבה, ושפיר דמי.
- בכשרות תנוכה (ועדת מהדרין), יש משגיח שמגיע פעם בשבוע, ומלבד מה שלדין יוצא ונכנס צריך לכמה תנאים, גם צ"ע אי דבר זה כלל חשיב יוצא ונכנס, ועל כן יש לדון ביה טובא אי שייך להחשיבו מהדרין.

גבינות עכו"ם

²³ הנה מצינו דחכמים גזרו על חלב עכו"ם ועל גבינות עכו"ם, ובע"ז (דף לה ע"ב) מסקינן דחלב עכו"ם אסור מחששא דאיערובי (שעירב חלב טמא בתוך חלב טהור), וכ"פ בשו"ע יו"ד (סי' קט"ו סעי' א'), חלב שחלבבו עובד פוככים ואין ישראלי רואהו אסור, שםא ערב בו חלב טמא. אולם גבינת עכו"ם א"א לעשותו מחלב טמא, וכדאמר' התם חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד, והתם איכא ב' תרוצי אם גם כשעשוהו גבינה איכא להאי חששא, ואף שחלב טמא אינו עומד מ"מ איכא דקאי ביני אטפי או דגבינה הוי מטעמא אחרינא.

וגבינות עכו"ם, תנן במתני' (שם דף כט ע"ב) אמר ר' יהודה שאל ר' ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים אמר לו 'מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה' אמר לו והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה אמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה ולא הודו לו אבל אמרו אין נהנין ולא מועלין, אמר לו 'מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים' אמר לו אם כן למה לא אסרוה בהנאה השיאו לדבר אחר אמר לו ישמעאל היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודיך אמר לו כי טובים דודיך אמר לו אין הדבר כן שהרי חבירו מלמד עליו לריח שמניך טובים. ובגמ' (דף ל"ה ע"א) מאי גזירתא (מפני מה היתה הגזירה לאסור את הגבינות של הגויים), אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום ניקור (שמא היה החלב מגולה ושתה ממנו נחש), מגדף בה ר' ירמיה אלא מעתה יבשה תשתרי ישן תשתרי דא"ר חנינא יבש מותר אין מניחו (הארס) ליבש ישן מותר אין מניחו (הארס) לישן, א"ר חנינא לפי שאי אפשר לה (לגבינה) בלא (שיהיה בין גומותיה של הגבינה) צחצוחי חלב, ושמואל אמר מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה, רב מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה אמר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר, רב חסדא אמר מפני שמעמידין אותה בחומץ (והחומץ - מיין האסור בהנאה הוא), רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותה בשרף הערלה, (ואקשינן) בין לרב חסדא בין לרב נחמן בר יצחק תתסר בהנאה קשיא.

ונחלקו הראשונים בטעמא דרבי חנינא לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב, רש"י פירש דהחשש דעירב חלב טמא בתוכו, ואע"ג דחלב טמא אינו עומד מ"מ הוא נשאר עם נסיובי דחלבא הטהור, ויש לחוש שבגומות נשאר ממנו. ותוס' (ד"ה לפי) תמה דלמה נחוש שיערב בו הנכרי חלב טמא, מאחר שהוא יודע שחלב טמא אינו עומד. ולפיכך פירש ר"ת דאתי לתירוצי הא דמקשי' ארבי יהושע דמפרש דהחשש משום גילוי, דא"כ יבשה וישן תשתרי, ומשני שאפילו כשהוא נראה ישן לעולם נשאר הארס בתוך לחלוחית הגבינה ביני אטפי. ובראב"ד (בהלכות מאכא"ס פ"ג) והרשב"א (בתוה"ב) והטור נקטו כרש"י דצחצוחי החלב שבגבינה אסורים משום חשש חלב טמא. ובישוב קושית תוס', כתב הבית מאיר ובתשו' חת"ס (סי' ק"ז) דרש"י נמי מודה לתוס' דבאופן זה לא חיישינן לעירוב חלב טמא, אלא דס"ל דאפ"ה לא פלוג חכמים ואסרו חלב נכרי בכל ענין ואף במקום דאין לחוש לעירוב חלב טמא, ע"ש. ובחזו"א כתב דהחשש דילמא חלב בכלי שאינו נקי מחלב טמא, וכן משמע בהגר"א (סי' קט"ו סק"ד). ובאו"ה (כלל מ"ה דין ה') כתב דהחשש דילמא חלב הנכרי לאכילה ועירב בו חלב טמא ואח"כ נמלך לעשותו גבינה. והא דהוצרכו לגזור על הגבינה באופן מיוחד, ולא נאסרה ממילא כשגזרו על חלב עכו"ם, אז לביאור שהחשש שמא חלב לאכילה ואח"כ נמלך לגבינה או שנתערב ממה שנשאר בכלי מקודם לכן, י"ל שמתחילה לא חששו חכמים לזה שבחלב שעשה הנכרי הגבינה מעורב חלב טמא ואח"כ הוסיפו לגזור גם באופן הזה, ולדברי הבית מאיר והחת"ס י"ל שמתחילה לא אסרו בדבר שבמנין רק את החלב עצמו ולא מה שמעורב בגבינה ונטפל אליה שנחשב כגבינה עצמה, ואח"כ הוסיפו להחמיר גם בזה, [או בנ"א שבגזירת חלב לא עשוהו כדבר שבמנין, ולהכי כשעשהו גבינה הרי זה מותרת, ובגזירת גבינה התחדש שעשוהו כדבר שבמנין]. ולכל הביאורים הנ"ל בדעת רש"י אם החלב נחלב כדיו, דהיינו דנחלב באופן שישאיר רואהו, לכאן הגבינה תהיה מותרת, אלא דלדרך החת"ס והבית מאיר אפשר דהיכא שאין ישראל רואהו ממש, אלא איכא אומדנא דמוכח שלא עירבו בו חלב טמא, אף דלחלב ד"ז מהני, אבל בגבינה יש לאסור.

ולדינא נחלקו הראשונים כמאן קי"ל, תוס' (ד"ה חדא) כתבו דקי"ל כרבי יהושע בן לוי דהטעם משום גילוי, [וז"ל: דקי"ל הלכה כרבי"ל אף לגבי ר' יוחנן וכ"ש לגבי שמואל דהא (עירובין דף מז ע"ב) שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן פסק ר"ח וכן בסדר תנאים ואמוראים פסק הלכה כרבי"ל בכ"מ וגם דברי רב אדא בר אהבה אינם כלום כיון שאינו אותו רב אדא בר אהבה שהיה תלמידו של רבא שהיה בתראה שהרי הוזכרו דבריו קודם דברי רב חסדא ורב נחמן בר יצחק שהיו קדמונים יותר מרבא וגם דברי רב חסדא ורב נחמן בר יצחק עמדו בקושיא], והרמב"ם (פ"ג מאכא"ה הי"ב והי"ג) פסק כשמואל דגבינת עכו"ם אסורה מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה שלהם, והראב"ד (שם) והרשב"א (בתוה"ב) והטור חששו לחומרא גם לטעם שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה וגם לטעמו של רבי חנינא דהגבינה אסורה משום צחצוחי חלב טמא שמעורבים בה וכפרש"י שם. ובשו"ע (סי' קט"ו סעי' ב') כתב ג"כ כהרמב"ם, גבינות העובדי כוכבים אסורים מפני שמעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה.

וז"ל הרמב"ם: חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד בחלב הטהור, ואם נתערב חלב טמאה בחלב בהמה טהורה כשתעמיד אותו יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה, ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד עכו"ם אסור שםא ערב בו חלב בהמה טמאה, וגבינת העכו"ם מתרת שאין חלב בהמה טמאה מתבבן. אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת העכו"ם ואסורים מפני שמעמידין אותה בעור קבה של שחיטתו שהיא נבלה. ואם תאמר ונהלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב ששומד בו ולמה לא יבטל במעוטו, מפני שהוא

23 מאמר זה נלקט מתוך קונטרס 'חלב וגבינה של נכרי' שנכתב ע"י הרה"ג רבי איתן בלאט שליט"א

המעמיד הגבירה, והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד הרי הפל אסור כמו שיתבאר. ומבואר בדבריו דגבירת עכו"ם מותרת מגזירת חלב עכו"ם לפי שאין חלב טמא מתגבן, וכתב הרב המגיד דהרמב"ם לא חשש לתירוצא דקאי בני אטפי, ולא חשש נמי לב' הטעמים האחרונים שאמרו בגמ' בדף לה ע"א לפי שעליהם יש להקשות יבטל במיעוטו, וכן הקשה הרב רבינו יוסף הלוי ז"ל לטעמיה דשמואל ותיירץ דכיון דאוקמי קא מוקים אינו בטל, וז"ש רבינו וא"ת והלא עור הקיבה וכו'. ומ"מ יש מן המפרשים ז"ל שפירשו שאין הולכין באיסורין אלו של עכו"ם אחר נתינת טעם שחכמים רצו להרחיק מאכליהם ולא אמרו שיהיה חשש בנותן טעם בדוקא והביאו ראיה לזה, וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל ולדבריהם הטעמים האחרים קיימים הם, זהו דעת הראב"ד ז"ל בהשגות, עכ"ד. והפרי חדש סי' קט"ו סק"כ הביא את דברי הרב המגיד, וסיים שהאמת יורה דרכו שהרמב"ם ג"כ סובר שאסור לקנות חלב מהעכו"ם ולעשות ממנה גבינה, וכפשטות הש"ס (דף לה ע"ב) דחיישינן לביני איטפי, ומה שכתב הרמב"ם שגבירת העכו"ם מותרת מן הדין היינו דוקא גבירת הגוי כמש"כ התוס' (שם דף לה ע"א ד"ה לפי) דכשהגוי חולב כדי לעשות גבינה אינו מערב חלב טמא דידוע שאינו עומד. ולדינא פסק הרמ"א בסי' קט"ו סעי' א', וז"ל: חלב של עובדי כוכבים שנגאסרה, אינו מועיל אם יעשו אחר כך גבירות או חמאה ממנה, אלא נשארת באסורה וכל מה שנגעשה ממנה אסור (מקדכי פא"מ ונגדה שם ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א ובית יוסף ונראה לומר שכ"ד הרמב"ם ודלא כהר"ם המגיד). ושם בסעי' ב' כדעת ר"ת, כתב הרמ"א וז"ל: ואם נראה עשיית הגבירות ולא נראה התליכה יש להתיר בדיעבד, כי אין לחוש שפא ערב בו דבר טמא מאחר שפועל גבירות מן החלב כי דבר טמא אינו עומד ובודאי לא ערב בו העובד כוכבים מאחר שפועל גבירות (הגהות אשר"י פא"מ וקארו).

והנה אף דלענין חלב י"א דלא נאסרה במנין, ובאופן דליכא למיחש לחלב טמא הרי זה מותר, מ"מ בגזירת גבינה כמעט לכל הראשונים הוא דבר שנאסר במנין, ואף שבטל הטעם נשאר איסורו במקומו. [ולכן כשעשהו גבינה אף שמצד אחד יש פחות חשש שמעורב בו חלב טמא, אך מאידך גיסא לשיטות שחששו חז"ל בגבינה שמא עירב בו חלב טמא קודם שחשב לעשות מהם גבינה או שמא הכלי שחלבו בו לא היה נקי, חמיר טפי, וגם אם היום ליכא למיחש שמעורב בו חלב טמא מ"מ נשאר באיסורו מאחר דנאסר בדבר שבמנין]. ונביא כאן שיטות הראשונים בזה, תוס' בע"ז (דף לה ע"א, ד"ה חדא) כתב, דאנו שאין נחשים מצויין בינינו אין לחוש משום גילוי, ולא הוי דבר שבמנין כי מתחילה כשאסרו חכמים לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויין, וגם בהרבה מקומות יש שאוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים וגם גאוני נרבונא התירו אותם במקומן מטעם שמעמידין אותם בפרחים, עכ"ד. וכ"כ המרדכי (שם): כתב ר"ת בתשובה וז"ל כל עצמי אני מתיר גבירות העכו"ם דאין גזירת גבירות אלא משום גזירת ניקור וגזירת ניקור כבר בטלה אצלנו, עכ"ל. אמנם שאר כל הראשונים פליגי על כך, וס"ל דגזירת נכרי נאסרה סתם, ואף במקום דלא שייך כלל לטעמי איסור תו הוי דבר שנאסר במנין שצריך מנין אחר להתירו, וז"ל הרמב"ם (פ"ג ממאכ"א הי"ד) גבירה שפועל מידין אותה העפז"ם בפעשכים או במי פרות כגון שרף התאנים והרי הן נכרין בגבירה הורו מקצת הגאונים שהיא אסורה, שפכר גזרו על כל גבירת העפז"ם בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר המותר גזרה משום שפועל מידין אותה בדבר האסור, עכ"ל. וכתב הכס"מ משמע שכך היא דעת רבינו אף שכתב הוראה זו בשם מקצת הגאונים שאל"כ הוי ליה להביא דברי החולקים עליהם, וכן הוא בבית יוסף, וכן נקטו שאר הפוסקים. וכ"כ הרשב"א בתורת הבית וז"ל: מקומות שידוע ממנהג הגויים שאין מערבין לעולם חלב טמא בטמא הוא להם וכן ידוע שאין מעמידין בעור קיבת נבילה אלא בציצי פרחים אפילו כן אסור לאכול גבירת הגויים לפי שדבר זה יראה שנאסר במנין וכל דבר שנאסר במנין אע"פ שאסרוהו לטענה ובטלה הטענה האיסור במקומו הוא עומד, עכ"ל. וכ"כ בתשו' (ח"ד סי' ק"ו). וכן דעת הר"ן בפרק אין מעמידין, והביא שכן דעת הרמב"ן וכן השיב ר"י הזקן בתשו' לחכמי פרויניצא, וכ"כ הסמ"ג (מצווה קל"ב), וכ"כ בתשו' הריב"ש (סי' שצ"ד), והביא שכן גם דעת הרי"ף. ובבית יוסף לאחר שהאריך בכל זה, פסק, דאף במקומות הנוהגים היתר בגבירות עכו"ם מפני שמעמידין אותם בפרחים יש לבטל מנהגן, דרוב הראשונים חולקים על גאוני נרבונא שהקילו בכך וגם ר"ת הורה להחמיר בדבר כמש"כ הסמ"ק. וכן פסק בשו"ע בסעי' ב', גבירות העובדי כוכבים אסורות מפני שפועל מידין אותם בעור קבת שחיתתם שהיא נבלה, ואפילו העמידה בפעשכים אסורה. וכתב הרמ"א וכן המנהג, ואין לפרץ גדר, אם לא במקום שנהגו פהם היתר מקדמונים. וכתב החזו"א (יו"ד סי' מ') שגם גאוני נרבונא שהביאו התוס' שהתירו גבירת עכו"ם במקום שכולם מעמידין בפרחים, מודים שגזירת גבינה הוא דבר שבמנין שצריך מנין אחר להתירו אפילו כשבטל הטעם, אלא דגאוני נרבונא סברי דמתחילה לא גזרו אלא שלא לסמוך על רוב או על אומן לא מרע אומנתו או שאינו חשוד להכשיל במקום שאין לו הנאה וכיוצא"ב שמן הדין יש לסמוך על זה ולהתיר וגזרו להחמיר בזה וכגון טעם גילוי דאין לחוש מהדין כמו שלא גזרו על חלב בשביל זה מפני שרגילין לכסות מפני מנקיותא וכו' וגזרו לחוש וכן לטעם שמעמידין בעור קיבה היינו דרוב הגבירות מעמידין בקיבה ולא בעור ואף בספק יש להתיר דליכא טעמא ומעמיד אינו אלא מדרבנן וגזרו לחוש אף למיעוט, אבל אם אנו יודעים הדבר בוודאות לא גזרו מעולם, ומקצת הגאונים האוסרים ס"ל שגזירת הגבינה היתה אפילו בידיעה ודאית שהעמידו בפרחים ולדעה זו נראה דאפילו ישראל רואה לא מהני כמש"כ מהר"ם בתשו' (סי' שע"ד), עכ"ד.

והנה באופן שהישראל רואה את עשיית הגבינה הנעשה ע"י הנכרי, וידוע ע"י כך בבירור גמור שהיא מותרת, כתב הרמ"א דעדיף ממדינה שכולם מעמידים בעשבים ובפרחים, ולא גזרו חכמים באופן הזה כלל. ומקור דברי הרמ"א הם ממש"כ האגודה בפרק שואל וז"ל: אדם קונה את סכום גבירות והעכו"ם מתקנים בשבת וישראל רואה ושומע ואינו מדבר, עכ"ל. ונעתיק כאן דברי הרמ"א שכתב עמש"כ המחבר, גבירות העובדי כוכבים אסורות מפני שפועל מידין אותם בעור קבת שחיתתם שהיא נבלה, ואפילו העמידה בפעשכים אסורה, כתב הרמ"א וכן

המנהג ואין לפרץ גדר, אם לא במקום שנהגו בהם תר מן המנהגים, ואם הישראל רואה עשיית הגבירות והחליקה מתר (אגור פ' שו"ל), וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו, ואם ראה עשיית הגבירות ולא ראה החליקה יש להתיר בדיעבד כי אין לחוש שמה ערב בו דבר טמא מאחר שעשיית גבירות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד ונודאי לא ערב בו העובד פוכבים מאחר שדעתו לעשות גבירות (הגהות אש"ר פא"מ ובאר"י). אולם הש"ך (סק"כ) והפר"ח והגר"א האריכו להשיג על הרמ"א, וטעמם דכיון שאסרו חכמים גבירות העכו"ם כל הגבירות אסרו דהא אפילו העמידוהו בעשבים אסרו משום לא פלוג וא"כ הוא הדין היכא דראה כשעשאן העכו"ם, ומש"כ האגודה להתיר היינו היכא שהישראל קונה מתחילה סכום גבירות מהעכו"ם וא"כ נחשב הדבר דהגבירות בשעת עשייתן הם של הישראל ואינו בכלל גבירות עכו"ם. וע"ש עוד שהוכיחו להדיא מהתוספתא בע"ז (פ"ה ה"ה) ומתשו' מהר"ם (סי' שע"ד) דלא מהני כלל מה שראה הישראל את עשיית הגבירה להתיר גבירות העכו"ם. ולדינא הפוסקים הסכמו לדברי הרמ"א, עי' מנחת יעקב (כלל פ"א סק"ג) ובפרי תואר ובתשו' נודע ביהודה (או"ח סי' ל"ז) שכתבו שמדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (ע"ז פ"ב מ"ה) מבואר להדיא כהרמ"א דבישראל הוואה את עשיית הגבירה לא גזרו חכמים, וז"ל הרמב"ם (שם): וכמו כן כשאנו רואים העכו"ם שהעמיד החלב בקיבה עצמה (ולא בעור הקיבה) מותר לנו לאכול אותה גבירה ולא תועיל בזה הפרסום ולא מה שהדעת נותן על הרוב אלא ראיית העין, עכ"ל. וע"ש בנודב"י שהוכיח כן גם מהמרדכי והרשב"א בעל התוס'. וכן הוכיח הבית מאיר מדברי הרשב"א בתשו' (שהובא בב"י בס' קי"ח) שכתב בפשיטות דגבירות עכו"ם שעמד עליה ישראל בשעת עשייתה הרי היא מותרת. וגם בספר תפארת למשה כתב שמכל הפוסקים משמע דלא כש"ך, והו"ד בפ"ת (סק"ו). וגם בספר כנסת הגדולה כתב שהמנהג הפשוט להתיר כהרמ"א. אולם החכמת אדם (כלל ס"ז ה"ז) כתב בתחילה בפשיטות לאסור בזה, ובמוסגר הביא דעת המנחת יעקב ורבו הנוב"י דמקילין בזה, ולא הכריע ביניהם. ובערוך השולחן (ס"כ) מסיק דלכתחילה יש להחמיר שהישראל יכניס הקיבה ובדיעבד מותר. ובברכי יוסף כתב דראוי להחמיר בזה. ובמ"ב סו"ס ש"ז (שעה"צ סק"צ) הביא הפלוגתא, ומשמע קצת מלשונו שנוטה להקל.

ונראה דאף לרמ"א והפוסקים דעימיה דמהני ישראל עומד על גביו ורואה את עשיית הגבירות, מ"מ בעינן לזה ג' תנאים. א', דכל זה הוא כשהישראל רואה ממש, ולא סגי ביוצא ונכנס למקום שבו הנכרי מעמיד הגבירה, מאחר שבגבירות אין סומכין על אומדנות ובמה שניכר וברור בגבירה שהעמידוהו בעשבים אלא בעינן ראייה ממש, ומה שיוצא ונכנס אינו אלא אומדנא דע"פ הרוב הנכרי מירתת בכהאי גוונא. ועי' בפרי תואר שכתב דישאל היושב בסמוך לנכרי המעמיד את הגבירה ואם הוא עומד הרי הוא יכול לראותו ומירתת הנכרי בכך, אף שלענין חלב שחלבו עכו"ם דבר זה מהני, מ"מ לענין גזירת גבירות לא מהני להחשב כראיית העמדת הגבירה. וכן מבואר ברמב"ם בפיהמ"ש וז"ל: ולא תועיל בזה הפרסום ולא מה שהדעת נותנת על הרוב אלא ראיית העין דווקא, עכ"ל. וכ"כ המאירי (והעתיקו החזו"א במכתבו שהובא בשו"ת וחיידושים לחזו"א סי' קמ"ה) וז"ל: שאם היתה גבירות נכרי אסורה מחשש שהוא מהדין היה לנו להתירה ע"פ ראיות של אומדן הדעת נעשה בהיתר אבל אחר שהיא גזירה לא יועילו כאן אומדנות מוסמכות אלא ראייה שהיא ידיעה ודאית. וכע"ז כתב שם החזו"א (במכתב) וז"ל: דבדין יש לנו גורמים רבים המתירין את הספיקות כמו סד"ר לקולא וחזקת היתר ולפעמים הולכים אחר הרוב או אחר הקרוב או אחר החזקת נפשות כמו לא מרע אומנתו או אינו חשוד להכשיל וכל הני אינן מתירין את הגבירות וכו' ואמנם הרמב"ם בפיהמ"ש הכריע בהחלט דעל ידיעה ודאית מעולם לא גזרו אלא לא סגי בפרסום שהוא הנהגה רגילה או רוב שהדין סומך על זה אבל לא גזרו על ראייה שהיא ידיעה ודאית. ב', כשהישראל רואה ממש את כל נתינת המעמיד לתוך החלב, בעינן שהמעמיד הזה הוא דבר שעל ידי ראיותו אנו יודעים שהוא דבר המותר כמו התם שהמעמיד הוא מעשבים או פרחים, אבל אם עתה אינו יודע את טיבו של המעמיד אם זה דבר המותר, אלא שאנו יודעים שמתחילה הביאו מעמיד מדבר המותר, ואיכא חזקה דנכרי מירתת מלהחליף, [כגון שנתן הישראל לנכרי קיבה שחוטה זמן מה קודם להעמדת הקיבה, והניח אותה הנכרי במקום מיוחד והיה הישראל נכנס ויוצא שם, וא"כ הנכרי מירתת להחליף], לכאורה בגבירות נכרי דבר זה אינו מהני, דסו"ס אין לנו עתה ראייה שהעמידו בדבר המותר. ג', ישראל שעומד על העמדת הגבירה בעינן דוקא שיהיה ישראל כשר ונאמן באיסורין, דראיית העמדת הגבירה מהני מטעם בירור גמור שהגבירה נעשית בהיתר, והבירור הזה נעשה רק ע"י ישראל נאמן ולא חשוד בדבר, כ"כ הדרכי תשובה (קט"ו ס"ק ל"ד) שהביא מש"כ בקונטרס הסמ"ע מתקנת ראשי העם גדולי הדור שגזרו שלא לסמוך על ישראל העומד אצל העכו"ם בעשיית הגבירות בכפרים עד שיבוא תחילה לפני הרב שיחקור אליו אם הוא בר סמכא והגון הוא לסמוך עליו, ע"ש.

והנה שורש פלוגתת הרמ"א והש"ך אם מהני בגבירות עכו"ם, ישראל רואה את הנכרי מעמידה, תליה בדברי התוספתא דע"ז פ"ה ה"ה, דקתני התם, פת שאפאה עכו"ם שלא במעמד ישראל וגבירה שהעמידה עכו"ם שלא במעמד ישראל הרי זו אסורה, פת שאפאה ישראל אף על פי שהעכו"ם לשה וגבירה שהעמידה ישראל אף על פי שהעכו"ם עבדה הרי זו מותרת. והנה רישא וסיפא סתרי אהדדי, דברישא מבואר דסגי במעמד ישראל ע"מ להכשיר את הגבירה, ובסיפא מבואר דבעינן דוקא שהישראל עצמו יעמיד הגבירה ולא סגי שרואה את הנכרי המעמידה, דהא כל שישאל מעמידה הרי הוא גם עומד שם ורואה, ואפ"ה בעינן דוקא שהישראל יעמידה. ובתשובת מהר"ם (סי' שע"ד) הביא את דברי התוספתא להלכה ודעתו דסיפא דווקא ובעינן שיעשה הישראל את העמדת הגבירה ודומיא דפת דקי"ל דדוקא אפאה ישראל מותר, והסכימו עמו הש"ך והפר"ח והגר"א. אמנם המנחת יעקב (פ"א סק"ג) כתב דלדברי הרמב"ם בפיהמ"ש והאגודה והרמ"א הרישא של התוספתא היא בדוקא, דגבירה שהעמידה עכו"ם שלא במעמד ישראל אסורה אבל במעמד ישראל הרי זה מותרת, וכן כתב הגר"א (ס"ק י"ד) בביאור דברי הרמ"א. ולפ"ז על כרחך הסיפא דקתני גבירה שהעמידה ישראל וכו' היא לאו דוקא, דהא

אפילו בלא שהעמידה היא מותרת כל שרואה את הנכרי מעמידה, וכ"כ החסדי דוד על התוספתא, דלדברי הרמ"א סיפא לאו דוקא ומשום פת שאפאה ישראל תני הכי. והיינו דלדעת הרמ"א ודעימיה גם בסיפא ההיתר הוא מצד מה שישאל רואהו, ומה דקתני בסיפא 'גבינה שהעמידה ישראל' לאו דוקא הוא, ולפ"ד אין מקור לדבר זה שע"י שהישאל מעמידה חשיב גבינת ישראל, וכן נקט הפרי תואר לדינא דלדברי הרמ"א אין נעשה גבינת ישראל ע"י שהישאל מעמידה. [וד"ז מב' טעמים, א' דכדי כשיחשב לגבינת ישראל בעי שיעשה את כל עשיית הגבינה ולא רק נתינת הקיבה לתוכה, ב' דכל שהוא בבעלות עכו"ם דינו כגבינת עכו"ם, וליכא נפקותא במי שעשוהו וכמש"כ המהרי"ט].²⁴ וד"ז נפק"מ להיכא שהישאל נותן את המעמיד לגבינה אך אינו רואה מהו המעמיד, דלדעת הרמ"א שדין זה הוא מדין ישראל רואהו א"כ כשאנו יודע מה המעמיד אין זה מהני, אך לשיטת הש"ך שע"י שהישאל מעמידה חשיב ד"ז לגבינת ישראל, א"כ אין צריך שיראה מה המעמיד. [והנה לולי דבריהם היה אפשר דרישא וסיפא הוא בדוקא, ובסיפא אשמעינן דכשישאל מעמיד הגבינה אף שאנו רואה מה מעמיד חשיב גבינת ישראל, ולכן אף שמדין ישראל רואה אין זה מהני מ"מ אם הישראל מעמידה חשיב גבינת ישראל. ומדברי האחרונים שדייקו מהסיפא לכאן חזינו, או שגם לדין ישראל רואהו סגי במה שמעמיד אף שידעיתו שהמעמיד הוא מדבר כשר הוא רק מצד מירתת, או דאף שישאל מעמידה אין זה עשוהו לגבינת ישראל (דהיינו דדין גבינת ישראל תליא בבעלים ולא בעושה) אף לדעת הש"ך, אלא דבגבינת עכו"ם החמירו דלא סגי בראיה בעלמא אלא צריך אף שיהיה בו מעשה ידי ישראל, ולפיכך אף בזה בעי שהישאל יידע מידעה ברורה מהו המעמיד. אולם נראה שאין צריך לכל זה, לפי שבעלמא כשישאל מעמיד הרי הוא גם רואה מה המעמיד, ורק בזמנינו שכל המכשור הוא אוטמטי מצוי דברים הנ"ל].²⁴

ועתה נתחיל במציאות הקיימת בזמנינו בארץ ישראל, המחלבה הגדולה היא מחלבת 'תנובה', ובשנים האחרונות היא עברה לבעלות 'נכרים', דהיינו דרוב הבעלות היא של גויים וישראל שאינם שומרי שבת שותפים עמהם בחלק קטן מהבעלות. והמחלבות הקטנות הם בבעלות של ישראל מחללי שבתות בפרהסיא, וי"א דכיון שהבעלים הוא מומר ודינו כנכרי לענין כ"ד כדמבואר בחולין (ה' ע"א) ובעירובין (ס"ט ע"ב), אפשר שדינו כגוי גם לענין גזירת חלב וגבינות עכו"ם, וכ"ד השבילי דוד, הובא בדרכ"ת (כאן סק"ד), ובשו"ת שמלת חיים (להגרי"ח זוננפלד, יו"ד סי' תכ"ז). וכ"כ בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ה סי' י"ג, וחזר בו ממש"כ ביו"ד ח"א סי' מ"ו. ושו"מ שכן מבואר בתשו' כנסת הגדולה (בעיי חיי יו"ד סי' קנ"ח) שדן לענין גבינת הקראים, וכתב שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם הקראים בזה"ז חשיבי כנכרים, ומבואר מזה דבישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא שהוא לכו"ע נחשב כנכרי פשיטא ליה דגבינתו אסורה כגבינת נכרי. וי"א דבגבינות חמיר טפי, עי' בספר הזכרונות (דף כ"ה) שכתב, שאסור לאכול גבינה ממי שאינו נזהר על סתם יינן, אבל בחלב אין הדין כן, ע"כ.

בכשרות העדה החרדית, מקפידים שהעמדת הגבינה תיעשה ע"י המשגיח. אולם בכשרות ועדת מהדרין אין מקפידים בכך כלל, אלא אחד הפועלים שהוא ע"פ רוב מחלל דשבתות בפרהסיא מעמיד את הגבינה, ולפעמים מצוי שהפועל המעמיד את הגבינה הוא גוי גמור, וכשנעשה כן במחלבת תנובה הוא חמור מאוד מאחר שהוא גם בבעלות נכרי וגם המעמיד הוא נכרי.

ולכאן מה שיהיה שם משגיח יוצא ונכנס, לגבינות אין זה מהני כמו שנתבאר לעיל. וכשמחלל שבת מעמיד לא חשיב ישראל מעמידה מאחר די"א שדינו כגוי, וכן לפי הרמ"א דבר זה מהני מדין ישראל רואה דהוי בירור שהכל כשר, וישראל החשוד בדבר אינו מברר מאומה כמש"כ הדרכי תשובה בשם הסמ"ע. ואף אותם גופי כשרות דס"ל מדינא דישאל מומר אין דינו כגבינת עכו"ם, מ"מ להרמ"א אין זה מהני, ואף לש"ך ודעימיה כיון שמצוי מאוד שהפועל המעמיד הוא נכרי גמור, א"כ בזה יש לאסור מדינא. ובאופן זה לכאן אף שיהיה משגיח במקום שרואה את העמדת הגבינה נמי לא מהני, לאחר שבמציאות הקיימת היום בעשיית הגבינות המעמיד אינו רואה בעיניו במה הוא מעמיד את הגבינה, אלא מפעיל את המכונה והדבר המעמיד הנמצא במקום אחר נכנס מעצמו לתוך החלב, וסומך על כך שהנכרי לא החליף את המעמיד המותר שהביאו למחלבה (משום שהוא מירתת להחליף או משום שאין לו ריווח כלל להחליף), וד"ז לא חשיב כישראל הרואה בעיניו את העמדת הגבינה. [ובספר משמרת הבית (עמו' קפ"ג) הוסיף שאם ישראל מומר מעמיד את הגבינות אף לש"ך אין זה

24 הנה יש שרצו לחלק, דכל גזירת גבינה הוי דוקא בגבינות קשות (גבינות צהובות, גבינות מלוחות) שנעשים בזמנינו ע"י אנזימים שהם תחליף של קיבה או פרחים של פעם, אבל גבינות רכות וקוטג' שבהן הגיבון נעשה בעיקר בעזרת מחמצות (כמו בעשית לבן), יתכן שבהם כלל לא גזרו חז"ל מעולם, שכן בעבר גבינות אלו היו נעשיות ללא כל הוספה של חומר, אלא באופן טבעי ע"י החמצת החלב, ומה שמכניסים קצת אנזימים (רענעט) הוא רק כדי לזרז ולחזק את הגיבון (שהם שוברים את החלבון שבו, ואז הנוזלים שבו מתפרקים) ולא לעצם ההעמדה (רנעט – אינו חומר שמעמיד כ"א המחמצת), ואף אם זה לעצם הגיבון מ"מ הוי זה וזה גורם. [ויש שטענו שכל זה נכון לענין עשיית לבן, אך גבינות אי אפשר לעשותו בצורה מושלמת ללא חומר זר, דעל ידי שיניח לחלב להתקלקל ויסנן ויוציא את הנוזלים לא יהפך לגבינה בצורה טובה, וכבר כתב הרמב"ם (פ"ג ממאכ"א הי"ד) דכל שהעמדה זו ניכרת בגבינה יש לאסור]. ומאידך יש שטענו דגזירת גבינה הייתה על כל מה שקרוי גבינה, גם במה שאין העמדה, ואסרו חז"ל ולא פלוג בין גבינה לגבינה, ובפרט שזה נעשה ע"י מחמצת ואנזימים.

ועב"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' פ"ו שהביא בזה, דדעת הפר"ח להקל בזה, וכנגדו דעת הברכי יוסף הרדב"ז החת"ס והד"ת לאיסור, וכ"כ בערוך השולחן (סי' קט"ו סס"ק ט"ז) שיש לאסור אף גבינה שנעשה ללא העמדה, וכן פסק החכמת אדם (שער איסור והיתר כלל נ"ג סעי' לח) שאף גבינות שנעשו ממילא אסור דלא פלוג רבנן, ובפרט בגבינות קוטג' שהגריגרים של הגבינה הקשיכה שבתוכה נעשית ע"י הכנסת כמות גדולה של אינזימים (מחומר רנעט), ועב"ז עוד באגרות משה יו"ד ח"ב סי' פ"ו שדיבר באופן שהעשיה הרגיל הוא בלא מעמיד, והכנסת המעמיד הוא רק כדי לזרז אותו, אבל בניד"ד שהמעמיד משבח את הגבינה לכאן לכו"ע אסור.

מהני, מאחר דע"י עשיית ישראל אין נעשה גבינת ישראל דבמאי קנה להו, (וביותר דאם היה חשיב בכך גבינת ישראל, א"כ להיפך בחלב ישראל והעמידו עכו"ם היה צריך להיות אסור לדעת הש"ך, ובש"ך בהדיא שבכה"ג מותר), אלא הכוונה דהואיל והוא דבר שבמנין לא סמכינו על ישראל רואהו אא"כ עשה מעשה בגבינה עצמה דבזה אין לא פלוג כיון דישראל עשה מעשה הגבינות וראה שאין שם איסור, (והיינו דרך בחלב דהגזירה שמא הגוי יערב בתוכו חלב טמא לרמות, אמרי' שאם ישראל רואהו תו מירתת מלרמות ולא יבוא לערב, אבל בגבינות אין החשש מחמת רמאות אלא שעשה זאת באופן האסור, ולזה בעינן דרישה וחקירה, ולא מצינו דמהני ישראל רואהו כדי לבדוק 'ולברר' שנעשה בהיתר דבזה גזרו בכל אופן, דמצד מירתת אין הגוי מירתת כלל להעמיד בעור קיבת נבילה, דאינו עושה מעשה רמאות אלא כדרכו ואינו מערב ולא אדעתיה דדבר זה אסור לישראל ואינו יודע דמעמיד לא בטל, לפיכך בזה שאסרו אסרו לגמרי ולא התירו בישראל רואהו משום לא פלוג, אבל כשישראל מעמיד הקיבה תו לא שייך לא פלוג ולכך יש להתיר שנעשה כדיון), אבל אם הישראל עצמו חשוד ומומר מה יועיל לן מעשה ישראל בזה, דלענין זה הוא כהגוי ובפרט אם הוא מחלל שבת דחשוד לכל דבר, והיא הלכתא רבתי].

ואף במקום שהישראל כשר בעצמו מעמיד את הגבינה כנהוג בעדה"ח, נמי אפשר דעדיין אינו שפיר דמי לכו"ע, דמאחר שהוא בבעלות עכו"ם, ולא חשיב כישראל רואהו מאחר שאינו רואה בעיניו במה הוא מעמיד, וסומך רק על הדין דכשישראל מעמיד חשיב גבינת ישראל, וזה רק לתשו' מהר"ם והולכים אחריו, ה"ה הש"ך הפר"ח והגר"א, אבל לרמ"א אין לדבר זה מקור (לביאור החסדי דוד, וכן נקט הפרי תואר), וצ"ע.

ולכן נראה שמחלבות שהם בבעלות ישראל, וישראל כשר מעמיד הגבינות הוא המהודר ביותר. ואם אין שם ישראל כשר המעמיד הגבינות, ואין הבעה"ב ישראל (דהיינו שהוא בבעלות נכרי או של ישראל מומר), לכאורה עדיף לקחת מחברת תנובה שבפיקוח העה"ח, שמקפידים שם שישראל כשר יעמיד הגבינות, אבל מה שנעשה בוועדת מהדרין צ"ע טובא אי קרי מהדרין, ובפרט היכא שהנכרי הוא המעמיד, שאפשר שזה אסור מדינא.

[ושמעתי מחכ"א שטען שכיון שחברת תנובה, אף שהיא בבעלות גוי, מ"מ בחלק קטן מהבעלות שותפים עמהם ישראל שאינם שומרי תורה, ולפיכך בכה"ג אין זה בכלל גבינות עכו"ם. ומצאתי בזה באחרונים, הפרי חדש (יו"ד סי' קט"ו ס"ק ט"ו) כתב דלכתחילה יש להחמיר שדינה כגבינת נכרי ויש להקפיד שהישראל יעמיד אותה (או שיראה את ההעמדה לדעת הרמ"א), ובדיעבד יש לסמוך על הסברא שגבינה זו אינה בכלל הגזירה אף שאין לישראל אלא חלק אחד בגבינה משום דגבינת גוים אסרו וזו לא נכנסה תחת הגזירה כיון דשם ישראל עליה. אולם הפרי תואר (סק"ז) כתב דגם בדיעבד הגבינה אסורה כדיון גבינת נכרי. ונראה דבניד"ד גם לפר"ח יש לאסור, לפי שהוא לא התיר כי אם בסתם שותפות דחלק הישראל וחלק הנכרי שווין, לפיכך בזה אמרי' דשם ישראל על הגבינה כמו שם הנכרי, אבל כשחלק העיקרי הוא של הנכרי כמו בניד"ד אפשר שכבר בטל שם ישראל מהגבינה ועיקרה הוא על שם הנכרי, [ועי' תוס' בבבבא (דף לח ע"א, ד"ה ולבטיל) שכתבו, דשותפות דחלק מרובה וחלק מועט, הרי החלק מועט כמעט דליתיה ואין שמו על החפץ כלל]. אלא דמצינו שיטה שלישית של הנודע ביהודה (שו"ת תנינא סי' ל"ז) שהיקל יותר מהפר"ח, וכתב שגבינה שהיא בשותפות ישראל ונכרי מותרת אפילו לכתחילה, והוסיף דלפ"ז אם הישראל נתן משלו את הקיבה הכשרה שמעמידין בה את הגבינה כבר יש לישראל חלק 'משוה' בגבינות הללו ואינן בכלל הגזירה, ע"כ. הרי שלדעת רוב הפוסקים בניד"ד שעיקרו שייך לגוי חשיב כגבינות עכו"ם, וביותר שהרי ברוב המקרים וכמעט כולם אין לנכרי קיבה כשרה משלו שקנה מטבח ישראל אלא הישראל שבא להשגיח מביא עמו קיבה כשרה משלו ונותן לנכרי להעמיד בו (וכמו שכתב הנו"ב עצמו שכך הוא בדרך כלל), ואפ"ה הצריכו כל הפוסקים שהישראל ההולך להשגיח על הגבינות של הנכרי יעמיד את הגבינה או יראה את העמדה או שיקנה מתחילה סכום גבינות ולא הזכירו כלל היתר זה שכיון שנתן הישראל את הקיבה משלו כבר יש לו איזו שותפות בגבינה ואינה כגבינת נכרי, ובע"כ חזינו דהפוסקים כולם לא ס"ל כנודב"י. ובלאו הכי יש לברר מציאות השותפות הקיימת בתנובה, אי הוי רק חלק במניות, אבל כל הבעלות של העכו"ם, ולפ"ז ודאי דחשיב גבינות עכו"ם, וכל דברינו הוי אם הוא שותפות ממש. והנה הש"ך ושאר האחרונים ההולכים עמו ביארו מש"כ האגודה להתיר בישראל רואה עשיית הגבינות היינו היכא שהישראל קונה מתחילה סכום גבינות מהעכו"ם וא"כ נחשב הדבר דהגבינות בשעת עשייתן הם של הישראל ואינן בכלל גבינת עכו"ם, אולם הפר"ח כתב דאין צריך שהישראל ישלם לגוי אלא אף אם הוא עושה עבור הישראל והיינו שהישראל מתאפשר עם הגוי לחלוב ולגבן לצורכו בכה"ג אף שהישראל אינו עושה כלום מהני משום שנקראין גבינות אלו על שם הישראל שנעשה בשבילו. ולפ"ז אפשר דכיון שחברת תנובה מייצרת עבור ישראל אוכלי כשר, תו חשיב ששם ישראל עליו. אולם בשאר כל אחרונים (חכמת אדם כלל ס"ז, וכ"כ להדיא בספר מטה יהונתן, וכ"ה בתשו' נודב"י תנינא סי' ל"ז, חזון איש או"ח סי' ש"ז סקי"ג, וכן ביו"ד סי' מ"א סק"ג, וכן מוכח במ"ב סי' ש"ז שעה"צ סק"צ) מבואר שצריך שהישראל יקנה חלק בגבינות כבר בשעת עשייתם, וכן אינו ברור אף לפר"ח אם מה שנעשה בזמנינו חשיב שעושה עבור ישראל, כיון שבדבריו מבואר דלא סגי מה שעושה כדי למכור לישראל אלא עושה לו גבינות לחשבון שלו, (ואפשר שמה שנעשה בכשרות העה"ח, דחברת תנובה משלמים על השגחתם (דהם כשרות חיצונית, ואינם עובדי תנובה) כדי שהשומרי תורה יקנו זאת, חשיב שעושה לו גבינות לחשבון שלו), וצ"ע].

ובלא"ה יש לעדיף לקנות מכשרות העדה"ח, שהרי בוועדת מהדרין אין מקפידים ברפתות של ישראל מומר להיות בכל חליבה הגם שהחליבה נעשית ע"י גוי, וזאת משום שסמכו על השיטות שגזירת חלב לא הוי דבר שבמנין, וכשאין חלב טמא מצוי או שאין חשש דחלב

טמא (משום בדיקות) הרי מדינא הוא מותר, אבל בגזירת גבינות לטעמא דרבי חנינא דהוי משום צחצוחי חלב טמא שנשארים בה וכדפרש"י, ביאר הבית מאיר ובתשו' חת"ס (סי' ק"ז) דאף דבאופן זה לא חיישינן לעירוב חלב טמא כמו שהקשו שם התוס', מ"מ ס"ל דבגזירת גבינות אסרו חכמים החלב נכרי בכל ענין אף במקום דאין לחוש לחלב טמא, ע"ש. והיינו דגזירת גבינות הוי דבר שבמנין שאסרו בכל גווני אף היכא דליכא טעמא, והדברים מפורשים ברשב"א בתוה"ב (ב"ג ש"ו) דיש ג' טעמים לאסור גבינות, ואחד מהם משום חשש חלב טמא שמערבין בה חלב טמא ואע"פ שאינו עומד יש חשש שנמצא בנקבי הגבינה, וכתב דאע"פ שבזמנינו אין שייכים הטעמים הנ"ל ידידע שאין מערבין חלב טמא שמאסר הוא וכו' אסור דהוא דבר שבמנין ואע"פ שבטלה התקנה האיסור במקומו עומד, עכ"ד. ומבואר להדיא דגם לטעם זה הוא נאסר בדבר שבמנין. ולפ"ז גבינות שנעשו מחלב שחלבו נכרי, אף שאת החלב יש מקום להתיר מ"מ בגבינות צריכים להחמיר. והרמ"א בסעי' ב' כתב לחוש לדברי רש"י לכתחילה, וז"ל: ואם הישראלי רואה עשית הגבינות והחליבה, מתר, ואם רואה עשית הגבינות ולא רואה החליבה יש להתיר ב' דיעבד, כי אין לחוש שמה ערב בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב כי דבר טמא אינו עומד וכו' לא ערב בו העובד כוכבים מאחר שדעתו לעשות גבינות, ע"כ. ומקור דבריו דכאשר לוקחים גבינה מהנכרי יש לכתחילה לראות גם את החליבה הוא מהגהות אשר"י פרק אין מעמידין ומהאו"ה כלל מ"ה, ומבואר שם דלכתחילה אנו חוששים גם לדעת רש"י דאיסור גבינת נכרי (לטעם רבי חנינא) הוא משום צחצוחי חלב טמא שמעורבים בגבינה, ומשו"ה צריך הישראל לראות גם את הגבינה כדי להתיר את הגבינה, ורק בדיעבד, והיינו במקום הפסד מרובה כדמבואר בהג' אשר"י ובאו"ה וכמש"כ הש"ך (ס"ק כ"ב), אנו סומכין על דברי ר"ת דנכרי החולב לגבינה אינו מערב חלב טמא, ואיסור הגבינה הוא מטעם שמעמידין בעור הקיבה וא"כ סגי בראיית עשיית הגבינה. וכ"כ הגר"א (שם סקט"ו). ולפיכך לכתחילה אנו סוברים שגבינה נאסר בכלל דבר שבמנין משום חשש חלב טמא, ובעי דוקא שיראו את החליבה ובלא"ה הגבינות אסורות.

תקציר הדברים:

- ✓ גבינת עכו"ם גזרו חז"ל משום שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה.
- ✓ דעת כמעט כל הראשונים, שדבר זה נאסר במנין ואף שבטל הטעם נשאר האיסור במקומו.
- ✓ כשישראל רואה את עשית הגבינה, לרמ"א מותר, ולש"ך ולפר"ח ולהגר"א אסור. והמנהג להקל כרמ"א.
- ✓ כשישראל מעמיד את הגבינות, לש"ך מותר.
- ✓ וכשישראל רואה את עשיית הגבינות, בעינן שיראה ממש את כל העשיה, ולא סגי ביוצא ונכנס. וכן צריך שישראל יראה את כל נתינת המעמיד לתוך החלב, וכן בעינן דוקא ישראל כשר ונאמן באיסורין.
- ✓ כשמומר מעמיד את הגבינות, איכא פלוגתא אי דינו כגבינות עכו"ם. ובאחרונים מבואר דבגזירת גבינות מומר חמיר מגזירת חלב עכו"ם.
- ✓ יש שכתבו שאם הגבינות בבעלות עכו"ם והמומר מעמיד, לכו"ע חשיב כגבינות עכו"ם.
- בזמנינו חברת 'תנובה' היא בבעלות גוים. וחברת 'טרה' היא בבעלות ישראל מומר.
- בכשרות העדה החרדית, מקפידים בתנובה שאת העמדת הגבינות תיעשה על ידי המשגיח.
- בכשרות תנובה (ועדת מהדרין), אין מקפידים בזה, ועמדת הגבינות נעשה לפעמים על ידי ישראל מומר ולפעמים על ידי גוי ממש. וצ"ע על מה סמכו ידיהם.

בתאריך כ"ב בטבת תש"פ (19.1.20 למנינם), התפרסם דו"ח של הרבנות הראשית

אודות ייצור גבינות קשות במפעל 'מילקפול' בפולין ושיהיה אמור להיות מיובא לישראל.

• מחבר הדו"ח רב מהרבנות הראשית, (הרב ניר הרמן מבקר ייבוא מוצרי מזון), אשר בדק את סידורי הכשרות, ומסקנתו מטילה כתם שחור על הכשרות שנעשתה במפעל הגבינות המיובאות מטעם בעלו ובית יוסף. הדו"ח המזעזע לא פורסם לציבור, אך הוא דלף לתקשורת, ללמדניו על החיוב המוטל עלינו להתרחק מפורסומים שכביכול אצלינו... אשר אלו המחצצים שמקפידים על חלב ישראל, וקוראים לעצמם בד"ץ מהדרין, הרי חלבם הוא בספק איסור. • בין היתר מתברר בדו"ח, ש: ההשגחה ברפתות של הנכרים בפולין, נעשית ברוב המקומות בלי לבדוק האם המיכלים ריקים, שכן ההגעה לרפתות היא לאחר תחילת החליבה!! • ההשגחה נעשית בלי לבדוק באמת בכל הרפתות בזמן החליבה.	• המשגיחים לא יכולים לבדוק שאין חיות טמאות באזור. • מצבת כח האדם אינה מספיקה לביצוע ההשגחה כראוי. • אופן ההגעה לרפתות ע"י נהג מקומי והשעות הקבועות אינם מאפשרות ביקורת פתע. הרפתנים הגויים יודעים בדיוק מתי יגיעו המשגיחים. • אין מספיק ידע וכלים לבדוק את נושא הניתוחים ברפתות. • לדעתי - מסכם הרב את הדו"ח - ספק אם ניתן להגדיר את החלב הנחלב באופן המתואר כ"חלב ישראלי". • גם לגבי מפעל הגבינות עצמו כותב הנצי"ג: אין פיקוח במהלך הלילה במפעל, כך שאפשר להכניס למפעל חלב או מוצרים ממפעלים האחרים שבמתחם.	• אין פיקוח על כך שבאמת המפעל אינו עובד בשבת שלפני הייצור הכשר לפני ההכשרה (=מבחינה כשרותית ניתן להכשיר את המפעל רק אחרי הפסקת ייצור של 24 שעות). • בבריכות התמלחת התגלתה תקלה חמורה, בכך שעל פי לוח הבקרה, היה קשר בין הבריכות הכשרות לצנרת של הבריכות שאינן כשרות, כלומר, מי התמלחת של גבינות לא כשרות נכנסות לבריכות של הגבינות הכשרות!! • בהמשך הדו"ח, הרב כותב בדו"ח המלצות וציון שאין בנהלי הכשרות של הרבנות הראשית לישראל הגדרה ברורה למשך הזמן, לתדירות ולמועד בעת החליבה (תחילה / להכניס למפעל חלב או מוצרים משגיח בעת החליבה).

גנוזות – קובץ תשובות למרן פוסק הדור הגרי"ש אלישיב זצ"ל

חלק ג' סימן קטו

חלב של מחלל שבת ופורק עול

בפרק ב' דע"ז במתניתין (כ"ט ע"ב) ואלו דברים של עכו"ם אסורין ואיסורן איסור הנאה הן. כתב הר"ן "הכא משמע דסתם יינם נאסר משום לתא דין נסך ואילו לקמן דף ל"ו אמרינן דמשום גזירת בנותיהן נאסר, יש לומר דאי לאו משום לתא דין נסך מסתייא למיסריה בשתיה משום בנותיהן דומיא דפתן ושמנן אבל כיון דין שנתנסך ודאי אסור בהנאה הוצרכנו לאסור אף סתם יינם אף בהנאה אע"פ שלא נאסר אלא משום בנותיהן. שאם לא היינו אוסרין אותו כי אם בשתיה הרואין סוברין לומר שמשום נסוך נאסר ויבאו להתיר אף יין נסך ודאי בהנאה וכו', ואם תאמר אם כן גזירת בנותיהן למה לי, תירץ ר"ש דין שנתנסך לעכו"ם מיעוטא הוא ולמיעוטא לא חיישינן, ולהרמב"ן לשמא נתנסך לא חיישינן דאם איתא דנסכיה לא הוה מזבין ליה וכדאמרינן בע"ז כ"ב - להכי איצטריך למיגזר משום בנותיהן, עכ"ל.

ובחידושי הר"ן חולין ד' כתב אין סתם יינם אסור משום חשש שמא נתנסך דאם איתא דנסכיה לא הוה שתי ליה וכו' אלא משום בנותיהן הוא דנאסר הילכך אי מומר לעכו"ם הוי מומר לכל התורה כיון דככותי גמור הוא בכלל גזירתן הוא אף על פי שאין בבנותיו איסור חתנות מן התורה. [ובע"ז דף ל"ה והשלקות פירש"י כל דבר שבישלו עכו"ם ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חתנות, ובתוס' יו"ט על מה שכתב הרע"ב הפת והשמן כל הני איסורין משום חתנות נראה מדכתב כל הני רצה לומר אף השלקות וכמו שכתב הר"ן והפת והשמן שלהן והשלקות מפורש בגמרא שאיסור של פת משום חתנות כו', עי' תוס' ל"ח.

ובדף ל"ו על מה שכתבו והשמן שאסרו משום זליפתן של כלים אסורין אף דקיימא לן דנותן טעם לפגם מותר, באמת שמואל נמי סבירא ליה דכי גזרו על השמן משום חתנות גזרו ומיהו משום דלא שייך בה חתנות כל כך כמו ביין הוצרך להם סעד דזליפתן של כלים אסורין אף על גב דבעלמא סבירא ליה דנותן טעם לפגם שרי.

ונראה פשוט דכל הני שאסרו חז"ל משום חתנות אף שאצל ישראל מומר לע"ז (או מחלל שבת בפרהסיא) לא שייך איסור חתנות, מ"מ גם הוא בכלל איסור זה שיסוד מטרת האיסור הוא להרחיקו ולהבדילו ודינו כגוי גמור, אך בשאר הדברים שאסרו בגוי כגון חלב עכו"ם או גבינת עכו"ם דהאיסור הוא רק משום גיעולי מאכלות אסורות שמא עירב בו חלב טמא בזה לא מצינו שישאר מומר בכלל זה, הא ודאי דינו כחשוד ובודאי חיישינן שמא עירב חלב טמא, אך במקום דלא שכיחי בהמות טמאים, דכל האיסור אצל גוי הוא בכלל דבר שנאסר במנין, הרי אם ישראל מומר אינו בכלל הגזירה ההיא, יש לדון על חלב ישראל מומר בפני עצמו אם יש מקום לחוש לזה או לא.

והנהגה דאמרינן בע"ז בטעמא דאסרו גבינת עכו"ם מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה הקשה הר"י בן מיגאש ז"ל היכי מיתסרא בכל שהוא ליבעי נתינת טעם, ותירץ כיון דאוקומי קא מוקמי חשיב ליה כאילו בעיניה ולא בטיל, וכן כתב הרמב"ם בפרק ג' מהל' מאכלות אסורות הלכה י"ג, אך הראב"ד והבע"מ שלהי כל הבשר תירצו (וכן כתב הרשב"א) דכל דבר של נכרים לא הלכו חכמים אחר נותן טעם ואין מטעימין אותו לקפילא אלא כיון דשכיח בהו טעמא אסורין אותו לעולם כדי שלא יפרצו, ובעל המאור כתב "כל הדברים של עכו"ם שאסרו באכילה אפילו בתערובת משהו אסורות כדי להרחיק ישראל מהם ולפרוש מגיעוליהם ולא הלכו בהם אחר נותן טעם".

נראה דאף לדידהו יש מקום לומר דחלוק גזירה של בנותיהן לדין אלה שנאסרו משום לתא דמאכלות אסורות, באופן שאין לנו דישאר מומר נכלל בכלל גזירה זו דמאכלות אסורות.

ועיין נודע ביהודה תניא יורה דעה סימן נ"ו דלפי הנראה הכריע המחבר להקל כדעת הרמב"ם והר"י מיגאש, דהרי פסק שם בסעיף ג' להתיר אם בישלה החמאה, הרי הכריע כהרמב"ם ע"ש.

שו"ר באגר"מ יו"ד סי' מ"ו דפשיטא ליה לדידהו ז"ל דלדעת הרשב"א שאין הולכין באיסורין אלו של עכו"ם אחר נתינת טעם שחכמים רצו להרחיק ממאכליהם שזה לא שייך בישראל מחלל שבת בפרהסיא, ולכן אין לאסור אלא כשיש חשש ממש, עכ"ל.

אמנם אם הרפת שייך ליהודים מחללי שבת ופורקי עול, אף שלפי האמור אין לנו שעליהם חל גזירת חז"ל שאסרו חלב שחלבו עכו"ם, ואם אין חשש של בהמות טמאים אין איסור בחלב שלהם, אך אם ברור הדבר שמפעם לפעם גויים העובדים אצלם חולבים את הפרות שעל ידם חוזר וניעור הגזירה של חלב עכו"ם, אף שהבהמות שייכים ליהודים הנ"ל.

ועי' דרכי תשובה סי' קט"ו ס"ק ט"ז מ"ש מהמח"א שהרמ"א הקיל בדיעבד אם לא נחלב מתחילה רק במקצת ואח"כ בא הישראל וחלב את הנשאר בפני ישראל משום דס"ל דכל החומרא שצריך להיות ישראל רואה בתחילת החליבה הוא רק בבהמות גויים ודיר של גויים אבל בבהמות ישראל ודיר של ישראל רק שהעכו"ם חולב אף על פי שביתו של עכו"ם מפסיק, מכל מקום סמכין על המקילים גם בראה מקצת החליבה, עכ"ד.

וכל שכן באלה הקיבוצים שלא שייך כלל לומר שהיהודים שומרים על הגויים שלא יערבו חלב טמא.

משפורת הכפר

קסח

כא. מחלכות אוטומטיות - כהיום יש מקומות שינן מחלכות אוטומטיות ללא מגע יד אדם כלל, והכהמה

ומצוות שייצא ונכנס במקום החליבה, ועי' בתשי' והנהגות דסומכים על המצלמות רק לתוספת שמירה.

והנה באי" מפורסם על חלב מחדרין מטויים שסומכין שם על מצלמות, כדנראה בחוברת 'צנחני החלב' ח"ח עמ' קנ, ואחר הבדיקה נמצא שכל המצלמות הוא ענין של עורבא פורח ורק במחלכות של עדים של גויים ממש סומכים על המצלמות או בחלב של שבת שאין יכול לבוא משגיח כלל, ושם לסענתם הם מצלמות טובות ומעולות, ונכר נהבאר שבת צריך לראות שידקו המצלמות ויסתכלו בהם אחר החליבה, שאלי"כ נכשלים באיסור חלב גויים ממשין, אבל בחלב של בעלים מחללי שבת והחוליבים גויים אין מצלמות כלל כהיום רק בכעשרה אחוז מהרפתות, וסומכים על יוצא ונכנס כמה פעמים בחודש, וכבר נהבאר לעיל העל 17 דהיות זה דחוק מאד ולא מצינו היתר בדבר שצריך שמירה מדינה רק ביצוא ונכנס בשעת החליבה עצמה, אך יש כהיום התעוררות על ענין זה בחקוקה וחדבר ישטתה במהרה ויתקינו מצלמות טובות בכל הרפתות, ואמנם בעיקר היתר המצלמות כשאין מסתכלין בהן תמיד, ודבר שקשה לעמוד עליו ולסמוך שתמיד יסתכלו על כל החליבות! כשתגידו ברפת של ישראל והחוליבים גויים דמצינו בראשי' שהקילו בשפחות בלא ישראל וראוהו כלל על סמך דמדת, לפי דחלב מומר לחלב שבת אין לו דין של חלב גוי בזה נראה דמקם צורך על לסמוך על מצלמות טובות ומתקנות, ומה שמצוי לפעמים קלקול אין בכך עיכוב דעי"פ הגוי מדינת, אבל במחלכות של גויים ממש אין לסמוך לכתחילה על המצלמות דקשה לסמוך שבכל חליבה של גויים מסתכלים ובודקים המצלמות עצמן ואם לא יבדקו חרי דבר זה מעבד ואין גידול תורת כל א' בידי, בפרט שמצוי תקלות שאין כאן ישראל רואה, וכן המנהג כהיום בכל עשרות ההשגחות המהדרין שבהיון לארץ, דמדיקדוק על השגחה תמידית בעת החליבה, ואין סומכים כלל על המצלמות, וגם רבינו המריש"א זצ"ל לא סמך עי"א אלא מרוחק, ולמה יגדלו צבור בני התורה בא"י להתיר להם חלב גויים עם מצלמות מביני ח"י"ל שמקפידין בדבר, בפרט שעלולים להכשל בקל בחלב עכ"ל אם לא יסתכלו במצלמות אחר החליבה, וכבר הזהיר על כ"ז בספר שאלות משה להגמ"ר"ש קליין שליט"א שער איסור היתר על חלב גויים עי"פ.

קסז

פרק ז' - דין חלב עכ"ל, מומר, ופועלים גויים

ובנתיב החלב ה' תשי"ע יש מי שכל על חוראה זו "נראה שכונתו רק לאסור הצבת מצלמות ולא להתבונן בתמונת דרך קבע, אך אם מפנים לפנים לא ידאו את כל החליבות והגוי החולב סבור שמשגיחים עליו והוא מודע שפועלים עליו מפנים לפנים, חרי לכאוי לא גרע מנכנס ויוצא דשירי גם כשאין רואה את כל החליבות וסמך בכך שהגוי מודעת שיכול לראותו בעיניו לראות את כל החליבות וסמך בכך שהגוי מודעת שיכול לראותו וקי"ז שסמך כשהגוי סבור שההורה עוקב עליו ומסתכל עליו כ"י שיכול אבל מש"כ להשיג עי"א מהלכה דמועיל מירדת פסקה היא לדאיתו, הלכה פסוקה זו איני יודע מי שנאה דאדרכה הלכה פסוקה היא דבעינן ראייה בתחילת החליבה לכל הפחות לכתחילה ולהשי"ך בדיעבד ובסמ"ק ובפ"י מבואר דאף ביצוא ונכנס בעינין ראייה בכלי בתחילת והחליבה, והתכב"א היקל רק בשעת הדחק בלא ראה אם ראה החליבה, וכי"ז ביושב בחוץ ונכנס אבל מה שיכול לראות ולבוא בכל רגע מפורש בפ"י דלא מהני ונכ"ש בדרכי תשובה סי' קטו סי"א וז"ל: "ועי' בכנה"ג בהגהות הטור אות ה' שכל מהפלישה דזקא יושב שם בעיניו אבל אל אינר פעם א' שלא ישב שם אפי' אם רגיל הישראל ללכת שם בכל יום ולישב מבחוץ בעת החליבה אפי' אין דבר שמה מעידו אסור דזה לא דמי ליוצא ונכנס ויוצא ונכנס מירדת העכו"ם טפי עיני שם, וכי"כ שם לחלל בהגהות ב"י אות ד' דאלי"ג דהעכו"ם מירדת דהשתא אתי ישראל לא מחנה בזה ואסור, עי"ל.

והיינו דבעינן שיהיה בפועל ישראל רואה או יושב מבחוץ ומה שיכול לבוא והוא מירדת לא מחנה, וכל שכן כשתגידו במצלמות דהגוי יודע ומתרגל במשך הזמן שאין כאן כלום ואין לו מירדת כלל. ועי"פ אין לזה מהירות רבינו זצ"ל בזה רדינו להקל בעיקר דין המצלמות ולא להקל בזה יותר אף כשאין מסתכל בהם.

ואמנם דעת כמה פ"י דאין לסמוך עלהם דמצוי תקלות בהם ועוד דכיון שצוין שישאל ישראל ישכנע תמיד אחר החליבה ומצי טובא שאינו בודק כלל ורק סומך ישכנע מצלמות ונכשלין בחלב נכרים ממש, וחי' חשו' בעל השבט הלוי זצ"ל בזה בספר שאילת משה להגמ"ר"ש קליין שליט"א וי' שם שאין לסמוך על המצלמות שמצוי בהם תקלות, וכי"כ בתשי' והנהגות ח"י"ל סי' רנה דבדקו המצלמות ומצאו יותר מחצי מקולקלות, ולפי"כ מה שיוצא ונכנס כמה פעמים בחודש לא מהני ראה ח"י"ל, ולכן צריך תמיד השגחה צמודה או בעל הבית שומר תורה

משפורת הכפר

קסז

ב. פיקוח עי" מצלמות - באופן הנ"ל שיוודעים שאין דבר טמא בעיר, י"א שמונת עי" פיקוח צמוד עי" מצלמות תקינות [שאין אפשרות לכעה"ב לכבותם] שאפשר להסתכל בהן כל זמן החליבה, ודקא במצלמות ששולטות על כל מקום החליבה ולראות הכלים נקיים קודם שחוליבים בהם, ודקא אם מסתכלים במצלמות ובודקין כל מהלך החליבה מתיחליתו אע"פ שבודקין אחר החליבה, ויש חולקים דאין לסמוך על מצלמות כגזירת חלב עכ"ל, ודלא הותר רק בישראל רואהו ממש בשעת החליבה, וכפרט שמצוי שהמצלמות מתקלקלות, וגם לא תמיד בודקין אח"כ במצלמות ונכשלים בחלב עכ"ל.

וכרפת של ישראל שצריך שמירה מהפועלים שלא יערכו כגון ברפת של אינם שומרי תומ"צ יש להקל יותר אם יש שם מצלמות טובות אבל בחלב נכרים ממש אין להקל בזה לכתחילה, וכן המנהג בכל ההשגחות המהדרות בחוץ לארץ להקפיד על השגחה תמידית בזמן החליבה.²³

חלב מ"מ סמך בזה על הפיקוח ממשלתי ופרי"ח. וכי"ז בצידוק הדבה פ"י שהתירו האבקת חלב שגשגנית ראה פרק ד' דין י"א-י"ד והעל 22-23. 23. בדין זה יש חילוק בין חלב נכרים ממש לחלב של ישראל הנחלב עי" גויים דבעינן שמירה, ובזה הורה רבינו המריש"א זצ"ל דכיון דמבואר בפ"י דיסוד האיסור ברפת של ישראל מושם דמירדת ועל סמך זה התירו הראשי' לחלב עי" השפחות בלא שמירה כלל אזי אין קץ מירדת גדול מה במה שמצולמים בכל רגע ויוודעים שיש עליהם פיקוח והשגחה ואפשר לראותם בכל רגע, אך זה דקא בחלב של מחללי שבת שאין הם נאמנים לשמור על הפועלים הגויים ומעיל השמירה מושם מירדת, ובהו מחגי המצלמות למירדת, אבל בחלב נכרים ממש סבר דיש לסמוך עי" מדיקדוק "ודקא אם מסתכלים במצלמות ואף אחר החליבה ובודקין שם מתחילת החליבה שההל עשה כדאין כמו בישראל רואה ממש, אבל לא סמך בזה על המצלמות לחוד מושם מירדת דבעינן ישראל רואה ונכ"ש הגמ"ר גרוס שליט"א משמע בחוברת נתיב החלב ג' שנת תשי"ע.

שמירת שבת ברפתות, ועניני טריפות - בכשרויות השונות

הנה לכשרות החלב נצרכת לשלשה דברים: (א) פיקוח על אי חליבת - חלב עכו"ם, (ב) פיקוח על חליבה בשבת, (ג) פיקוח על כך שאינם חולבים בהמות טרפות, (שאם הבהמה טריפה, חלבה אסור מה"ת). בחוברת שלפנינו ביארנו את נושא חלב עכו"ם, אך לענין חלב שבת אכתוב כאן בקצרה, תחילה במציאות הקיימת בזמנינו, ולאחר מכן נדון בהלכה.

הנה ב'ועדת מהדרין' (גוף כשרות מטעם תנובה) יש שני סוגי רפתות: האחד, כשרוב הרפתנים מחללים שבת וחולבים באיסור גמור, לכתחילה עבור תנובה, ובאמצע השבוע הם מחשיבים את החלב למהדרין והפיקוח הוא בממוצע חליבה אחת מתוך 21 חליבות שבועיות. השני, מיעוט רפתנים לא חולבים בשבת (כשהדבר מתאפשר) ובשבת סומכים על פיקוח המצלמות, הן לענין חלב עכו"ם והן לענין חלב שבת, והמצלמות משדרות משלש נקודות, ממכילי החלב, ממערכת ההפעלה החשמלית וממכון החליבה. ובהשגחת בד"ץ 'העדה החרדית' מוצב משגיח ישראל, הנמצא בכל חליבה, ועליו מסתמכים - הן לענין חלב עכו"ם והן לענין חלב שבת.

בועדת מהדרין טוענים שהפיקוח דרך מצלמות יעיל לענין חלב שבת בעשרת מונים ממשגיח שמסתובב בשטח במהלך החליבות, מאחר שאין למשגיח שליטה בכל רגע על הנעשה בכל המערכת, ויתכן שנעשית בזמן שאינו רואה דבר האסור בשבת (אפי' במעידה חד פעמית), מאחר שהמשגיח נמצא שם לפעמים רק בתחילת החליבה ובסופה (לפי נוהל מערכת הכשרות, על המשגיח להיות לכה"פ שלש פעמים בכל חליבה, בתחילה באמצע ובסוף), ואפי' באופן שנמצא כל שעת החליבה, מ"מ כיון שהוא מסתובב לצורך ההשגחה בכמה מקומות ברפת והוא עובר ממקום למקום, ואף מפסיק באמצע לאכילה, למנוחה ולהתעסקויות אחרות, הרי אינו יכול לפקח על עניני השבת בפיקוח מלא. שונים הם פני הדברים במקום שיש מצלמות, בהן ניתן כביכול לצפות כל שעת החליבה שלא נעשה באיסורי שבת. והנה קודם שנעסוק בגוף הנושא, הפיקוח שנעשה ע"י העדה"ח על נושא השבת מדינא סגי כדין יוצא ונכנס (וד"ז מצינו בכ"מ, ע"י יו"ד סי' ס"ט סעי' י', סי' קט"ו סעי' א', סי' קי"ח סעי' י', סי' ק"ל סעי' ח' ברמ"א, ועוד), אף אם אינו מגיע לרמת הפיקוח כמקום שיש מצלמות שרואים שם כל רגע נתון. יתירה מזו, בבד"ץ העדה החרדית, הדרישות והפיקוח הם שבכל הרפת לא תתחלל שבת ולא רק במכון החליבה כדרישת ועדת מהדרין, ונרחיב בזה בסמוך. יצוין עוד, שכל מעלת המצלמות הוא בחודשי הקיץ, אבל בחורף בזמן הקור, העובדים הולכים ברפת עם כיסוי על הפנים (כעין גרב, כמו רעולי פנים), ובזה אי אפשר להבחין במצלמות האם הוא ישראל או עכו"ם, כך שאין אז כלל השגחה על חלב שבת (שהמלאכות נעשו ע"י גוי), ורק כשיש משגיח שמסתובב בשטח, יכול הוא להבחין מי הם העובדים.

והנה בדרך כלל הרכבת הגביעים על עטיני הפרה ושאר עניני החליבה נעשית כמעט בכל המשקים (הדתיים) ע"י גוים (עובדים זרים), וחליבה ע"י נכרי מותרת משום צער בעלי חיים, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' ש"ה סעי' כ'), וזוהי הדרך הישרה כמש"כ החזו"א בסי' נ"ו סק"ד. אלא די שפיקקו בזה, לפי שבזמנינו חולבים בכל השנה בשעות קבועות, ואחת מהחליבות היא בשבע בערב, ולכאור' בקיץ שהשבת יוצאת בשעה שמונה מדוע יהיה מותר לחלוב בשעה שבע? הא מצד צעב"ח יכול להמתין שעה, וכן מי התיר לחלוב את כל כמות החלב שבבהמה כדרכה בחול (כ-40 ליטר ביום) ולא רק חלק מה שנצרך משום צעב"ח. ומצאתי דהגר"ח נאה בסוף קונטרס החליבה התייחס לזה, וכתב שטעם ההיתר הוא לפי שטבע הבהמה שאם אין חולבין כל החלב שבדד בבת אחת ומשאירין בו מעט, מתמעט החלב אצלה ונותנת אח"כ כמות חלב פחות הרבה מהרגלה, והוי הפסד ממון, וכיון שהותרה אמירה לנכרי משום צעב"ח - לכולי מילתא הותרה, שיחלוב את כל הבהמה משום הפסד ממון ישראל, עכ"ד. ובזמנינו המציאו מערכת חדשה הנקרא 'רובוט חליבה', בה הפרות נחלבות בעצמן ללא מעורבות אנושית, ובדאי שזוהי דרך מובחרת, אך בהם יש הרבה תקלות ולפעמים נצרך לישראל שיתקן את המערכת. [ולענין חלב עכו"ם, י"א שמאחר שהרובוט עובד ע"פ פקודת מחשב, והכל רשום בו, הכמות החלב מכל פרה ואיכותו, וכמות החלב במיכל הגדול, כך שניתן לבדוק בקלות אם הוסיפו חומר אחר לתוך המיכל הגדול ע"י חשבון כמות החלב מכל הפרות ביחד להשוואה לכמות שבתוך המיכל הגדול. אך לשיטות דלא מהני שום הוכחה מלבד אם ישראל רואה, יל"ע אם זה מהני].

עוד כתב החזו"א (סי' ל"ח סק"ד) עצה לחלוב ע"י ישראל בפעולת גרמא, היינו בעזרת מערכת חליבה שבה גביעי החליבה מורכבים על עטיני הפרה (ע"י הפעלת ואקום) מבלי שהפרה מתחילה להיחלב (מבלי להפעיל את מערכת הפולסציה - הפעימות, המאפשרת את החליבה), ולאחר מכן הפעלת הפולסציה המאפשרת את החליבה נעשית בגרמא לאחר הרכבת הגביעים, [אולם ישנה בעיה בכך שבעת הצמדת הגביעים לעטיני הפרה עוד לפני הפעלת מערכת הפולסציה, מתקיימת חליבה של כמה טיפות, ובאקום של הצמדת הגביעים (כ-20 סנטי), לכן יצרו שהחלב הראשוני נכנס למיכל קטן, ולאחר שמיכל זה מתמלא לכ-200 סנטי, נפתח המיכל ותכולתו נשפכת לאיבוד, והמשך החליבה עובר למיכל אחר. נמצא שכל חליבת ישראל פועלת ע"י ההיתרים דגרמא ולאיבוד. אך גם בזה נחלקו הרבנים, שי"א שכיון שכעת, קודם שנפתח המיכל הראשון, החלב מתכנס למקום אחד (וגם אח"כ שכשהצינור נפתח ניתן להשתמש בו אם יניחו כלי מתחתיו), תו יש בו איסור מה"ת, ומה שאחרי זה הוא נפתח ונשפך לאיבוד לא חשיב שנחלב לאיבוד, וכנגדם טענו דכיון דבעת שהוא במיכל הראשון עדיין לא ניתן להשתמש בו - תו חשיב כחליבה לאיבוד. והפתרון לזה הוא, להכניס לשם חומר מקלקל, דתו לעולם חלב זה לא היה ראוי. מיהו, כיון דהיתרא דחליבה לאיבוד הוי פלוגתא

בראשונים, אלא שכתב החזו"א שמשום צעב"ח אנו סומכים על השיטות שזה מותר, א"כ במקום שאפשר לחלוב ע"י גוי כנהוג בזמנינו, ודאי שזה עדיף, דבזה מותר לכו"ע].

אך בהפעלת מערכת החליבה (החשמל) ובפרט כשיש תקלה במערכת החשמל, יש להשגיח שהכל יעשה ע"י נכרים, ולפעמים הנסיון גדול שאי אפשר לתקנו כי אם על ידי ישראל, וע"י שמירת השבת כדין לא תתבצע כלל חליבה. ויש פעמים (ברפתות של אינם שומרי תו"מ) שבעל הרפת היהודי עובד שם בשבת, מסיבות כלכליות (שביום זה הוא בחופשה, וכן כדי לחסוך תשלום של סך 150% על עבודה בשבת) או מסיבות מקריות (כגון שאחד העובדים הזרים השתכר ואינו כשיר לעבודה וכדו'), ובכך ישנה איסור של מעשה שבת בהפעלת או בטיפול/תיקון מערכת החשמל של מכון החליבה, בהרכבת הגביעים לעטינים, בהפעלת הבוחשים או הקירור של מיכל החלב, ובהפעלת המשאבה לצורך העברת חלב ממכל למיכל.

[יצוין שבשנים קדמוניות כל עבודת הרפת נעשתה ע"י ישראל, והיום עיקרו ע"י עובדים גויים, וזאת משום רפורמת החלב. פעם היה ריבוי רפתות - וכל אחד מהם הכילה כמות מועטת של פרות, מיכסת המינימום (שנתית) היתה 250 אלף ליטר, והיה ביום סה"כ שתי חליבות (כל 12 שעות), ובזמנינו מיכסת המינימום הוא 700 אלף ליטר, ויש שלש חליבות ביום (כל 8 שעות). המדינה פועלת להגדיל את הרפתות ויצור החלב ולמעט את הרפתנים, וכדי לעודד דבר זה, המדינה מקצה לכל רפת עובד תאילנדי (גוי), כך שבזמנינו בכל הרפתות עיקר העבודה נעשית ע"י עובדים זרים, ולא כמו שהיה בשנים הקודמת שהעבודה נעשית ע"י ישראל ולפעמים היה גם גוי, אלא להיפך, חלק נכבד מהחליבה נעשית בזמנינו ע"י גויים, ולפיכך בזמנינו הנידון דחלב שבת - קילא פורתא, והנידון דחלב עכו"ם - חמור יותר].

ובבירור שנעשה, בהשגחת בד"ץ העדה החרדית אין לוקחים כלל חלב מרפת שמחללת שבת, בחילולי שבת קבועים, ולא משתמשים מחלב של רפת זו אף במשך השבוע, ורק מי ששומר שבת (בהסכמים עם המחלבה) הן בגוף החליבה והן בהכנת המזון לבהמות (שמכנים הכל מערב שבת) נלקח ממנו לכשרותם. לא כן רבני תנובה משתמשים בחלב מרפת זה שנוצר בימות החול לכשרות מהדרין וממה שנוצר במעשה שבת, לכשרות רגילה. כמו"כ בועדת מהדרין משתמשים בחלב שלא נעשה בו מעשה שבת בגוף החליבה (בפיקוח המצלמות) אף שבהכנת המזון לבהמות (הפעלת המיקסר, טוחן, לישה) ובפיזור האוכל לבהמות נעשית ע"י מלאכות דאורייתא ע"י ישראל. ויל"ע דכיון שזהו חילול שבת קבוע, הרי ישנו איסור להשתמש באוכל זה, ותו אינו ברור מה דין החלב שנוצר ממאכל זה. [יצוין עוד שבבד"ץ העדה החרדית סומכים על המצלמות לענין חלב שבת, שבמה שיש פיקוח שלא נעשה בחילול שבת, משתמשים ברפת זו בימות החול ע"י ישראל יוצא ונכנס. ושמעתי מאחד הרפתנים על אחת הרפתות הנמצאות בכשרות שני גופי הכשרות, ובשבת היה משגיח יוצא ונכנס, והפיקוח של ועדת מהדרין ראו שנעשה שם באמצע החליבה (בזמן שהמשגיח לא היה שם) מעשה שבת, והתקשרו לעדכן את רבני העה"ח, והם פסלו את כל החלב של אותו שבת, ומאידך ועדת מהדרין השתמשו בחלב מאחר שזה היה בדרך מקרה וכן היה רוב של חלב היתר. ושמעתי מאחד הרפתנים, שברפת בחוף השרון - בימי חול כשרות העדה"ח עם נאמן כשרות שעובד במקום + משגיח, ובשבת ההשגחה ע"י מצלמות של ועדת מהדרין (והעה"ח סומכים על זה לענין שזה רפת שאינו מחלל שבת), את המזון במקום זה מכין הגוי בשבת בניגוד למש"כ המ"ב בס"ד שכ"ד סק"א, ובשאר הרפתות של ועדת מהדרין, מחללים שבת בקביעות גם במקום שיש מצלמות, בהכנת המזון ע"י ישראל שהוא חילול שבת מה"ת].

והנה רוב בעלי הרפתות שאינם שומרי שבת מסכימים להתחייב ולהשתדל על שמירת שבת "ברפת" לדרישת מערכות הכשרות בתוספת תשלום סמלי של 1 אג' לליטר, ז"א לרפת קטנה שמייצרת 1 מליון ליטר בשנה יהיה תוספת של 10 אלף ש"ח ורפת גדולה שמייצרת 10 מליון ליטר בשנה תוספת התשלום יהיה 100 אש"ח על זה הדרך, (שזה התחשיב הכלכלי של עלות הרפתנים בשמירת השבת ברפת), וזה כולל שכל העבודות "שבשגרה" בשבת ובחגים יהיו ע"י גויים, כשהפיקוח יהיה ע"י מצלמות או/ו משגיחים ע"מ לוודא שאכן נשמרת השבת ברפתות ושהחליבה בשבת התבצעה ע"י גויים, ולא יתבצעו גם מלאכות נוספות קירוב המזון באיבוסים, ונסיעה עם כלי רכב לא יתבצעו, וכל הכנת המזון לשבת יהיו מערב שבת, (אך אין הסכמה על מקרים חריגים שאינם בשגרה כמו וטרינר במתכונת חירום או טכנאים כשיש תקלה ושאינן אפשרות לחלוב, שמירת שבת מלאה נשמרת רק אצל רפתנים שומרי תו"מ). דברים אלו נכתבו ע"י הכלכלן של מועצת 'לענף החלב בישראל', והוסיף שמחיר זה של 0.5% ממחיר החלב לרפתן הוא תשלום הגון עבור העלויות והטריחה שבדבר. יצוין שלפני כשנה במחלבת טרה ע"פ דרישת מערכת הכשרות, כל בעלי הרפתות שבהסכם עם המחלבה התחייבו על שמירת שבת על כל העבודות הרפת תמורת 1 אג' לליטר, בחברת תנובה, לרפתות הוותיקות שבכשרות העה"ח - ז"א במשקים הדתיים במ"מ עם ארגון הקיבוץ הדתי משלמים כ-3 אג' לליטר עבור שמירת שבת מלאה ועמידתם לכל תנאי הכשרות (ואין צורך בהשגחה מיוחדת לא ע"י מצלמות ולא ע"י משגיח על כל חליבה כי ממילה הם הרפתנים שות"מ), ולרפתות שהבעלים אינם שומרי שבת ובהשגחת ועדת מהדרין משלמים קצת יותר מאג' עבור שמירת שבת חלקית, ז"א רק החליבה ע"י גויים. (יש לציין שתחשיב זה שנכתב ע"י הכלכלן של מועצת החלב, דשמירת שבת ברפתות = 1 אג' לליטר, אינו כולל את עליות המצלמות שיהיו ע"ח המחלבות תנובה וטרה וזה כולל את רכישת המצלמות ותחזוקתם וכוח אדם שיצטרפו לעקוב אחרי זה, ע"כ). והפלא הגדול הוא מדוע אין דרישה מצד מערכת הכשרות של ועדת מהדרין מתנובה לעשות זאת, (ובכוחם לכפות שמירת שבת מלאה על כל הרפתות שברשותם תמורת 1 אג' לליטר כמו שנעשה בחברת טרה, ואין הוכחה גדולה מזו שזה אפשרי אם היה את הרצון מצד ועדת הכשרות, או לחלופין לשלם תוספת של עוד אג' 2 - כך שהדבר יהיה רווחי ויעודד את בעלי הרפתות שזה תשלום מעבר להחזר ההוצאות עבור שמירת השבת), ובכך יתמעטו חילולי השבת. ואף ללא צורך הכשרות החלב עצמו, וכי אין להם ערבות על שמירת שבת של בעלי הרפתות, ובפרט שהם מסייעים להם לחלל השבת בכך שהם משתמשים בחלב זה לכשרות רגילה. ועי"ז אף יתרבה יצור חלב מהדרין מן המהדרין ע"י מצלמות

ולא בהיתרים (המדומים לענין חלב עכו"ם) של יוצא ונכנס. ושמעתי מאחד שהשתתף בכנס השנתי לרפתנים שנערך בסוף 2016, ושם הוגש להם בסוף היום שאלון בנושא, ולמעלה מ-90% ענו שהם מסכימים להתחייב מרצונם לשמירת שבת בכל רחבי הרפת ולא רק במכון החליבה והחליבה עצמה, תמורת 2 עד 3 אג' לליטר לרפתות שמתחייבות לשמירת שבת. אמנם בוודאי שיש לחברה ענין כלכלי שלא לתת את הכסף שמסתכם בסוף במליונים לא רבים, (למשל תשלום 1 אגורה לליטר על כל החלב המיוצר בארץ שהוא 1.5 מיליארד = לס"ה 15 מליון ש"ח), אבל השאלה היא מדוע רבנים לא דורשים זאת, והאם הצרכנים צריכים להעדיף לקנות חלב לחברה שכן משלמים את הכסף כדי להוסיף שמירת שבת בעם ישראל. [ושמעתי שהגרד"ל (מרבני הוועדה) השיב ע"ז בנוסח הזה: לא ידוע לי שהרפתנים מוכנים לשמור שבת תמורת 2 אג' לליטר, ולא ידוע לי שישנה איזה חובה על אדם לשלם כסף לרעהו בגין ערבות כדי שישמור שבת, בפרט שאינו מתחייב לשמור שבת ואם ישמור כאן זה לא אומר שבאותה עת, הוא ישמור במקום אחר]. ומה שאומרים העולם שרבני הכשרות נמנעים מסיבות כלכליות כדי לחסוך את עלויות המצלמות, הוא דבר שקשה לעלותו על הדעת, וכ"ש מה שאומרים שהוא כדי למנוע מהכשרות המתחרה שלא יוכלו לקחת משם חלב בימות החול, ובכך ימנע מהם האפשרות להתפתח.

[ולסיום הדברים הגיע לידי מכתב של אחד הרפתנים מבית חלקיה משנת תשס"ד, ששלח לרבני ועדת מהדרין לאחר שאחד מחוברות מדריכי הכשרות זילזל ברמת הכשרות ובנאמנותם של הרפתנים שומרי השבת, עד כדי שהם (ועדת מהדרין) נמנעים מלקבל חלב שומרי שבת. ואלו דבריו (חלקית): הנה לאחרונה עקב מחסור בחלב של שומרי שבת, פעלה ועדת מהדרין להתיר את תוצרתם של קיבוצי השומר הצעיר ע"י פתרונות טכנולוגים להשגחה בשבת, שאינו עונה על כל מכלול בעיות השבת ברפת, וכדלהלן: מצלמות הוידאו מצלמות רק שלוש נקודות ברפת, 1. מכון החליבה, 2. מערכת ההפעלה החשמלית, 3. מיכלי קירור החלב. כדי להשגיח שפעולת החליבה בשבת תעשה רק ע"י גוי. שאר פעולות הרפת השוטפות: עבודות מנהלה במחשבים, (שיתכן וברפת רובוטית נתונות הוראות חליבה ממש), הכנת מזון (בליל), חלוקת המזון באבוסים, קירוב המזון (פעולות שנעשות ע"י טרקטורים). ובמידת הצורך הזמנת טכנאים/ בעלי מקצוע/ רופאים וטרינרים – נעשות ע"י יהודים, תוך חילול שבת 'למהדרין', ובמקרה של תקלה במכון החליבה הוא יכול 'לשבור שבת' ולהודיע על כך לרב (א. ש.) במוצ"ש, יוצא איפה שהרפתן מחלל שבת באישור הרב. נעשים ניתוחי פרות דחופים (קיסרי), כחלק מעבודת הוטרינר גם בשבת וללא השגחה (לטענת הרופאים – באופן כשר) והפרות אינם יוצאות מהעדר. לעומת זאת, בישובים הדתיים, שומרים שבת, ולא משום שכך דורשת מערכת הכשרות, אלא כי כך ציוה הבורא ית"ש, ולכל ישוב יש רב מקומי, שחלק מתפקידו הוא לראות שאין חילולי שבת בישוב, ואכן הרבנים מתעניינים בנעשה ברפתות. הכנת המזון והאבסותו נעשות בערב שבת ויו"ט, אפילו לשלושה ימים (עם חומר משמר, ואעפ"כ האוכל מתחמם, ומתקלקל, ויורד בערכו), קירוב המזון נעשה ידנית או מכנית ע"י גוי (כפי שעושה בחול, ללא אמירה מיוחדת מפי הבעלים, שכך עליו לעשות). אין עבודת מנהלה, ואין כניסה של טכנאים ושל בעלי מקצוע ושל רופאים וטרינרים – לרפת בשבת, גם כשיש חשש פיקוח נפש לבהמה אסור לחלל שבת. אין ניתוחים קיסריים (ע"פ דרישת הבד"ץ) אפילו בחול, ובודאי שלא בשבת. כדי לשמור שבת – ולנהל רפת, צריך להתכונן לתקלות בשבת, לתחזק טוב את הציוד, ולהכין חלקי חילוף (מפעמים, משאבת וקוום, משאבת חלב, גומיות, אטמים וכו' זרבים), פועלים גויים מיומנים לעבודת החליבה – זמינים לתת גיבוי בשבת למקרה של תקלה או למקרה של חוסר בפועל הקבוע. ניהול רפת שומרת שבת נדרשת לעלויות כספיות גדולות יותר, מחשבה וארגון, או לפעמים – להפסדים, לדוגמה: פרה בהמלטה קשה שנשלחת לשחיטה, ורופא יכול היה להציל. פרסומי הוועדה, כי החלב שבהשגחתם ללא חשש חילול שבת, אינו עומד במבחן המציאות, הציבור עושה ככל יכולתו לחזק את השבת (ע"ז שנמנעים מלקנות מוצרים שבעליהם חלק ממחללי שבת) וועדת מהדרין מחלישה את כוחם של שומרי השבת? עכת"ד.

הרב ויטמן בתגובה (חלקית) השיב, שמש"כ במדריכי הכשרות שצינת, אינם נכונים כלל, בראשית שבועדת מהדרין נמצא חלבם בשימוש והוא מתקבל כמהדרין, ופשוט וברור שאין בחלב עליו מדובר לא חשש חלב שבת ולא חשש חלב נכרים ח"ו. להיפך הוא הנכון. אין כל ספק שאתה צודק לחלוטין שיש יתרון בחלב המגיע ממשקים דתיים מכל הטעמים שצינת...].

ב. ונראה שאף שהצבת מצלמות לחליבה בשבת הוא תיקון גדול לשמירת השבת וכנ"ל, מ"מ הנושא של מעשה שבת קל הרבה יותר מהנושא של חלב עכו"ם, דלדינא אף אם נעשה באיסור שבת אינו ברור שהחלב נאסר, דהנה בס"ח סעי' א' שנינו שהמבשל במזיד (ע"י ישראל כשר שנכשל באקראי ובישל במזיד) אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצ"ש מיד, ואף למי שנתבשל עבורו מותר במוצ"ש מיד כמש"כ המג"א והעתיקו המשנ"ב שם סק"ה, לפי דליכא למיחש שע"ז יבוא פעם אחרת לומר לו לבשל בשבת בשביל זה, דאין אדם חוטא ולא לו, אלא דבישראל מומר חמיר טפי כמש"כ הפמ"ג (סי' שכ"ה א"א ס"ק כ"ד), לפי דשכיח הוא שיעשה מלאכה בשבת לפיכך גזרו בו ואסרו בכדי שיעשה, וכן דעת גדולי פוסקי זמנינו להחמיר בזה. וכשעושה עבור אחרים, ראשית אסור לאחרים לקנות ממנו משום לפני עיור שהרי גזרו עליו שלא ירויח מהמלאכה האסורה, וכן מצד איסור מסייע, ואף שאנחנו (הצרכנים) לא קונים ישירות מהמחלל, מ"מ אם כל היהודים שומרי השבת יתאחדו שלא לקנות מהם עשוי הדבר להשפיע על העבריינים לשמור שבת, וכמש"כ בספר קה"י (ח"ב סי' ז') שגם בכה"ג עובר על לפני עיור, וכתב שהסכים עמו החזו"א. אך מדין מעשה שבת, י"א דכיון שעושה כדי שאחרים יוכלו להשתמש אז כשם שאסור לו לעולם כן אסור לאחרים, כדמבואר ביו"ד סי' צ"ט ס"ה, ועי' במג"א (סי' שי"ח סק"ב) שהשווה את הדברים. אולם לענין אחרים היכא שאין דעתם נוחה מהאיסור שנעשה עבורם, עי' בתשו' כתב סופר (סי' נ') שהדבר תלוי בפלוגתא הריב"ש והיש"ש, אולם הוסיף שאם המחלל שבת עשה את מעשהו ע"מ למכור את החפץ ולהרויח, יודה גם היש"ש שאסור לקנות ממנו את החפץ עולמית, והטעם משום שחז"ל קנסו את העברין שלא ירויח במלאכתו וכמבואר ברמ"א ביו"ד (סי' צ"ט ס"ה), וממילא אסורים כל ישראל לקנות ממנו שלא להכשילו באיסור. והיכא שהחילול שבת נעשה בקביעות מדי שבת

בשבתו כתב הכתב סופר עוד דקנסו נמי לאלו שנתבשל בשבלם כמו למבשל עצמו, לפי דבעלמא לא חוששים שמא יאמר למבשל לבשל עבורו בשבת אחרת, אך כשזה פרנסתו בוודאי קנסו חכמים שלא לאכול מהם, שהרי ימשיכו במעשיהם. אלא דבניד"ד יש לצדד להקל להשתמש בחלב, מאחר שבדרך כלל הכל נעשה באופני היתר, וכן החילול שבת לא נעשה לרצון המחלבה הרוכשת את החלב, ואף יקפידו (מטעמי דת, אם יוברר להם שהחליבה נעשית באיסור) לא לרכוש דבר זה (אף אם אין איסור בשימוש החלב, מ"מ יש להם איסור לרכוש מהם תוצרת זו מצד איסור לפני עיוור מאחר שלו זה אסור לעולם, וכן מצד איסור מסייע). ובפרט בדבר שיכלו לעשות ע"י גוי, לא חשיב הנאה במה שנעשה ע"י ישראל, כמבואר ברמ"א (סי' שכ"ה סעי' י') לענין מים שהובאו דרך רה"ר לרה"י שמותר לשתותם כיון דאפשר לשתותם בלא חילול שבת ע"י שילך בעצמו לבאר. אלא שעדיין יש לדון שמאחר שצריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שיש לישראל מחלל שבת דין מומר שדינו כנכרי שצריך להמתין שיעשו, וכיון שאם לא יחלוב בבוקר (באופן שחלב באיסור משום חוסר עובדים) לא יהיה חלב זה במוצ"ש, הרי זה אסור עולמית, שהרי לחלב זה אין כדי שיעשו. איברא יש שהוסיפו עוד היתר, שכיון שבדרך כלל החליבות נעשים בהיתר, ממילא אף אם נעשתה חליבה אחת באיסור איכא ביטול ברוב במיכלי החלב שיש שם חלב מיום שיש ומוצאי שבת, וכן כמה חליבות בשבת שרובם אף היו בהיתר, ובדבר זה נחלקו האחרונים, שדעת הכתב סופר (שם) שד"ז מותר בתערובת חד בתרי, ודעת הפמ"ג (סי' שי"ח) שצריך שישים. לפיכך מדיני שבת ודאי שאין להחמיר, ובפרט שכל זה הוא חששות רחוקים שמא היה פה חילול שבת, וכל נידונו הוא מצד חלב עכו"ם.

ולסיום נעתיק בזאת **תשובה מהגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א**, שנשאל בענין זה, הנה בזמנינו יש חלב ממחלבות שאמנם החליבה בשבת נעשית ע"י גוי בשבת, אבל שאר כל המלאכות כגון הכנת האוכל, הגשת האוכל לבהמות, והזמנת וטרינר בשעת הצורך, או כשיש קלקול במערכת החליבה, הכל נעשה בשבת על ידי יהודים, ונשאל אם ראוי שלא להשתמש בחלב זה, והגר"י זילברשטיין השיב על פי דברי הקהילות יעקב, **'שאלין לקנות ממפעל המחלל שבת'**, ע"כ. (יצוין שהוראה זו ניתנה למענה לשאלה של אדם פרטי, ולא כהוראה לציבור). אציין עוד את תשובתו המפורסמת של הגר"י זילברשטיין שליט"א שהובאה ב'קונטרס השביעית' בענין מאכל בהמה שנוצר באיסור (ע"י איסורי שביעית), אי שרי לקנות החלב מפרה זו מדין איסור מסייע, ואצטט דבריו: הנה בתוס' במסכת שבועות (דף ל' ד"ה אבל איסורא) כתבו וז"ל: ועוד י"ל דכשעושין איסור על ידו, לא מקרי "שב ועל תעשה" והכא כגון שבאה אשה לפני חכם להתירה לנישא, ותלמיד זה יודע שבעלה חי, ובממונא שרי [לא ללכת להעיד אם זילא ביה מילתא לאסודאי קמיה לא ליזיל אפילו מוצאין ממון ע"י שלא כדין]. כלומר ת"ח היודע עדות שבעלה חי, חייב להעיד זאת לפני בית דין דזוטר מינוה, ואעפ"י שיש כאן בזיון כבוד התורה, והרי ידוע דבכבוד הבריות מותר לאדם לנהוג בשב ואל תעשה ולא להתבזות, כאן נחשב לקום ועשה, כי החטא של האשה נתלה בקדקדו של העד, שיכול למנעה מכך ולא מנעה. ולפי זה כתב הטורי אבן במגילה דף ג': דההולך לקרא מגילה, וראה לפניו אבידה, ואחד רוצה ליטלה לעצמו, חייב לבטל מגילה ולשמור על האבידה כדי למנוע חבירו מלחטא, כי בידו להצילו, ואם לא מצילו נחשב כאילו הוא עצמו חוטא בקום ועשה. וכך פסק מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב למעשה. **נמצא שבענינו מי שיכול למנוע מלקנות מוצרי מזון בהמות מעובדי שביעית באיסור, ולא מונע נתפס ח"ו בעון זה, וכאילו הוא** זורע ומשמר פירות שביעית, עכ"ל.

ונצטט כאן חלק מתגובה שנתקבלה ע"י מפקח מטעם תנובה מהדרין: שלום וברכה. לצערנו בארץ הקודש רוב הציבור אינו שומר שבת כהלכתו, וכן רוב החקלאות נעשית תוך חילול שבת חריש, זריעה, האכלת העופות ובהמות ודגים, וכו'. גדולי ישראל בכל הדורות הורו כיצד לנהוג בכל דבר לגופו. למשל ירקות לא קונים עד יום ראשון בצהריים, אפילו שאנחנו יודעים שיתכן שזה נזרע או עובד או נקצר בשבת וחג וגם ביום הכיפורים. למעשה עופות וביצים, אין כל דרך לוודא שהאכלת העופות והטיפולים השונים לא נעשים עם חילול שבת, ואנחנו יודעים שנעשים חילולי שבת כל הזמן בלולים, ובריכות הדגים. אלא, שלצערנו החילול שבת הוא לא נחלת החילונים בלבד, אלא גם מושבים וקיבוצים הנקראים דתיים, אנחנו יודעים בידעיה שהרבה מהפעולות הנעשות שם בשבת הם באיסורים גמורים. למעשה, על פי הוראות הגרי"ש זצוק"ל והגר"ש וזנר זצוק"ל, בתנובה מהדרין, צומצם חילול השבת למקסימום האפשרי לשליטה, וזה בגלל המצלמות ומערכת ההשגחה היעילה שהוקמה. כיום רבים מהמשקים חילונים ודתיים כאחד מפוקחים שלא יעשה חלול שבת בחליבה עצמה. **נכון שלא זכינו עדין שלא יהיה חילול שבת בכל תחומי המשק, אבל לפחות החליבה עצמה היא בפיקוח מלא** או על ידי מצלמות או על ידי משגיחים, ע"כ.

[ואכן, יש לתמוה על דבריו אלו, שהרי כל הפיקוח על חילול השבת נעשה רק בחלק קטן מהרפתות, דהיינו רק על חלב שבת, ולא על חלב מהדרין שנלקח מרפתות מחללי שבת בימות החול, וכן החלב של שבת נעשה בידועין מלאכות ברפת מלבד ממכון החליבה ממש, (ובמכון החליבה בזמנינו אף ברפתות שבלא פיקוח המצלמות, כמעט ואין שם חילולי שבת קבועים מאחר שרוב העבודות נעשים שם בימינו ע"י עובדים גויים), ובפרט בחילול שבת הקבוע הנעשה שם בהכנת המזון ע"י יהודי].

ג. והנה מלבד החששות מצד חלב עכו"ם וחלב שבת, איכא עוד חששא מצד טריפות, (מלבד הנושא של ניתוחים קיסריים, שהערה"ח אינה משתמשת כלל בחליבה של בהמות שעברו ניתוחים אפי' בפיקוח, לאחר שלדעתם אי אפשר לפקח על דבר זה בצורה מושלמת, שלא יעשה טריפות, ובוודע מהדרין עושים את הניתוחים הללו בפיקוח משגיח) והיינו מצד חשש 'דיקור', שיש בהמות שעושים להם נקב בקרס כדי לשחרר את הגזים שבקיבה, באופן שיש נפיחות/התרחבות של הכרס וקיבת הכוסות, במקרים חמורים מאוד שהבהמה בסכנת חיים מבצעים ניקוב של הכרס באמצעות טרוקור, וזהו טריפה כדין ניקב הכרס. יצוין שבזמנינו כל רופא וטרינר מחזיק ברכבו בכזה 'דוקור', ומשתמש בו בעת הצורך, ומערכת הכשרות ותנובה כלל לא מודעים לזה לאחר שעל הרופא לא מוטל כלל חובת דיווח והוא מתחזק ע"י הרפתן ולא ע"י תנובה. ושמעתי מרפתן שומר תו"מ שדבר זה נעשה בכל הרפתות וגם אצלו, באופן שאין אפשרות אחרת להציל את חיי הפרה, ואז כיון שהוא שתו"מ

הוא מוציא בהמה זו מהעדר ומוכר אותם לגוים בהפסד מועט, ואלו שאינם שומרי תו"מ משאירים אותם ברפת עם שאר הבהמות, כי חבל לו להפסיד גם הפסד מועט על מכירת הבהמה לנכרי, והמקרה כלל לא מדווח, וזאת לאחר שאין אפשרות לגלות כל זמן שלא נשחטה, ואין לו שום ענין לדווח מאחר שאין אפשרות לעשות זאת בדרך היתר, ועי' בנתיב החלב ח"א עמ' 16 שכתב הגרש"א שטרן שליט"א לענין ניתוח קיסרי, שע"י דרישה לשלול לחלוטין ביצוע ניתוחים קיסריים עלול לרדת לטמיון כל המערך הכשרותי שנבנה בעמל רב, שהודות לו קיים פיקוח קפדני על כל הניתוחים האחרים שיבוצעו כהלכה בלי שום חשש, (והיינו שמצלמות לא מהוות פתרון לזה, זאת מלבד שלא קיים מצלמות ברפתות עצמם). ומאחר דהוא טריפה, תו כל כשרותם בנוי מכח דין ביטול ברוב, וא"כ אין זה מהדריין. וברפתות שאינם של שומרי תרו"מ, היכא דיש משגיח יוצא ונכנס, כיון שהוא מסתובב באזור הרפת לכה"פ בכל החליבה שלש פעמים (כדרישת הבד"ץ), כך הוא מגיע לתשע ביקורים ביום, והוא מעורה בכל הנעשה ברפת. [והנה יש השגחות בחו"ל שאין להם כלל פיקוח על טריפות, ושמעתי מהרב ויטמן שיש פעמים שאין שישים כנגד הבהמות שנחתחו, והרי החלב אסור מדינא. אולם יל"ע בארץ ישראל שיש פיקוח על הניתוחים, לסוברים שא"א לסמוך על השגחה בנוגע לניתוחים, הרי מאחר שיש ריעותא קמן הרי אבד ליה חזקת כשרות, ותו לשיטתם כל החלב יהיה אסור. אולם ד"ז אינו ברור אם מדינא ניתוח קסרי מטריף את הבהמה, עד כדי שנפסול את כל החלב בגללן].

ולסיום הדברים אצטט כאן **דברים שנשא הגרמי"ל לנדה זצ"ל** (כ"ו שבט תש"ע) **בנוגע לפרות מנותחות**: בזמנינו מצוי מאוד שפרות אחרי המלטת סובלות מהיפוך קיבה, ובעקבות זאת אינה יכולה לאכול, וכדי להצילה ממצב זה מנתחים אותה. הבהמה נטרפת משתי סיבות, א', עצם פתיחת הבטן בשביל הניתוח בשטח גופה הרואה פני הקרקע – מטריף את הבהמה וממילא את החלב. ב', הרופא מכניס את היד ותופר את הקיבה כדי שלא תתהפך שוב, ותפירה זו היא נקב בקיבה המטריף את הבהמה. הנידון החל בארה"ב שמערכות הכשרות גילו ניתוחים אלו, וביררו אם יש בחלב הנחלב מאלו שאינן מנותחות ששים כנגד החלב הנחלב מהמנותחות, (שם המפעל בבעלות גוים, לפיכך אם יש בחלב הכשר ששים היה דין ביטול), והתברר שאין ששים. לאחר מכן הגיע הרעש לארץ ישראל, ובדקו זאת, והנהיגו מאז שיעשו את הפתח בבהמה לא בשטח התחתון של הבהמה שרואה פני הקרקע, אלא מן הגב. הרופא (הוטרניר) מכניס את היד מהגב עם מחט פנימה והוא אמור לתפור בשומן ולא בקיבה. כמובן שלרופא הוטרניר אין שום נאמנות מאחר שאין לו סיבה מיוחדת להקפיד על כך, וממילא גם לא איכפת לו מהענין, ולפיכך הוא לא מירתת מלתת זריקה בקיבה או לתפור את הקיבה, הוא רק מקפיד שהתפירה תהיה בחלק העליון של הקיבה ולא בחלק התחתון כדי שלא ייזל כל הזמן מהקיבה, וממילא קשה לומר שהוא נאמן לומר לנו מה עשה בפנים, ובפרט שאנחנו לא יכולים לראות מה הוא עושה כשהוא הכניס את ידו פנימה אל הקיבה, והוא עצמו לא רואה מה שהוא עושה, והרי הוא עובד רק עם חוש המישוש, ועוד לא קרה שרופא יבוא ויאמר 'נכשלתי, דקרתי בקיבה'. בנוסף לכל זה, בהרבה מקרים כלל לא מספרים על הניתוח, ואין מי שיפקח כלל שיעשו מן הגב, ובפרט שהגישה מהבטן היא הרבה יותר נוחה. לכך בכשרות שתחת ידינו בסייעתא דשמיא גדולה, הגענו למצב שברפתות שבכשרותינו הוציאו את כל הפרות המנותחות, וברגע שקרתה תקלה של היפוך קיבה, ניתחו את הפרה ומכרו אותה, והחלב לא הגיע אלינו, עכ"ד.

והנה בתקופה האחרונה יש יבוא של חמאה מחו"ל מכשרויות שונים, ואף שמשגיחים שם על החליבה, מ"מ אין שם פיקוח על הניתוחים מאחר שהם בבעלות גוים ורק מדי פעם לוקחים משם חלב ליצירת חמאה, ומאחר שיש אחוז מסוים (בין 5-15%) של טריפות בניתוחים על הכרס והקבה ובני מעיים, והוא גדול מאחד בשישים, יל"ע היטב בכשרות. ועב"ז עוד בספר משנה הלכות חלק י"ג סי' קי"ג, חיי הלוי ח"ד יו"ד סי' מ"ד. [יצוין עוד, שבחו"ל צריכים להקפיד יותר שיהיה פיקוח הדוק, דמלבד במה שהרפתות בבעלות גוים, יש מקומות שמצויים דיר של חזירים באזור הרפתות].

לא לגעת בגבינות תוצרת חוץ בשום הכשר שהוא, אפילו אם כתוב על זה למהדריין

הרב שמואל אליהו שליט"א חבר מועצת הרבנות הראשית וחבר יבוא ארצית, פירסם (דרך אנשי לשכתו) בערב שבועות (ד' סיון תש"פ) שלא להשתמש בגבינות תוצרת חוץ בשום הכשר שהוא, אפילו אם כתוב על זה למהדריין ויש עליו כמה חותמות, דרמת הכשרות שם לא מגיעה לאחד מאלף מרמת הכשרות הרגילה בארץ ישראל.

וגם מבחינת המירתת, שם הוא יותר חלש, והחילוק בדבר, שבארץ ישראל שמייצרים כשר כל השנה, הפועלים והמפעל יודע טוב איך לייצר כשר, וכן המפעלים מפחדים לטעות כי רוב הציבור שלהם דורש כשרות, לעומת המפעלים בחו"ל שברובם מייצרים טרף רוב השנה, ורק בתקופות מסויימות מייצרים כשר, הרי הפועלים והמפעל לא בקיאים בייצור כשר, והמפעל פחות מפקד לטעות כי הוא לא מבוסס על כשר.

העדה החרדית, כלומר מחלבות בהכשר העדה החרדית ורכישים את תוצרת החלב מרפתות בהן וחלילה נעשית ע"י גוים כפי שהתיר דו"ל משום צער בעלי חיים - בהשגחת ישראל - ללא פעילות חלילה של איסורו!!

עד כאן הצגת בעיה מס' 1 - החליטה בשבת אך בכך זה לא נגמר, הטיפול עוד יותר מורכב וכואב.

לשבוע מטובה -

הפרה רגילה וגם צריכה לאכול בכל יום אוכל טרי. נשמע פשוט? לא פשוט כלל. תעשיית המזון למאכל הפרות היא תעשייה ענקית בסדר גודל של מאות טון של מזון מדי יום. התעסוקות כללות רכיבי מזון שונים ומיוחדות במנות ענק. ישנם רפתנים המכניסים את התערובות ברפת ורבים קונים ממפעלי תערובות כך שבפחת מחללת שבת, הרפתן או המפעל פועלים **בשבת כבחול בהנחת המזון לצורך הפרות** ומגרשים לפרות אוכל טרי (שגם שבת) **הנחת המזון כרוכה במובן במלאכות דאורייתא שונות** והאת מלבד השיטות המפעיל המזון אל הדשנות (למי שלא מכיר בעצמו) שגם זה נעשה בעזרת מערך משאיות הכאות בבוקר של יום השבת ומספקות את הצרכות המזון של הפרות!!!

ומה עושים ברפתות שומרות השבת? רפתות שומרות השבת שבהכשר העדה החרדית, מכינות את תערובת המזון מערב שבת!!! כך שמפעל

יצור המזון ל פ ר ת מ ר ש ב ת בשבת! כדי שגם בפרות יתקיים "מי שטוח בערב

שומרי שבת: יום חשישי 43

אכילה, או שער חולל ובמצי"ש מותר החלב בשבת לכתחילה.

למעשה, מה שקורה ברפתות המחללות שבת, שאין כ-300 רפתות!!), חולץ החליטה נעשה בשבת לכתחילה וברוב מוחלט של המקרים העבודה עברית דווקא, עובדים יהודים עושים את מלאכת החליבה בשבת, מלאכה האסורה מדאורייתא, כך שמחזרם כאלפי פרות וברכות מלאכות דאורייתא הנושיות לצורך פעולת החליבה, נשמע נורא? דא עקא, שגם לרפתות אלו יש מהדרין!

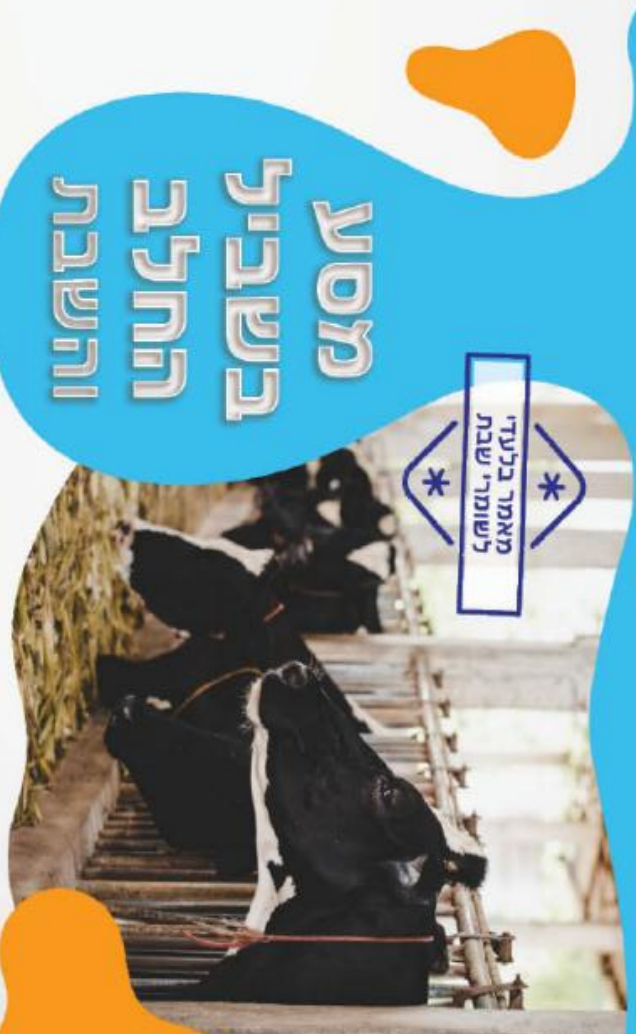
על הענפות עבודה עברית בחלבת הפרות גם במחד חילול השבת, מעניין לציין לאנחנו של הגאון רבי חיים עזר גרודזנסקי אל החזון איש, (נדפס בקובץ אגרות חלק ב' אגרת א'), שכתב הדברים כותב: "בנוגע לחלילה בשבת ... ולא לה שעה עבדית דוחה שבת אין תקנה..."

אך אזכרה האסורה

כל רפת כפופה למחלבה אחת בלבד. אחת מחלבה חותמת חוזה רשמי עם כל רפת אחת לשנה. זו היא **מתחייבת לקנות את כל תוצרת החלב של הרפת** (גם את החלב שנתלב בשבת).

במילים פשוטות מחלבת תנובה, שטראוס, יטבתה וכל אחרות, לרפתות מחללות השבת: את כל תוצרת החלב שלכם נקנה ואת חוויות הכשרות נחלק באופן הבא:

חלב שנתלב באמצע שבוע - מדייק לי חותמת מהדרין, חלב שנתלב בשבת - קבל פולמוס של רבנותו נמצא, כי צריך שקונה מתוצרת זו הרי הוא קונה ממפעל מחלל שבת ומדובר בתעשיית ענק ובה חילול שבת המוני, גם אם נניח שהתוצרת הספציפית שרכש, איננה משבת. לעומת זאת - תוצרת חלב המגיעה מרפת שומרת שבת מקבלת את כשרות כ"צ

* מאמר בלעדי לשומרי שבת *

מסע בשביל החלב והשבת

בקניות השגררתיות את נתקלים בשפע מוצרי חלב מגוונים, מקורי ענק עמוסים בגבינות טריות לצד ירקות וירקות, מעדני אוכליות 'אקזוטיות' לצד מעדני הביאדי' הוותיק, חלב עשיר לקפה לצד חלב דל שומן.

האם אי פעם עצרנו להתבונן במגוון הקיים גם בין החברות והכשרויות בנושא שמירת השבת?

ארגון שומרי שבת נכנס לעובי הקורה, ולתוצאות המחקר התקשנו גם אנו להאמין כשלדאבון חלב, תוצרת החלב בישראל כרוכה בחילול שבת רבתיים.

לא בונים על חלב שנשפך - הקדמה

הפרה חייבים לחלוב כל יום, מסי' פעמים ביום כדי למנוע ממנה צער. גם בשבת התורה חיל' לחלוב את הפרה משום צער בעלי חיים. השאלה היא, מה התיר להחריב בגלל אותו צער של הפרה?

החלבה מתירה 2 דרכים לחלוב פרה בשבת: או ע"י יחודי שחולב לאיבוד ללא אפשרות

בעקף מבלי להתכוון. זוהי שותפות כלת מדוברת בין החרדים לקרציצקים. הרי החרדים לא יסכימו ליצא חלב מחו"ל ותנובה למעשה נבעת לסקטור הדתי בנושא הכשרות ואמנת חייבים לשוק פעולה עם הדישיות שלהם בנושא. אני לא מכיר כיום קיבוץ אחד, שלא יעתר לדרישות שלהם. זוהי המציאות החדשה. זה מה שהאדיזאלים החולפו בניהול מקצועי וחשיבה כלכלית נטו. הקרציצים משנים את פניהם ואני לא רואה מצב שאיה קיבוץ ימשיך להחזיק עקף מפסיד או לא מודיע מספיק".

לפני 15 שנים, בראיון גרד שפורסם, התריע הרב זאב וייטמן בעצמו, העומד בראש מערכת כשרות 'מחזיק תנובה' על הבעיות שיש בחלב הכשר כאשר הוא מגיע מופת שאינה שומרת שבת:

"הבעיה העיקרית ברפתות כיום (כמו בענפי בע"ח ובענפי חקלאות נוספים) היא שמידת השבת, תואר סטנדרט מחייב לכל מתן כשרות בכל תעשיית המזון, היא הימנעות היצרן מחלול שבת במפעל שמייצר מזון כשר.

מחלבת יטבתה, מרכז מבקרים
שעות פתיחת הפארק:
ימים ראשון וחמישי 10:00-16:00
יום שבת 10:00 - 15:00

מי ומו - משק קרמר במושב יבניאל

במשק נמצא מרכז מזון ובו מכינים את המזון הטוב ביותר מיטבלי שדות הבקעה. עבור העולים והפרות בעת הקציר ממוצים את הדיק על מנת לשמור, ריח הדיק הרען מופשט במשק והרפת שוקקת פעילות. מה במקום? במסגרת הפעילות במשק יקודו סרט מיוחד על 100 שנות פעילות, הבקור במשק כולל עבודה ברפת, השקיעת עגלים קטנים, סיור מודרך וסדנת ברינה. במקום פתח לסיוע, פינת חי ותערוכות כלים חקלאיים, בנוסף, תיעוד הדגמה של זו האגן, לכל הפרטים על הגיגות שבוטות במי ומו במקום מאהל בדואי המציע פיתה ולבנה. קלות הפעילות: 27 ש, למבקר מגיל שנתיים ומעלה.

זמני הפעילות: ימי שבת 10:00 בבוקר

ככר בקרב הרפתנים בישראל, בראיון מדי על המגזר החרדי: (04/2013)

"...בעשור האחרון אנו עוברים שינויים גדולים בדרכי ההתנהלות שלנו בנושא כשרות החלב ואופי העבודה שלנו, בעיקר בשבתות ובחגים יותר ויותר רפתנים חולצים רק על ידי גויים - עובדים זרים... ונוהרים שלא להיכנס למכון ולגעת בציד, שמא נפסול את כל החלב בשרות המהדרין... הביקושים בשוק קשים את שלהם וכדי לפרוץ לשווקים חדשים, יש להביץ ולהכיר את מנהגיהם וצרכיהם ובהמשך להתאים את הייצור והשיוק, כדי לספק בקושים אלה על ידע ולא על ידי אחרים. כך נולד הצורך להכיר מקרוב את המגזר העולה - המגזר החרדי, שיש לו מאפיינים מיוחדים מאוד וקיימת חשיבות רבה בלמידה קרובה של אודות אודות החיים והדרישות המיוחדות מאוד של האוכלוסייה, שבגולה בקצב הכי מהיר בישראל ונכר תופסת מרכזי מרכזי מכלל שוק המזון בישראל".

יהודה ויינשטיין - רמת מזה 50 שנה ברפת כפר כלום בראיון למגזין -
'משק הבקר והחלב': (01/2016)
"אני טוען כי הכשרות כיום הנה גורם מייצב

כדי ליישר קו וכדי לתת לתנובה את הקורדיט שכל זאת מגיע לה, השיב לציין שלתנובה יש קו ייצור מיוחד, קו נפרד לחלוטין, כ-15% מתוצרת תנובה מיועדת לציבור שאכפת לו משבת קודש. מוצרי חלב אלו, מעידים שמוצרי החלב לא נחלכו בשבת באיסור ולא טייסו למכון רפת מחללת שבת.

(ניתן לזהות מוצרים אלו שהם בהכשר העדה החרדית, בנוסף לסמון האדיזצבע זהב ריאה לשבת מלכות). אבל כל השאר, בדומה לפניציה המחללת שבת מגיעים כל השבוע גם מרפתות מחללות שבת, שחולבות לכתחילה בשבת ומהייצור של אמצעי שבו מייצרים מוצרי חלב המוגדרים 'מהדרין' מהמהדרין!

התמיהה גוברת מאוד לנוכח העובדה שרפתות הפסופות למחללות מהדרין עורכים סיועים למבקרים בשבת, פתוחות שעדיין למרכזי מבקרים בשבת.

- פרה שומרת שבת -

אז מה בין כך והציבור לבין שמירת השבת ב-300 הרפתות המחללות שבת?
בשורות הבאות תקראו מה יש לרפתנים שאינם נמנים על א"ש, לומר על השבת:
לפנינו ציטוטים מיוסי מלול, נושא בתפקיד

שבת. "נרדש מערך לוגיסטי מורכב כדי לחשב ולהכין את כמות האוכל המדויקת בעבור 'סעודת השבת' של הפרות וכן ברפתות שורות שלות השבת 'אותה ועברך... וכל בהמתך'".

עד כאן בעיה מס' 2 - חילולי השבת הכרוכים בהכנת המזון לפרות ושוב הסיפור העצוב הזה עדיין לא נגמר...

כדי לקיים רפת, ככל מפעל פעיל, יש לרפת מעגל של נחתי וספקי שידות, כמו למשל טכנאי חשמל, מערכות קירור ושינוע וכמו כן וטרקטורים ועוד מגוון שידות ועודים...

ברפתות שאינם שומרות שבת, לדאבונו הלק, השידוטים כולם פעילים בשבת בכתול. כך שריתן למצוא לזוגה את חברת "אפי מילק" - פתירות ניהול מתקדמות לרפת' שמותחדרת במתן שידות 24/7.

לסיכום, ייתכן שהחלפן לא חולל בשבת, אולי, אך תעשיית החליבה, האכלה ועוד מגוון שידות רפת, עובדים גם עובדים בשבת.

הדברים שהצגנו עד כה, מעניעים מאוד, בפרט לנוכח העובדה המצערת שמחללות ענק כדוגמת תנובה או שטראוס, לקוחות חלק במגזר השבוע, ממפעל / רפת, המחללים שבת ומדביקה לו תווית - מהדרין!

רפתת האלמאנוע
את הציבור
הרחב
לחלול
בשבת

"נתחייבנו להודיעם כי אהם זכרים לשם ולהפארה בארץ יהודה, להפארה בשוב יהודים בלגיון של בליך לשמור תורה ומצוה, ותכוננו כל חיים לכבוד הדידות, ומכאן רת קדש, אשריכם שזכרם לקדו היה ברכה והסיפו אומץ לעשות פעלים לתורה, ועתה הגנו פנים אליכם לתקן על מעורבתם בענין ההליכה בשבת, הרמזנו נא לשמור את השבת בימים הקדשים האלה, ואל תשללו בעפז קדשכם בחילול השבת קדש..."

קובץ אגרות החזון איש, ה"א אגרת צד.

לא אנתו אומרים - הם אומרים! אנ נכרם באנתו מחבן תנורים בחיל, ששאלו אותו מדוע לא יצר עבור פניציה תנור שלא עובד יום אחד בשבת? "פשוט", ענה, "אף אחד לא בקש ממני את זה". מדוע לא ידרשו כשרות המהדרין מהפחות - לשמור שבת? הנה החרדי כבר עושה זאת ובהצלחה מרובה, אז למה לא יעשו כן גם אחרים שמספקים את תוצרתם לשומרי השבת? זו תמיהה גם עמקה העולה מעומק הלך, לנחם התעלמות בנחש המכריז הזה בחייו - שבת קודש! אולי אנתו הם שצריכים לדווש זאת מכל הכשרות שיעמדו על משמור השבת!

- ואז הגיעה טרה -

צ'ליש מיוחד מגיע לטרה. ביום אחד, לפני שנתנו, השתנו כלל המשותק בעקף החלב הגיע שחקן חדש ליצירה: 'פדות במשטרה שבת' - זה שם המשותק של טרה עברה לכשרות כ"צ העדה החרדית וההוראה הייתה חד משמעית - עובדים אך ורק עם רפחות שומרות שבת - ומי שלא יישר קו עם הדרישה למנועת חילול שבת - שיעזוב! טרה עשתה הסכם עם 100 רפחות ללא פשרות, על אף שקצוב אותה רפחות

סיפור השמחה של רפת שומר שבת:

שמו של ר' חומה ראסל עולה לנורות באשר בשריפה שהשתחלה לפני משיר שנים בנחל, הוא סירב לחלל שבת ולפנות את הידות מפני השריפה שהתפשטה בשבת לכאבים אמר: אני משחרר את הפירות לכל רוח רוע שהשריפה תגיע לרפת, והוא מנע מהם לפנות ולתעלות על המשאית שכבר עמדה הבן, בדג האחרון, באורן, השריפה פנתה לידון השיר והרפת ניצלה... סיפורי גבורה כאלו, לא חששנו לצענו אצל הרפתנים מחללי השבת בפרהסיא...

יחסים טובה עם הרבנים והיא מושתת על הבנה שאני לא אהיה תלמיד שיבה הורג לא היה חבר קיבוץ. יש לנו הערכה הדדית, אני יחד עם נפש יחדית מה שהתחברתי, אני אבצע וכן נולד אמן יהודי שמאפשר עבודה משותפת לאורך זמן. ערך מוצה מהסדר, אין לו בעיה אידיאולוגית מיוחדת והתשלום שהרפת מקבלת מהמחלבה מכסה בהיגיון את ההוצאות הנספות ליצור חלב כשר למהדרין לעדה החרדית המחמירה. (משק הבקר והחלב 06/2004) בנוסף, לשבת יש השפעה מכרעת ולאחרונה רפחות מחללות שבת והאחרון והעביר את רפתותיהם לרפת שומרת שבת כמו לדוגמא: רפת קיבוץ 'אשדות יעקב', רפת קיבוץ 'צור' שלא צריך להכביר במילים על שמירת השבת שם, שניהם ביחד חולבים 20,900 ליטר ביום והעבירו את רפתותיהם לרפת בבית רימון השומרת שבת וכל הרפת הגדולה ביחד שומרת שבת כהלכה, גם רפת 'עין רובל' עברה לידי עציון השומרת שבת וכן הווסטו עוד 7513 ליטר ביום. רפחות של אלומות ומעין, עברו בלי הרבה יעשי' לרפת 'יונתן' השומר שבת והמספקים 1,921 ליטר. גם הרפחות במסדה ופסר רופין עברו בשקט לרפת שבמדינת בצפון הארץ, כך שעוד 20,256 ליטר נחלבים מפרות כפי ההלכה ומתוך שמירת שבת, 'מחניים' התאחדו עם 'זמנו מנשימים', 'קציר' עם 'קשת', 'כפר דניאל' עם 'מבוא חורון'. ונטפו 28,965 ליטר ביום למעל שומרי השבת כך שנסלף נוספו 99,555 ליטר ליום לרפחות שומרי השבת.

שימו לב - את שפת הכלכלה גם הם מכירים, והם ידיעים שלציבור החרדי יש כח כלכלי גדול ואם בשביל להרוויח צריך שהרפת תשמור שבת - הם ישמרו, זאת,

תנאי זה אינו מתקיים ביום בחלק גדול מהרפחות המייצרות חלב כשר לידעתי, יש חשש גדול שמדובר בפצצת זמן מתקנתם שיכדא נא להיערך לקראתה מבעוד מועד, כדי למנוע משברים בעתיד. כבר ביום יש רבים המדברים המתלוננים על כך, כולל ברבנות הראשית לישראל, ולכן כדאי מאד להקדים תרופה למכה ולהיערך לקראת רדישה כזו, כפי שנישכרם לקראת רדישות הגונעות לאיכות חלב, להיחלשות ברפת, לשיטול באיכות הסביבה, ללחץ מצד הירדקים וכ'". (משק הבקר והחלב 06/2004)

ומה לעתכם חושבים בעלי הרפחות שאינן שומרות שבת? האם אידיאולוגיה דתית ושמה 'שבת' מפרדה אותם כשלמולם עומדת תוצאת הכסף? הנה זוגתא לרפת חילוניות עם כשרות העדה החרדית לנדא:

רפת ר"צ בקיבוץ ריכבים משוקות את תוצרת החלב של יום חול למחלבת אביז שבמדינת ופועלת בשוק החרדי בקצב גידול מהירים. כשרות המחלבה היא של העדה החרדית והרב לנדא. "אין מגיע משק חילוני לכשרות חרדית למזהרין" מסביר ערן, מחלה של רפת ר"צ: "השילוב הזה הוא מוצלח מאד. הדרישה המרכזית שהייתי שומר תורה ומצוות ייתה נכח (יצא ונא) בכל החלכות, בניס מתמלאת מעקר עומק שערבנו, בו דיברנו עם קשרות רשתים מחללי שבת מתוך אותם 300 הרפחות שהוכרזו לעיל, מתוך שחלק גדול מובנים ורוצים לשמור שבת ברפת, הם רק מצפים ומייחלים שהצבור החרדי ידרוש מהמחלבות שיגיעו איתן להסדר כמו עם הרפחות ששומרות שבת